

Sjeldne stor-sommerfugler i Østfold

MILJØVERNAVDELINGEN

Fylkesmannen i Østfold

POSTADRESSE: STATENS HUS, POSTBOKS 325, 1502 MOSS

TLF: 69 24 71 00

Dato:	15.11.1999
Rapport nr:	4, 1999
ISBN nr:	82-7395-142-1

Rapportens tittel

Sjeldne stor-sommerfugler i Østfold

Forfatter

Per Tangen

Oppdragsgiver

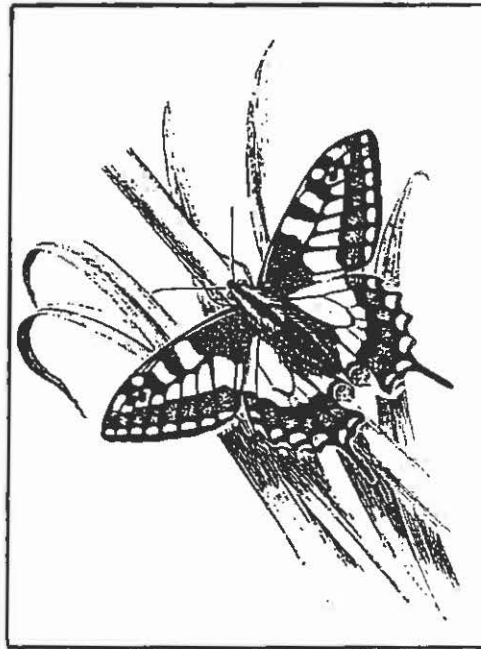
Fylkesmannen i Østfold, miljøvernavdelingen

Ekstrakt

Rapporten sammenstiller kjente funn av 237 arter stor-sommerfugler i Østfold. 104 av artene står på norsk rødliste pr.1999. Ytterligere 114 sjeldne arter i fylket er behandlet, i tillegg til en del tilfeldige trekkende arter. For hver art omtales kort : Utbredelse globalt og i Norge, biotop, næringsplante, tabellarisk oversikt over alle funnsteder i Østfold (lokalitet, kommune, funndato / år, samler / observatør), fyldige artskommentarer, trusler, rødlistestatus og forvaltning.

4 emneord

Sommerfugler, truede arter, Østfold, lokaliteter

Svalestjert *Papilio machaon*

Forord

I en rekke sammenhenger vises det til bevaring av biomangfold, for eksempel i Grunnloven § 110b: *»Enhver har Ret til et Milieu som sikrer Sundhed og til en Natur hvis Productionsævne og Mangfold bevares.»*

Informasjon og bevaring av truede arter fikk økt aktualitet etter at Norge tiltrådte *Konvensjonen om biologisk mangfold* (Biodiversitets-konvensjonen) 29. 12. 1993 (St.prp.nr.56, 1992-93).

I St meld. nr 29 (1996-97) *Regional planlegging og arealpolitikk*, slås fast at *“den viktigste trusselen mot biologisk mangfold i Norge er summen av de mange inngrep som påvirker, reduserer og splitter opp arealene og dermed ødelegger og forstyrrer leveområdene til mange former for liv.”*

I sin innstilling til St meld nr 58 (1996-97) *Miljøvernpolitikk for en bærekraftig utvikling*, sier Energi- og miljøvernkomiteen (Innst S nr 150, 1997-98) bl.a. : *“Komiteen mener målsetningen må være å bevare levedyktige bestander av alle kjente organismer, samt å fortsette arbeidet med å identifisere ennå ukjente arter. Kartleggingsarbeidet må derfor intensiveres kraftig dersom vi skal kunne håndtere og sikre mangfoldet for ettertiden.”*

Miljøvernavdelingen skal bl.a. bidra til å dokumentere og overvåke biomangfold. Etter hvert som Østfold-kommuner utarbeider handlingsplaner for biomangfold, er det økt behov for tilgjengelig-gjøring av stedfestet naturinformasjon. Slike data har også betydning i arealsaker og ved konsekvensvurderinger etter Plan- og bygningsloven, i undervisning, ved overvåking av arter og arealer - og som kilde- og referansegrunnlag for fremtidige undersøkelser.

Dataene i rapporten er innarbeidet i base over truede arter i Østfold, som omfatter alle plante- og dyregrupper, unntatt virveldyr. Basen inngår i Naturbasen og er koblet til digitalt kartverk ved miljøvernavdelingen.

Per Tangen, Askim, har utarbeidet hele rapporten (unntatt kap. 1.1.) og har nedlagt en meget stor arbeidsinnsats i prosjektet. Ola Wergeland Krog, Rakkestad, har vært behjelpelig med data-kunnskap, inkl. kartredigering. Geir Hardeng har hatt prosjektansvaret i miljøvernavdelingen.

Moss, 15. november 1999

Rune Bergstrøm
fylkesmiljøvern sjef

Innhold

Illustrasjoner

Innledning

1.1. Generell innledning

- 1.1.1 Artsantall 5
- 1.1.2 Rødlistearter 6
- 1.1.3 Vernede arter 6
- 1.1.4 Levevis 6
- 1.1.5 Trusler 7
- 1.1.6 Insekt-lokaliteter 7
- 1.1.7 Sommerfugl-lokaliteter 8

1.2. Innledning til rapportens artsdel

- 1.2.1 Omfang og datagrunnlag 9
- 1.2.2 Navnsetting og systematikk 9
- 1.2.3 Artsomtaler 10
- 1.2.4 Eldre funn / etikettering 10
- 1.2.5 Sjeldenhetskategorier 11
- 1.2.6 Utbredelseskart 12

Arstomtaler Alfabetisk indeks, se s.282

- 2.1 Norske rødlistearter i Østfold 13
- 2.2 Andre sjeldne og sårbare arter i Østfold 132
- 2.3 Tilfeldige tilflyvere 268
- 2.4 «Opprydding» 278

Takk til... 278

Litteratur 279

Indekser

- Artsindeks - alfabetisk med sidehenvisning** 282
- Stedsnavn kommunevis med artslister og sidehenvisning** 286
- Rødliste for storsommerfugler i Østfold** 310

1.1. Generell innledning

1.1.1. Artsantall

Sommerfugler deles i gruppene

- Stor-sommerfugler, "macros", med ca 850 arter i Norge
- Små-sommerfugler, "micros" eller "møll", med ca 1.250 arter i Norge.

Stor-sommerfugler omfatter familier med gjennomgående "store" arter. Imidlertid finnes også "store" arter blant "små-sommerfugler", for eksempel spøkelsessvermere, som også er behandlet i foreliggende rapport. Stor-sommerfugler omfatter dagsommerfugler, viklere, svermere, spinnerne, målere, nattfly m.fl. Nattfly er den tallrikeste familien i Norge med 326 kjente arter. Små-sommerfugler utgjøres av en rekke familier med mange relativt små arter. Blant disse er familien viklere mest tallrik i Norge, med 338 kjente arter.

I Norge er det hittil påvist 2.111 sommerfuglarter, fordelt på 64 familier (Hansen & Aarvik 1999). Det er anslått at ytterligere 300 arter som forekommer i våre naboland, gjenstår å oppdage i Norge (Ottesen 1993). Fylkesvise oversikter over alle påviste sommerfugler er under utarbeidelse (Leif Aarvik meddelt, jfr. Aarvik & Hansen 1999). Dessuten er det påbegynt et arbeid med en fullstendig kartkatalog for Norge, basert på såkalte EIS-ruter.

Sommerfugler er en av de best kjente ordnene blant virvelløse dyr, ikke minst pga langvarig og stor samlerinteresse blant hobby-entomologer. Sammenlignet med andre insekt-ordener har en derfor relativt god kunnskap om sommerfuglenes utbredelse og økologi.

1.274 arter sommerfugler er registrert i Østfold. Dette utgjør 60 % av alle noterte arter i Norge. Mange arter gjenstår å registrere i Østfold, særlig blant "micros". Hvaler har 2/3 av alle registrerte arter i Østfold.

*Tabell : Antall registrerte sommerfuglarter og rødlistearter i Østfold-kommunene pr. 1.1.1998, bearbeidet etter Tangen (1998). *** Godt undersøkt **Middels godt undersøkt *Dårlig undersøkt.*

Kommune	%-andel rødlistearter	Antall arter registrert	Antall rødlistearter
<u>Kystkommuner</u>			
Moss ***	12	513	59
Hvaler***	9	834	73
Fredrikstad ***	8	520	40
Sarpsborg ***	4	474	19
Rygge **	14	334	47
Råde **	10	392	40
Halden**	5	407	22
<u>Innlandskommuner</u>			
Askim***	2	527	8
Aremark **	3	383	12
Trøgstad **	2	384	8
Hobøl*	9	11	1
Skiptvet*	9	11	1
Våler*	7	14	1
Eidsberg*	6	77	5
Rømskog*	4	24	1
Rakkestad*	2	290	5
Spydeberg*	2	137	3
Marker*	1	85	1

1.1.2. Rødlisterarter

Norsk rødliste (DN 1999) omfatter 531 sommerfuglarter som utgjør 25 % av sommerfuglene i Norge, fordelt på kategoriene

Utryddet (Ex)	3
Direkte truet (E)	15
Sårbar (V)	94
Sjelden (R)	234
Hensynskrevende (DC)	59
Overvåkingsarter (DM)	126

Blant "godt" undersøkte Østfold-kommunene, merket ** i tabellen over, er 8 % av de påviste sommerfuglartene rødlistet i de 4 kystkommunene, mens Askim i Indre Østfold bare har 2 % arter rødlistet. Kystkommunene, som jevnt over har et større arealpress enn innlandet, har altså en langt større andel rødlistearter.

1.1.3. Vernet arter

Mange bestander av sjeldne arter er ofte randpopulasjoner i Norge, dvs. at de finnes i nærheten av sine utbredelesgrenser. De fleste sjeldne og/eller truede artene i Norge har en sørlig utbredelse, og finnes i hovedsak på Østlandet og langs kysten til Vestlandet. Flere arter har hele eller hoveddelen av sin norske utbredelse knyttet til Oslofjordens kystområder. Sjeldne arter her har ofte en sørlig- eller sørøstlig utbredelse i Skandinavia, der Oslofjorden danner nord- eller nordvest-grense i Europa (Andersen & Søli 1988). Enkelte arter med vestlig / atlantisk utbredelse i NV-Europa finnes også i ytre Oslofjord (Hvaler, Andersen og Søli 1988). Tørrenger og gressdominerte enger, har flest sjeldne arter.

2 arter påvist i Østfold står på Bernkonvensjonens lister :

Herosommerfugl *Coenonympha hero*, er foreslått fredet i Norge.

Apollosummerfugl *Parnassius apollo*, ble fredet mot innsamling i Norge 1.6.1989.

Herosommerfugl *Coenonympha hero*

Arten er fra Østfold samlet ved Moss i 1908 og 1926 (Hansen 1993). «Hero» ble påvist ved Rømsjøen i Rømskog 25.6.1995 (Wergeland Krog & Løfall 1995) på en frisk, noe rikere eng under gjengroing ved Kurøen. "Hero" ble her gjensett med noen få individer 8.6.1998. Enga ble skjøttet og ryddet i regi av miljøvernadv., fylkesmannen i Østfold 30.9.1998. Grunneier har mot-tatt tilskudd til biologisk mangfold i kulturlandskap fra miljøvernadv. for 1999-2003, for å skjøtte eng utfra bl.a. utfra hensynet til "hero". Engas flora er omtalt av Løfall (1998). Arten er etter 1995 påvist flere steder i Rømskog.

Apollosummerfugl *Parnassius apollo*

Arten er bare sikkert kjent med eldre funn i Østfold, fra Halden, Moss/Jeløy og Rygge i perioden 1889-1915 (Hansen 1993). Flere har ment å ha sett "apollo" på Hvaler, Onsøy, Kråkerøy i ny tid (Fredrikstad Blad 13.2.1995 og senere), men forveksling med enkelte andre arter er sannsynlig.

1.1.4. Levevis

Med meget få unntak er sommerfugler planteetere. Bare et mindretall arter gras, urter og treslag utsettes overhode ikke for gnag av sommerfugllarver. Lokalt kan en sommerfuglart være tilknyt-

tet en bestemt planteart (vertsplante). Over større geografiske områder er det vanlig at samme sommerfuglart utnytter flere plantearter i samme planteslekt eller i samme plantefamilie. Noen sommerfugllarver er knyttet til tresopp, noen eter lav, mens andre lever av ulike typer organisk materiale, ull og animalske rester i fuglereir inkludert. Mange arter tar også til seg føde som voksne og er derfor hyppige blomsterbesøkere; noen suger nektar med en lang sugesnabel, mens andre eter pollen med kjever.

1.1.5. Trusler

Siden mange sommerfuglarter er tilknyttet lysåpne og solvarme lokaliteter, er de i stor grad avhengige av at slike områder ikke gror igjen med busker og trær. Ulike typer åpen eng, inklusive tørrbakker, strandeng og kulturmark, utgjør levestedene til ca 1/3 av de rødlistete artene i Norge. Ulike typer skog, inkludert løvskog, edelløvskog, barblandingsskog og sumpskog, er leveområde for den nest største gruppen blant rødlistete-sommerfugler. Resten fordeler seg på myr, fjell, lynghei, sandstrand og kantkratt (Hansen & Aarvik 1999).

I følge Hansen & Aarvik (1999) er den største trusselen nedbygging av leveområdene. Det er ødeleggelse av habitater til sjeldne kystnære arter til bolig-, industri- og veiutbygging som bidrar mest. En stor andel av artene i kategorien "sjelden" har ukjente årsaker til tilbakegang. Skogbruk og slitasje fra ferdsel og friluftaktiviteter er de to nest største truslene. Treslagsskifte fra edelløvskog til barskog gir mulig en dramatisk endring av livsmiljøet for flere arter. Almesyke, en soppsykdom på almetrær, også truer flere arter da næringssementene forsvinner. Gjengroing av åpne enger og generelle endringer i jordbruket siste århundre, bruk av kunstgjødsel, sprøyting etc, er også viktige trusler.

Mang arter som pga. habitat-ødeleggelser har blitt svært sjeldne i Mellom-Europa, er fortsatt relativt vanlige i Fennoskandia. Flere av våre randpopulasjoner får dermed økt betydning bevaringsbiologisk. Enkelte lokaliteter er sårbare da populasjonen av en art er liten.

Det er derfor påkrevet å beskytte en del lokaliteter også mot kommersiell fangst.

1.1.6. Insekt-lokaliteter

Verneverdier utfra insekter, inkl. sommerfugler, knyttet til landområder (terrestre arter) er vurdert for en del lokaliteter i Østfold. Det vises til : Båtvik (1997:167-170), Eriksen (1997-98), Fjellstad (1996), Hansen (1995), Hardeng (1995) og Olsen (1992b og 1994a).

45 landlokaliteter i Østfolds kystkommuner, hvorav 15 er vernet, er vurdert (Hanssen & Hansen 1998). Fig. 12 *ikke* vernete områder er gitt fagverdi *** høy, eller **** meget høy utfra insekt-faunaen av (Hanssen & Hansen 1998) :

Remmedalen	Halden	***	edelløvskog
Ørekroken, Kirkøy	Hvaler	****	sandområder
Huser, Asmaløy	Hvaler	***	edelløvskog
Grytvika, Vesterøy	Hvaler	***	havstrand
Rauer, Onsøy	Fredrikstad	****	diverse miljøer
Bjørnevågen	Fredrikstad	***	edelløvskog
Bloksberg, Hankø	Fredrikstad	***	edelløvskog, barskog
S.Tasken (NV)	Råde	***	edelløvskog, åkerholme
Verkens lund, Tomb	Råde	***	eikelund
Carlberg	Rygge	***	gamle eiker

Hvittingbukta, Jeløy	Moss	***	diverse skog
Bile, Jeløy	Moss	***	flere miljøer

1.1.7. Sommerfugl-lokaliteter

Det vises til index med lokalitetsnavn og arter bak i rapporten. Som en videreføring av rapporten bør verneverdiene for en del steder vurderes utfra de gitte artsopplysninger. Dermed vil nytteverdien for eksemplene i forbindelse med ulike typer arealsaker, øke betydelig.

Prioriteringene nedenfor er kun basert på en foreløpig og subjektiv gjennomgang av lokaliteter. Lokalitetene nedenfor er ofte artsrike og innehar rødlistearter.

Topp-prioriterte lokaliteter

- Rauer, Fredrikstad : Øya eies av Forsvaret og har ferdselsforbud for allmennheten.
Rauer antas å være fylkets viktigste sommerfugllokalitet pga liten slitasje og spesiell geologi.
- Søndre Jeløy : Godt kartlagt, klassiske lokaliteter, også undersøkt også fra gammelt av, landskapsvernområde
- Ørekroken, Kirkøy, Hvaler, relativt lite slitt sandstrand
- Søndre Asmaløy, Hvaler
- Kjellvik ved Ysthede, Idd, Halden
- Tangen ved Kolbjørnviksjøen, Rakkestad, skjellsand og rike enger
- Mønstervika, Trøgstad, Ø og V for elv, like S for Øyeren
- Øst-tukun /Teigen, Rømskog

Høy verdi

- Fredriksten festning, Halden, særlig kratt / åpne partier ned mot Halden by.
- Remmendalen edeløvskog, Halden
- Nes-området , Jeløy NV, Moss
- Kaialunden bøkeskog, Rygge. Naturreservat.
- Telemarkslunden, Rygge. Naturminne
- Eldøya, Rygge. Vernet.
- Larkollen, Sildebauen og Danmark (vernet) i Rygge
- Kurefjorden, eng nord for Kurefjorden naturreservat
- Kykkelsrud kraftverk sør, Askim, enger ved evje, noe edelløvskog/eik, bekkedrag
- Bøensæter kulturlandskap, Aremark
- Kjerringåsen / Harhjellen, Tune, Sarpsborg

Middels høy verdi

- Refsnes, Jeløy, Moss. Edeløvskog, eikekratt, naturreservat
- Indre Iddefjord / Nypeto/ Berby, Idd, Halden. Engrester / elvebredd
- Akerøya, Hvaler, mye av øya er reservat
- S.Sandøy, Hvaler
- Fuglevik, Rygge
- Mærrapanna, Onsøy, Fredrikstad. Sikret friluftsområde / en del er naturreservat
- Skansehytta i Askim N : Skrinn furuås med kyst- og innlandsarter, både N-lige og Ø-lige.
- Berg skog, Eidsberg, blandingsskog, naturreservat
- Kurøen, eng, Rømskog

Barskog er svært mangelfullt undersøkt for sommerfugler, med unntak av Tjøstøl naturreservat i Aremark (Aarvik 1997), Skansehytta i Askim og gammel granskog øst for Venås i Rømskog (like Ø for riksvei).

1.2. Innledning til rapportens artsdel

1.2.1. Omfang og datagrunnlag

Arter behandlet i rapporten omfatter:

- Storsommerfugler på norsk rødliste, omtalt i kap. 2.1. Rapporten ble utarbeidet før ny rødliste forelå (DN 1999:109-116). Et manus (Hansen & Aarvik 1999), som dannet basis for DN (1999), er lagt til grunn.
- Sjeldne Østfold-arter, som ikke står på norsk rødliste, omtalt i kap.2.2.
- Tilfeldige tilflyvere, omtalt i kap.2.3.

Svært lite data finnes om små-sommerfugler i Østfold. Dette gjelder i noen grad også for stor-sommerfugl. Intens jobbing fra et lite amatørkorps entusiastiske entomologer i de siste 20 år, har gjort det mulig å presentere en noenlunde ajour oversikt.

I forbindelse med prosjektet i Østfold er det etablert en database ved miljøvernadv., fylkesmannen i Østfold, med UTM-koordinater for alle artsfunn i rapporten. Dersom uheldige tiltak kan tenkes å true sårbare lokaliteter, vil UTM-koordinater bli oppgitt ved enkeltsaker til behandling i kommuner, fylkeskommunen eller i statlige etater.

1.2.2. Navnsetting og systematikk

Artene i kap. 2.1.- 2.3. er behandlet i systematisk rekkefølge, jfr. register bak i rapporten.

Et problem er at enkelte arter utfra taksonomi og systematikk flyttes mellom enkelte familier, for eksempel mellom familiene nattfly og spinnere. Dessuten kan slekts- og artsnavn bli endret over noe tid.

Systematikken følger Lep.arb.“s database pr. 1.4.1999, jfr. Aarvik & Hansen (1999, under arbeid). Norske artsnavn er hentet fra navneforslag på norske dagsommerfugler (Berg m.fl. 1995), mens de øvrige er fra et utkast ved *Navnekomitèen* i *Norsk Entomologisk Forening* ved Leif Aarvik. Enkelte norske navn er imidlertid foreslått endret i foreliggende rapport og avviker fra Navnekomitèens forslag :

Vitenskapelig navn	Forslag i foreliggende rapport	Navnekomitèens forslag
<i>Odontosia sieversii</i>	Orange vårtannspinner	Båndet vårtannspinner
<i>O.carmelita</i> **	Brun vårtannspinner	Vanlig vårtannspinner
<i>Catocala nupta</i>	Rødt pileordensbånd	Rødt seljeordensbånd
<i>Chilodes maritima</i>	Kannibalsk urtefly	Takrøurtefly
<i>Abraxas grossulariata</i>	Stikkelsbærpraktmåler	Bærbuskpraktmåler

**Spinneren *Odontosia carmelita*, som ikke er behandlet i rapporten, er tatt med i tabellen over for å vurderes mot *Odontosia sieversii*'s norske navn.

1.2.3. Artsomtaler

Under "LOKALITET" for hver art gjelder :

Lokalitet : Stedsnavn er hovedsakelig tatt fra Statens kartverk M71-serien (1:50 000).

Tidspunkt : Funndato for første sikre observasjon eller innsamling.

Antall : Antall registrerte individer totalt sett på lokaliteten, omfattende både første funndato og eventuelt senere, ikke datoførte funn i tabellen.

Observatør : "Leg." (legit) : Innsamler, dvs. at dyr er belagt på et museum eller i en privat samling. Majoriteten av funn refererer til innfangede individer.

"Obs.": Arten er observert, men uten belegg. Dette omfatter også litteratur angivelser, der funn i dag mangler belegg.

Personnavn : Innsamler(e). Dersom flere navn er anført med *komma* mellom, er første navn vedkommende som først påviste arten.

Dersom to i fellesskap først påviste arten, står & mellom navnene.

Når flere personer til ulik tid har registrert arten, er det av plasshensyn anført "o. a." (og andre) etter siste navn.

Unntak : Et stort materialet er innsamlet for NISK (Norsk institutt for skogforskning), er med ulike varianter anført som "Aarvik, Bakke & Kvamme". Disse personene er sidestilt.

Leparb: Data fra *Lepidopterologisk* arbeidsgruppe. Gruppen består av entomologer som på ideell basis har samlet data fra private samlinger og gjennomgått materialet på de fleste aktuelle museer. Disse dataene er lagt inn i et dataregister, i teksten henvist som Leparb's database.

1.2.4. Eldre funn / etikettering

Eldre funn er overveiende belagt på *Zoologisk Museum* i Oslo (ZMO), unntaksvis *Zoologisk Museum* i Bergen (ZMB), eller *Vitenskapsmuseet i Trondheim* (VMT).

Mange gamle belegg har mangelfulle etikett-opplysninger. For eksempel er majoriteten av *Embrik Strands* funn fra perioden rundt år 1900 dårlig lokalitetsangitt. I noen tilfeller har imidlertid kunnskap om artenes flyvetid og biotopvalg bidratt til lokaliseringstolkning utfra opplysninger gitt i Strand (1904). Enkelte gamle funn har etikett der bare sted og samler er anført. Funntidspunkt er i slike tilfeller vurdert utfra samlers dødsår.

Zoologisk Museum i Oslo har en del belegg etikettert "Fredrikstad 1900" eller bare "Fredrikstad". Etikettens håndskrift virker identisk. Beleggene sammenfaller stort sett med opplysninger gitt av *Hans Jacob Sparre-Schneider* i Sparre-Schneider (1902), der det inngår artslistene fra innsamlinger gjort av hans bror, Andreas Schneider, sommeren 1900. Sparre-Schneider (1902) oppgir imidlertid at broren kun samlet ved Moss i år 1900, og altså ikke Fredrikstad, som oppgis på museets eksemplarer. Det virker svært usannsynlig at det samme år skulle finnes en ukjent

samler i Østfold, som tok de samme arter som Andreas Schneider, men på et annet sted. Enkelte artsfunn var også "nye" i Østfold. Slike funn burde dermed ha vært kjent for de få aktive entomologer i landet på den tiden. Hverken *Emil Barca*, *Embrik Strand* eller *William Maribo Schøyen* nevner i ettertid slike funn fra Fredrikstad.

I foreliggende rapport er derfor "Moss" anført, idet en antar at etiketteringen med "Fredrikstad" på Zoologisk museum er feil og gjort i ettertid av en annen person.

Senere undersøkelser kan kanskje bekrefte eller en avkreftelse ovennevnte etikettproblemer.

1.2.5. Sjeldenhets kategorier

Utryddet (Ex, engelsk extinct): Arten er ikke påvist etter 1950.

Utryddet? (Ex?): Art antatt forsvunnet etter 1950, men med en viss mulighet for å bli gjenfunnet.

Direkte truet (E, engelsk endangered): Art som står i fare for å dø ut eller utryddes.

Artens muligheter til å overleve synes små, om negative faktorer får fortsette å virke.

Sårbar (V engelsk vulnerable):

- art som kan gå over i gruppen "direkte truet" i nær fremtid, dersom negative faktorer fortsatt får virke, eller

- art i tilbakegang utfra bestandsstørrelse eller utbredelse, pga direkte eller indirekte påvirkninger fra menneskets side, eller

- art som fortsatt er vanlig, men som synes sterkt utsatt for negative påvirkninger.

Hensynskrevende (V+):

Art en bør være særlig oppmerksom på, selv om den i dag kan ha flere forekomster enn en del "sjeldne" arter. Kategorien står nærmere "sårbar" enn "sjelden".

Sjelden (R, engelsk rare):

Art med liten bestand som for tiden ikke er "direkte truet" eller "sårbar", men som likevel er i en utsatt situasjon, da den er tilknyttet begrensede områder eller har spredt eller sparsom utbredelse innenfor et større område.

Usikker (I, engelsk indeterminate):

Art som er "direkte truet", "sårbar" eller "sjelden", men der kunnskapsmangel gjør at arten ikke kan plasseres i en definert kategori.

Utilstrekkelig kjent (K, engelsk insufficiently known):

Art som antas å tilhøre en av kategoriene over, men der informasjon mangler.

Ikke truet (NT+, engelsk not threatened):

Art som i Norge ikke er truet, men som har hatt sterkt tilbakegang i et eller flere av våre naboland.

Ansvarsart (A):

Art med et særlig forvaltningsansvar nasjonalt eller i et fylke, på bakgrunn av sin regionale eller totale utbredelse.

Noen truethetskategorier avviker mellom DN (1999) og i foreliggende rapport:

<u>Status</u>	<u>I denne rapport</u>	<u>I DN (1999)</u>
"Usikker"	I = "indeterminate"	V*
"Utilstrekkelig kjent"	K = "insufficiently known"	DM = "declining, monitor species"
"Hensynskrevende"	V+	DC = "declining, care demanding"

1.2.6. Utbredelseskart

Kartene viser artens kjente utbredelse i Østfold pr.1.1.1999. Kartene har 10x10 km ruter etter UTM-ruteinndeling.

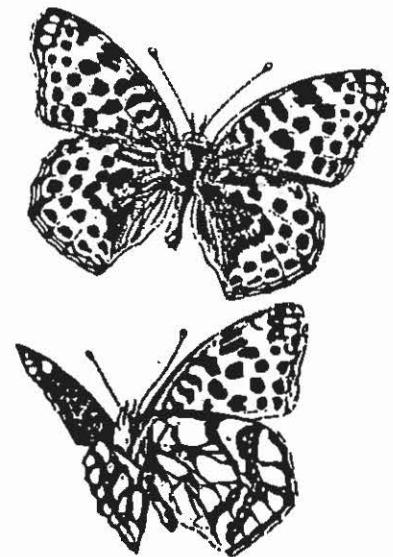
Kartsymboler

- Åpen sirkel Registrert før 1980
- Fylt sirkel Registrert 1980-98
- Fylt firkant Registrert både før og etter 1980
- ☒ Kryss i rutens øvre høyre hjørne : Mangelfull lokalitetsangivelse.

SOMMERFUGL

Så rart det er å tenke på
at jeg var larve, stygg og grå,
men se hva tiden bringer!
Nå er jeg lett og nydelig
og jeg kan føle tydelig:
Jeg er blitt blomst med vinger!

Inger Hagerup

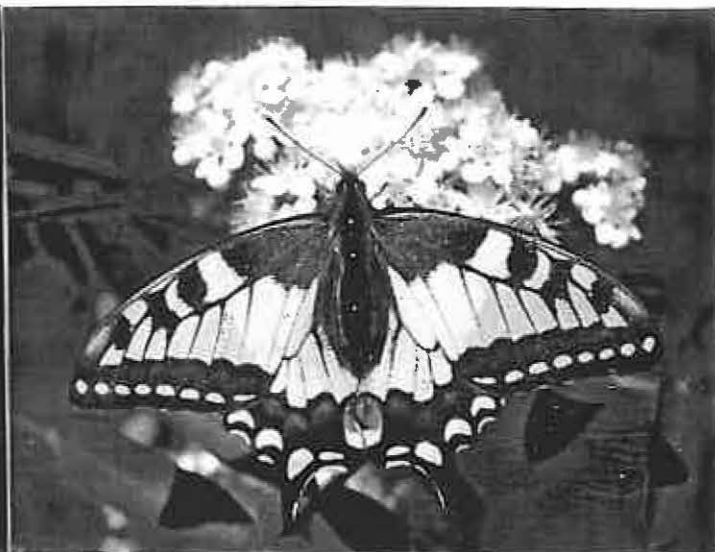
Issoria lathonia

Illustrasjoner i utvalg

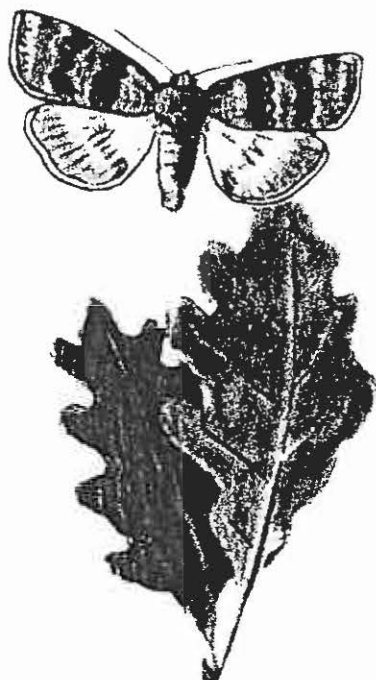
Mangfoldet er meget stort blant sommerfuglene. Utseendet varierer betydelig, fra små grå "møll" - til store fargerike dagsommerfugler og nattsvermere. På de følgende sider er tatt med et tilfeldig utvalg arter fra Østfold; noen vanlige, andre rødlistet. - Det bostavelig talt "svermende mangfoldet" kan lett illustreres med en "høyfjellssol-lampe" plassert på et hvitt laken på marka en varm sommerkveld. Lampens ultrafiolette stråler (UV-lys) tiltrekker seg mange nattaktive arter.

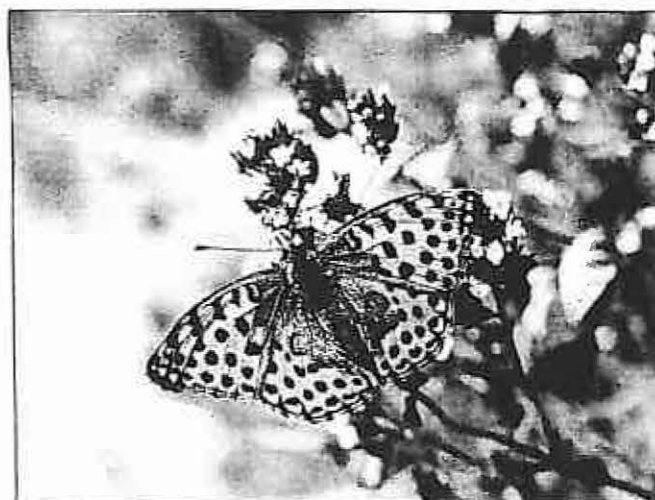
En blåvinge *Pyrgus idas* eller *P. argus*.
Fra Natur i Østfold, forside nr.2, 1995.
Foto: Jørn Bøhmer Olsen.

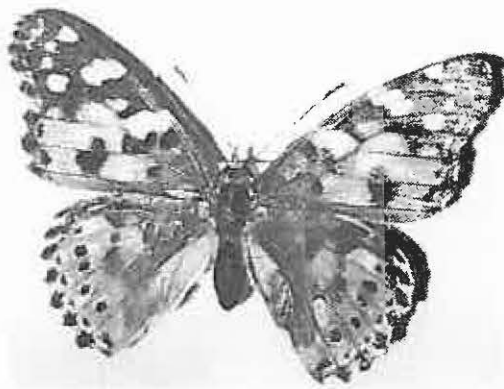
Svalestjert *Papilio machaon*, er en flott sommerfugl.
Foto fra Natur i Østfold nr.1, 1986:43.

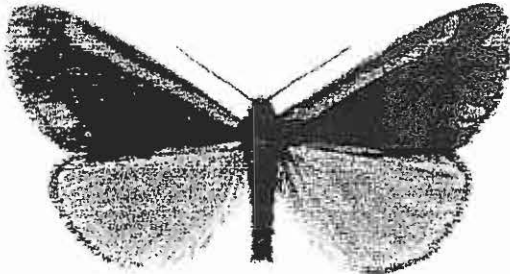
Høsthalvspinner *Cymatophorima diluta* er i Norge bare kjent fra Jeløya, Moss i 1956. Larven lever på eik. Vingespennet er 3 - 3½ cm. Arten mangler fargeprakt og kan være lett å overse. Illustrasjon fra Natur i Østfold nr.2 1988:115, jfr. Olsen (1988). Omtale, se s.39.

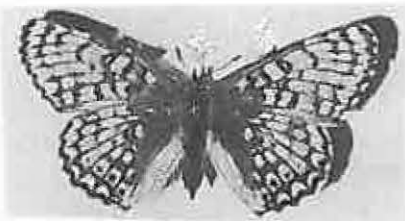
Sølvkåpe *Issoria lathonia*, er en vakker perlemorvinge, anført som "hensynskrevende" på norsk rødliste (DN 1999:113). Arten syntes en del år fraværende fra kyst-Østfold, idet funn fra perioden 1935-75 mangler. Den er sjelden på Østlandet, men finnes noe oppover i dalførene og i fjellet. Foto fra Nord-Fron, Gudbrandsdalen 1998, jfr. Tangen (1998). Foto: Per Tangen. Omtale, se s.28.

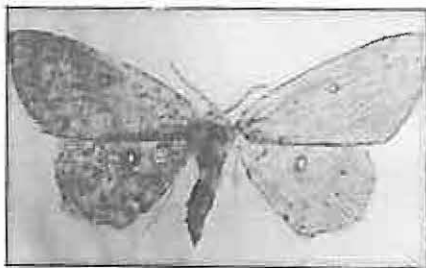
Tistelsommerfugl *Vanessa cardui*. Arten overvintrer ikke hos oss, men kommer trekkende fra Sør-Europa på forsommeren. Andre generasjon flyr på sensommeren / tidlig høst. Foto fra S.Asmaløy ved Morten Viker (Østfold-Natur nr.31:59). Omtale, se s.271.

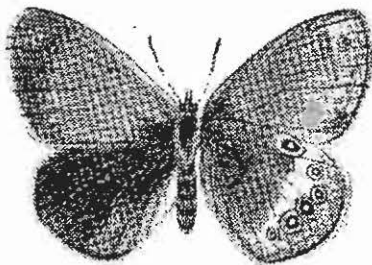
Karminspinner *Tyria jacobaeae* er i kategorien "direkte truet" på norsk rødliste (DN 1999:115). Arten er vakker, vanligvis med sorte og karminrøde tegninger, mens larven er gul med svarte tverrbånd. Arten har en rik lokalitet på Rauer i Onsøy og ble påvist på Rød, Kråkerøy 19.6.1996, jfr. Wergeland Krog (1999). Illustrasjon fra Collins Field Guide: Insects of Britain and Northern Europe. Omtale, se s.89.

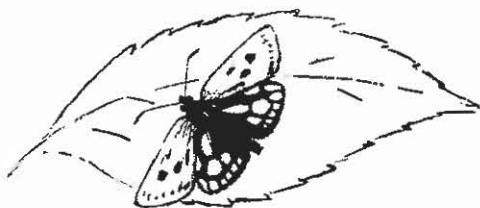
Prikk-rute(nett)vinge *Melitaea cinxia*, en rødlisteart, som i Østfold har status "direkte truet". Foto fra S.Asmaløy, der arten sist ble påvist i 1981. Arten har nå få lokaliteter i Norge, bl.a. Rauer i Onsøy. Foto: Morten Viker (Østfold-Natur nr.31:59). Omtale, se s.30.

Seljelauvmåler *Cyclophora pendularia* har et vingespenn på vel 2 cm og er fargemessig en temmelig uanselig og nattaktiv sommerfugl, som før 1980 bare var påvist i Moss her til lands. Arten er "hensynskrevende" (DC) på norsk rødliste (DN 1999:114). Foto fra Natur i Østfold suppl.nr.2:62, jfr. Olsen (1992a). Omtale, se s.57.

Perleringvinge (liten ringsommerfugl) *Coenonympha arcania*, er utbredt i det meste av Østfold. Arten finnes ellers i Norge sparsomt bare Ø og SØ i Akershus. Arten er "sjelden" på norsk rødliste (DN 1999:113) og er en "ansvarsart" i fylket. "Lille vakre *arcania*" er foreslått som "fylkesinsekt" for Østfold (Natur i Østfold 15:197 v/B.P.Løfall). Vingens overside til venstre, undersiden til høyre. Tegning fra Natur i Østfold 1987, nr.1:36 (jfr. Olsen 1987 og Tangen 1991). Omtale, se s.31.

Svartflekksmyger, også kalt "glansmyger" *Carterocephalus silvicolus*, er en vakker liten art, der hannen har glinsende gulfargete overvinger ispedd små svarte flekker. Arten som er "hensynskrevende" (DC) på norsk rødliste (DN 1999:113), lever imidlertid meget bortgjemt og sees sjelden. Den er samlet ved 3 lokaliteter i Østfold, i Trøgstad, Rømskog og ved en kalkrik eng med skjellsand nær Kolbjørnviksjøen i Rakkestad. Tegning : Sidsel Iversby, jfr. Iversby & Tangen (1995) og Tangen (1995:79). Omtale, se s.19.

Lavbarkmåler *Fagivorina arenaria*, i truethetskategorien "utryddet" (extinct), er her til lands bare påvist i Tistedal, Halden 1906 og fra Akershus (Kvamme & Hågvar 1985:19; Opheim 1972). Omtale, se s.50.

Randmåler *Lomaspilis marginata*.
Foto: Jørn Bøhmer Olsen, Halden.

Eikespinner *Lasiocampa quercus*.
Foto: Jørn Bøhmer Olsen, Halden.

Sølvblåvinge *Polymatus amanda*.
Foto: Jørn Bøhmer Olsen, Halden.

Larve av svalestjert *Papilo machaon*. Larvene lever på større skjermplanter som kvann, sløke og melkerot.
Foto: Jørn Bøhmer Olsen, Halden.

Prikk-rute(net)vinge *Melitaea cinxia*, fotografert på Jakobsrud, like på svensk side av riksgrensen i Dalsland, Sverige, ca 1980. Arten er "sårbar" i Norge, og "direkte truet" i Østfold, der den sist ble påvist i 1990.
Foto: Jørn Bøhmer Olsen, Halden. Omtale, se s.30

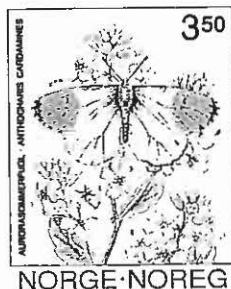

Karminspinner-larve *Tyria jacobaeae* på planten landøyda – en uvanlig vertsplante. Foto fra Røds Bruk, Kråkerøy, august 1999, jfr. Wergeland Krog (1999).
Foto: Ola M. Wergeland Kr Rakkestad.

Sommerfugler på frimerker

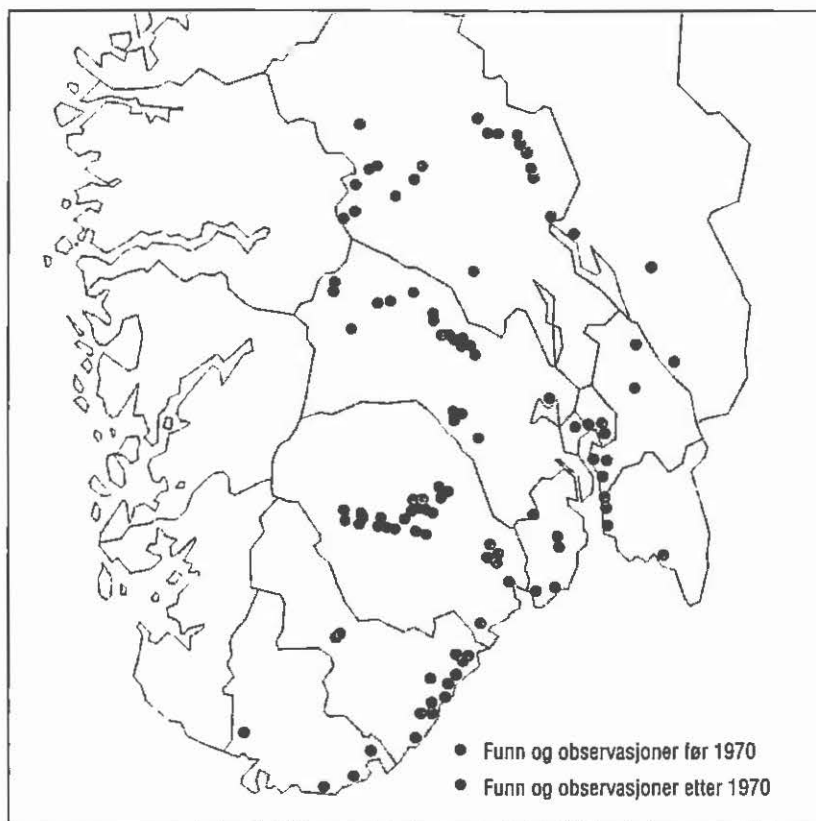
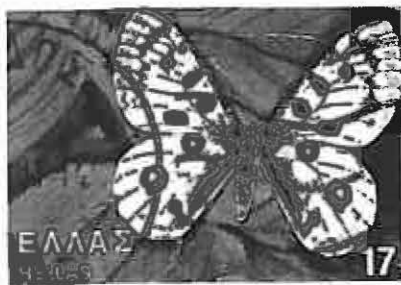
Frøys perlemorvinge (frøyasommerfugl) *Boloria (Clossiana) freija*, er oppkalt etter kjærlighets- og fruktbarhetsgudinnen Frøya i norrøn mytologi. Arten er kjent fra Hedmark og Akershus, flyr tidlig i mai og er potensiell på myrer øst og nord i Østfold.

Aurorasommerfugl *Anthocaris cardamines* antas å være en art i tilbakegang i Østfold, men kan fremdeles opptre tallrik på enkelte lokaliteter.

Neslesommerfugl *Aglais urticae* er en meget vanlig og kjent art, med larver på brenneste. Arten er en av få hos oss som overvintrer som voksen; de andre er sørgekåpe, hvit c, dagpåfugløye og sitronsommerfugl. Disse artene sees derfor tidlig på våren og er "sikre vårtegn".

Apollosommerfugl *Parnassius apollo* på et gresk frimerke. Apollo var guden for bl.a. sol, lys og rennelse i gresk mytologi. "Apollo" er kjent med eldre funn i Halden, Moss/Jeløy og Rygge 1889-1915 (Hansen 1993, se kart). Enkelte mener å ha sett arten på Hvaler, Onsøy og Kråkerøy i ny tid, men forveksling med andre arter er mer sannsynlig. Arten har igjen dukket opp på Sørlandet i ny tid. Omtale, se s.20.

2.1 Norske rødlistearter funnet i Østfold fylke

Artsutvalg og artens plassering i en av truthetskategoriene er foretatt av fagentomologer for Direktoratet for naturforvaltning (DN). Den nye rødlista for sommerfugler i Norge, som er lagt til grunn for DN's rødliste (DN 1999), er under trykking (Hansen & Aarvik, i trykk). Østfolds storsommerfugler med offisiell rødlistestatus i DN (1999) er omtalt i kapittel 2.1. DN (1999) forelå imidlertid først trykket etter at manus til foreliggende rapport var ferdig i utkast. Se kapittel 1.2. for kategoriforklaringer. Artene er også oppført med en "Østfoldstatus", utfra de samme truthetskategorier som tidligere ble benyttet nasjonalt (DN's tidligere rødliste, DN-rapport nr. 6, 1992).

GUL SNEGLESPINNER

APODA LIMACODES Hufnagel, 1766

Utbredelse globalt:

Den gule sneglespinneren kjennes fra Lille-Asia og videre vestover til Vest-Europa. Her i Europa er den funnet fra det sørlige Fennoskandia og videre sørøver til Spania. Arten er lokalt vanlig i Danmark og i sørlige delen av Sverige, mens den ennå ikke er funnet i Finland (Hoffmeyer 1974, Heath & Emmet 1985, Svensson & al. 1994).

Utbredelse i Norge:

Arten er sjelden her i landet, og så langt kun kjent fra fylkene Vest-Agder, Vestfold og Østfold (Leparb).

Biotop:

Her i landet kjennes den gule sneglespinneren først og fremst fra områder med mye eikekratt (Andersen & Sjøli 1988), og i Østfold er den også funnet i mer storvokste og gamle eike- og bøkeskoger.

Næringsplante:

Larven lever fortrinnsvis på eik og bøk (Andersen & Sjøli 1988).

Lokaliteter:

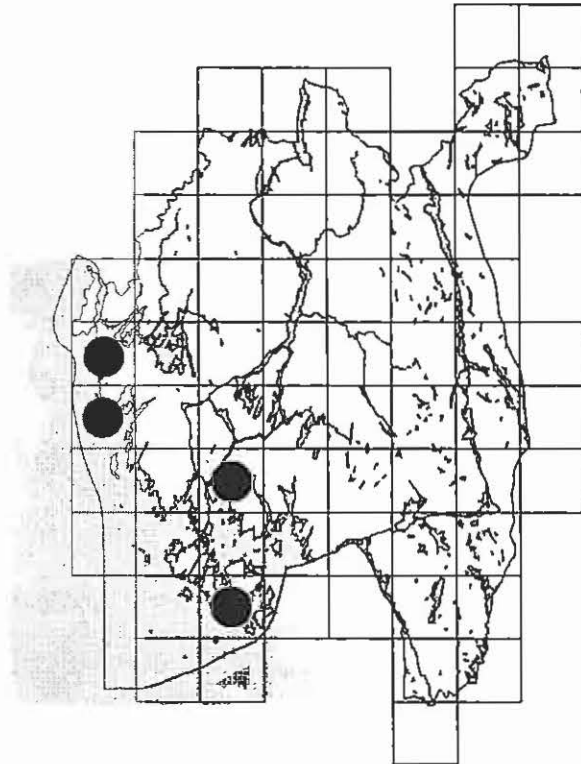
Kommune	Lokalitet	Tidspunkt	Antall	Observatør
Fredrikstad	Borge-Nes	24.7.1996	1	Leg: Magne Pettersen
Hvaler	Asmaløya-Huser	14.7.1992	20+	Leg: Ove Sørlibråten o. a.
Rygge	Ekeby	18.8.1996	1	Leg: Per Tangen
Rygge	Larkollen	18.8.1996	1	Leg: Claus Christiansen
Rygge	Sildebogen	23.7.1996	2	Leg: Leif Aarvik
Råde	Åven	20.7.1997	3	Leg: Rune Christensen

Kommentar:

Den gule sneglespinneren ser ut til å ha blitt funnet for første gang i Østfold fylke sommeren 1992, da den ble tatt på Asmaløya i Hvaler kommune (Ove Sørlibråten, pers. med., Hansen & Aarvik, i trykk).

Den gule sneglespinneren kan opptre tallrikt ved lokaliteten på Hvaler (Fjellstad 1996), mens den utover dette kun er funnet enkeltvis eller fåtallig ved noen få andre kystnære biotoper her i Østfold. Arten ser ut til å ha en litt mer sammenhengende utbredelse gjennom de storvokste og parklignende eike- og bøkeskogene i Rygge kommune.

Den gule sneglespinneren ser forøvrig ut til å være sterkt påvirket av det lyset som brukes til registrering, noe som da gir seg utslag i at den ofte kommer krypende langs bakken når den nærmer seg disse fangstinnretningene. Dersom en ved bruk av lys skulle finne denne arten inne ved fella og så ser nøyer etter i den retningen individet kom fra, kan en noen ganger finne flere eksemplarer utenfor selve lyskilden. Disse kravler da vanligvis målløst rundt i undervegetasjonen, og som oftest noen meter unna den tiltrekkende lyskilden. Mange av disse individene når antagelig aldri frem til våre registreringspunkter, og bidrar derved til at den gule sneglespinneren feilaktig kan betraktes som mer fåtallig enn det den egentlig ser ut til å være ved sine reproduserende lokaliteter.

Trusler:

Hogst av varmekjær løvskog, spesielt eik og bok i kystnære områder (Hansen & Aarvik, i trykk).

Forvaltningsoppgave:

Sikre de parklignende eike- og bøkeskogene langs kysten av Østfold mot omfattende hogst.

RØDLISTESTATUS: Sjelden (R) **ØSTFOLDSTATUS:** Ansvarsart (A)

STOR BLODDRÅPESVERMER

ZYGAENA LONICERAE Scheven, 1777

Utbredelse globalt:

Den store blodråpesvermeren er funnet fra de vestlige deler av Kina til Sibir, Kaukasus og Tyrkia, derfra videre vestover til det europeiske kontinent. Her i Europa kjennes den fra de midtre delene av Fennoskandia og videre sørover til Middelhavet. Arten er lokalt vanlig i Danmark og den sørøstlige delen av Sverige, og den er også funnet i den sørlige delen av Finland (Gullander 1960, Hoffmeyer 1970, Heath & Emmet 1985, Svensson & al. 1994, Naumann, Tarmann & Tremewan 1999).

Utbredelse i Norge:

Arten er fortsatt lokalt vanlig flere steder på Vestlandet, ellers ser den nå ut til å ha forsvunnet totalt fra de tidligere kjente lokalitetene på Østlandet og Sørlandet (Hansen & Aarvik, i trykk).

Biotop:

Den store blodråpesvermeren kan finnes ved solrike bakker og skrenter og skoglysninger, også på tørre enger (Hoffmeyer 1974), og på Vestlandet flyr den relativt høyt over havet i varme og blomsterrike fjellsider.

Næringsplante:

Larven lever på forskjellige arter av kløver og vikker (Hoffmeyer 1974), og her i Norge er den f. eks. avlet opp med tiriltunge (Hansen & Aarvik, i trykk).

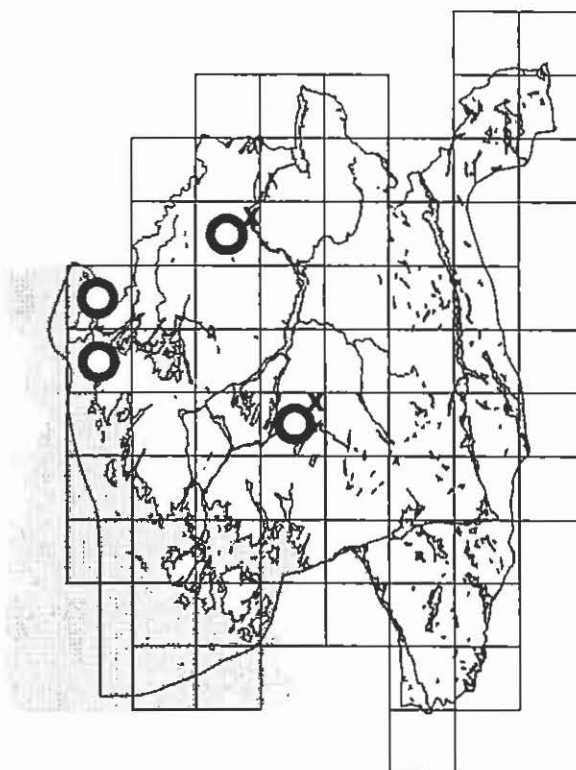
Lokaliteter:

Kommune	Lokalitet	Tidspunkt	Antall	Observatør
Moss	Jeløya	16.7.1908	3	Leg: Johan Rygge
Moss	Jeløya nord	16.7.1908	6	Leg: Emil Barca (ZMO)
Moss	Jeløya-Tronvig	19.7.1908	5	Leg: Emil Barca (ZMO)
Moss	Moss	19.7.1916	3	Leg: Emil Barca (ZMO)
Rygge	Fuglevik	16.7.1939	1	Leg: Asbjørn Hagen (ZMO)
Sarpsborg	Sarpsborg	Før 1882	2	Leg: Jens Peter Børhildus Grimsgaard
Spydeberg	Spydeberg præstegield	Før 1779	50+	Obs: Jacob Nicolaj Wilse

Kommentar:

Den store blodråpesvermeren ser ut til å ha blitt omtalt fra Smaalenene allerede så tidlig som i 1779, da presten Jacob Nicolaj Wilse i en av sine naturvitenskaplige publikasjoner egentlig skulle beskrive den seksflekkede blodråpesvermeren *Zygaena filipendulae*. Han forteller da at *filipendulae* var vanlig i "Spydeberg præstegield" på hans tid, og at hunnene av denne arten alltid hadde fem pletter på overvingene. Den seksflekkede *filipendulae* har som navnet tilsier vanligvis alltid seks flekker, så Wilses beskrivelse må da enten dreie seg om den lille blodråpesvermeren (*Zygaena viciae*) eller alternativt den store blodråpesvermeren, dette fordi begge disse artene kun har fem pletter. Siden det ikke blir nevnt noe om størrelse i denne publikasjonen, og da basert på det faktum at den lille *viciae* er betydelig mindre enn de to andre aktuelle artene, velger jeg å tro at Wilses beskrivelse egentlig dreide seg om de to artene som størrelsesmessig er svært like. Dette betyr i så fall at den store blodråpesvermeren også har hatt bestander i de indre delene av fylket på den tiden.

Arten er videre angitt for Smaalenene i Wilhelm Maribo Schøyens fortegnelse over Norges Lepidoptera (Schøyen

1893) og på Zoologisk museum i Oslo finnes det to eksemplarer som er innsamlet av overretssagfører Jens Peter Grimsgaard ved Sarpsborg. Disse er udaterte, men må antas å stamme fra den perioden hvor han var svært aktiv i forhold til fangst av insekter i Sarpsborg-distriktet, og i alle fall før hans død i 1882. Dette ser da ut til å være de eldste eksisterende belegg av denne arten som kjennes fra vårt fylke. De første daterte registreringene finner vi fra sommeren 1908, da både Johan Rygge og Emil Barca har funnet arten på Jeløya i Moss kommune (ZMO, Leparb's database). Emil Barca forteller at arten var tallrik gjennom det meste av juli måned dette året, den ble funnet fra 8.7. til 1.8. Dette betyr sannsynligvis at han traff arten ved flere av de områdene som han besøkte hyppig dette året, så som f. eks. på Jeløya og i Moss (Barca 1910, ZMO).

Den store bloddråpesvermeren er ikke funnet i Østfold fylke i nyere tid, og er nå regnet som utryddet her hos oss. Arten er også blitt borte fra alle de andre tidligere kjente lokalitetene på Østlandsområdet. Av mulige årsaker til denne forsvinningen nevnes blant annet omlegginger innen landbruket, redusert beite, gjengroing og forbusking (Hansen & Aarvik, i trykk), men dette aleine vil ikke være nok til å kunne fjerne arten helt. For Østfolds vedkommende må også økende befolkningstetthet, bebyggelse og slitasje av kystområdene ha vært medvirkende faktorer til at denne artens leveområder har blitt negativt påvirket. I tillegg kan de ennå ukjente årsakene som førte til utryddelsen av andre tidligere kjente kystarter, slik som f. eks. apollo-sommerfuglen, ha vært med på å bidra til at den store bloddråpesvermeren også forsvant fra våre områder.

RØDLISTESTATUS: Hensynskrevende (V+) **ØSTFOLDSTATUS:** Utryddet (Ex)

ROGNGLASSVINGE

SYNANTHEDON MYOPAEFORMIS Borkhausen, 1789

Utbredelse globalt:

Rognglassvingen kjennes fra de sørøstlige deler av Russland til Lille-Asia og det europeiske kontinent. Her i Europa er den funnet spredt gjennom det meste av verdensdelen. Arten er ikke funnet i Danmark og Finland, men den har bestander i de sørøstlige delene av Sverige (Fibiger & Kristensen 1974, Svensson & al. 1994).

Utbredelse i Norge:

Arten er kun funnet et fåtall ganger i fylkene Rogaland, Akershus og Østfold (Hansen & Aarvik, i trykk).

Biotop:

Glassvingen ser ut til å foretrekke tidligere åkerlandskap eller veikanter med bestander av villeple, eller også eldre hager med frukttrær (Fibiger & Kristensen 1974, Hansen & Aarvik, i trykk).

Næringsplante:

Larven borer hovedsaklig i grener av villeple, men mer sjeldent også på hagtorn og andre slekter innen rosefamilien (Fibiger & Kristensen 1974).

Lokaliteter:

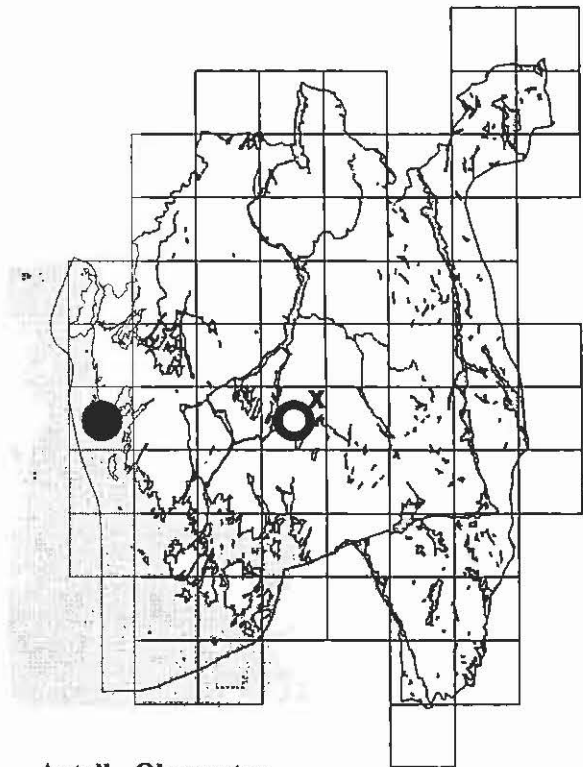
Kommune	Lokalitet	Tidspunkt	Antall	Observatør
Rygge	Sildebogen	4.7.1994	2	Leg: Leif Aarvik
Sarpsborg	Sarpsborg	13.7.1879	1	Leg: Jens Peter Børhildus Grimsgaard

Kommentar:

Rognglassvingen ser ut til å ha blitt funnet for første gang i Østfold fylke ved Sarpsborg sommeren 1879, da den ble tatt av overretssagfører Jens Peter Grimsgaard (Lep-arb's data base). Arten er allikevel ikke oppgitt for Smaalenene i W. M. Schøyens fortegnelse over Norges Lepidoptera (Schøyen 1893) og Emil Barca nevner heller ikke arten fra Østfold i sine publikasjoner fra den første delen av 1900-tallet (Barca 1910-1923), så kanskje har det vært problemer med identifiseringen av disse relativt like artene på den tiden.

Glassvinger er vanligvis vanskelige å finne som voksne, og her i Østfold foreligger det relativt få funn av disse dagflyvende småsommerfuglene. Dette betyr i praksis at denne gruppen av vakre sommerfugler foreløpig er dårlig kartlagt i forhold til utbredelse og bestander her hos oss.

Eksemplarene fra Rygge kommune ble forøvrig tatt ved hjelp av slaghåving på ei tørr strandeng.

Det viser seg forøvrig også at kunstig fremstilling og lokking med feromoner, det vil si hunnens signalstoff til hannene, kan gi gode resultater under kartlegging av utbredelse. Videre vil det også være mulig å studere glassvingenes næringsplanter og utfra disse forsøke å finne artene under larvestadiet (Leif Aarvik, pers. med.).

En oppfordring til insektfolket i Østfold må da bli at denne gruppen sommerfugler trenger et sterkere fokus og at glassvingene høyst sannsynlig har utbredelsesoverraskelser som ennå ikke er synliggjort.

Trusler:

Ødeleggelse av eldre hager med frukttrær (Hansen & Aarvik, i trykk).

Forvaltningsoppgave:

Være oppmerksom på hogst og sprøyting av eldre frukthager, og også oppfordre til videre kartlegging av alle glassvingene her i Østfold.

RØDLISTESTATUS: Sjelden (R) **ØSTFOLDSTATUS:** Utilstrekkelig kjent (K)

OSPETREDREPER

LAMBELLOCOSSUS TEREBA D&S, 1775

Utbredelse globalt:

Ospetredreperen er funnet fra Amur og Mandsjuria og vestover gjennom Sibir til Mellom- og Nord-Europa. I Sverige er arten funnet spredt gjennom landet opp til Norrbotten, og i Finland kjennes den fra de sørlige deler av landet, mens den ennå ikke har blitt funnet i Danmark (Schmidt 1991, Svensson & al. 1994).

Utbredelse i Norge:

Arten er meget sjelden og det kjennes foreløpig kun ni eksemplarer her i landet. Disse er fordelt som følgende: to fra Vest-Agder, fire fra Aust-Agder, ett fra Telemark, ett fra Akershus og ett fra Østfold (Hansen & Aarvik, i trykk).

Biotop:

Ospetredreperen ser ut til å foretrekke gammel ospeskog med innslag av store og grovvokste trær. Arten finnes vanligvis i kystnære områder (Schmidt 1991, Hansen & Aarvik, i trykk).

Næringsplante:

Larven lever vanligvis i osp, og da helst i gamle og syke trær. Den forpupper seg inne i trestammen, og før puppestadiet lager den et ferdig utgangshull hvor åpningen er tettet (Gullander 1963).

Lokaliteter:

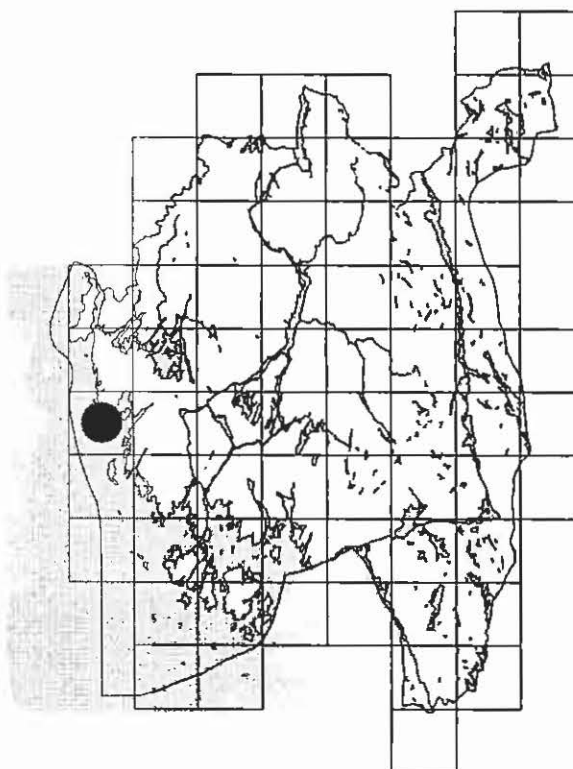
Kommune	Lokalitet	Tidspunkt	Antall	Observatør
Rygge	Sildebogen	3.8.1995	1	Leg: Leif Aarvik

Kommentar:

Ospetredreperen ble funnet for første gang i Østfold fylke sommeren 1995, da Leif Aarvik tok et eksemplar ved Sildebogen i Rygge kommune (Hansen & Aarvik, i trykk).

Dette er foreløpig den eneste kjente registreringen fra vårt fylke. Tredreperne er generelt vanskelige å lokke til vanlig entomologisk registreringsutstyr, da de ikke ser ut til å være spesielt tiltrukket av lys og ei heller kommer til sukkerlokking. Den vanlige tredreperen finnes forøvrig ofte som larve når den forlater trestammene på sein-sommeren og høsten for å forpuppe seg i bakken. Ospetredreperens larver blir derimot værende igjen i treet gjennom puppestadiet til den er ferdig sommerfugl (Gullander 1963), noe som gjør den omtrent umulig å finne på larvestadiet uten at vi tilfeldig kommer over den i forbindelse med hogst.

Disse fakta har da selvfølgelig også ført til at vi fremdeles ikke vet noe om utbredelsen innenfor vårt fylke, men vi kan jo anta at den må være sjelden og muligens bare finnes i gammel og kystnær ospeskog.

Trusler:

Skogsdrift eller annen hogst som fjerner gammel ospeskog til fordel for f. eks. granplanting, oppdyrking eller bebyggelse (Hansen & Aarvik, i trykk).

Forvaltningsoppgave:

Forhindre omfattende hogst av kystnær ospeskog og oppfordre til videre kartlegging av artens mulige forekomster langs kysten.

RØDLISTESTATUS: Sårbar (V) **ØSTFOLDSTATUS:** Utilstrekkelig kjent (K)

BÅNDRINGSPINNER

MALACOSOMA CASTRENSIS Linnaeus, 1758

Utbredelse globalt:

Båndringsspinneren er funnet fra Amurområdet til Vest-Europa. Her i Europa kjennes den fra de sørlige delene av Fennoskandia til den Iberiske halvøya og fra det sørlige England til Svartehavet. Arten er lokalt utbredt i Danmark og også i de sørlige delene av Sverige og Finland (Hoffmeyer 1974, Rougeot & Viette 1980).

Utbredelse i Norge:

Arten er funnet på mange lokaliteter i kystnære områder, og den kjennes så langt fra fylkene Vest-Agder, Aust-Agder, Telemark, Vestfold og Østfold (Hansen & Aarvik, i trykk).

Biotop:

Båndringsspinneren ser ut til å foretrekke soleksponerte, tørre og sandete steder ved kysten (Hoffmeyer 1974).

Næringsplante:

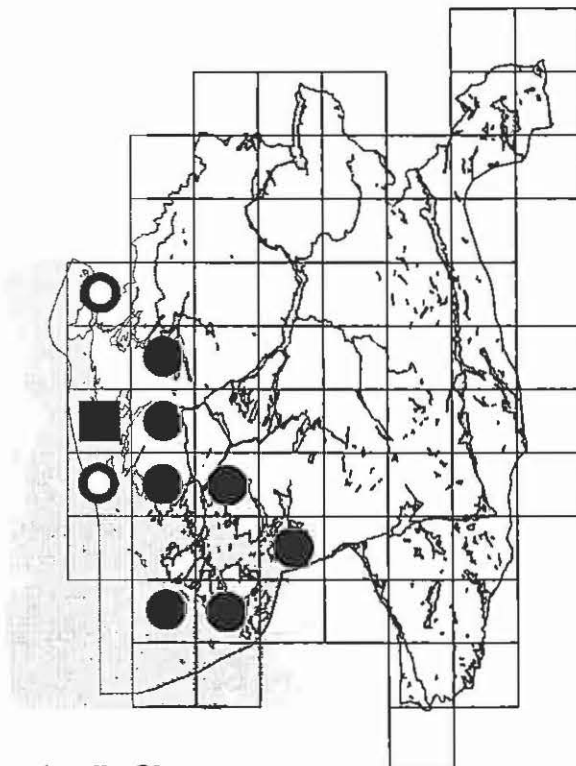
Larven lever på mange forskjellige planter, så som f. eks. bjørk, eik, knoppurt og vortemelk (Rougeot & Viette 1980).

Lokaliteter:

Kommune	Lokalitet	Tidspunkt	Antall	Observatør
Fredrikstad	Borge-Nes	24.7.1996	1	Leg: Magne Pettersen
Fredrikstad	Onsøy-Mærrapanna	11.8.1998	2	Leg: Per Tangen
Fredrikstad	Onsøy-Rauer	5.8.1920	2	Leg: Emil Barca, Alf Bakke
Hvaler	Akerøya	6.6.1992	300+	Leg: Thor Jan Olsen o. a.
Hvaler	Asmaløya-Huser	28.7.1981	20+	Leg: Per Richard Viker o. a.
Hvaler	Asmaløya-Skipstadkilen	27.6.1993	20+	Leg: Sidsel Iversby o. a.
Moss	Jeløya-Refsneskrona	17.7.1955	2	Leg: M. Grude-Nielsen, M. Opheim
Rygge	Eldøya	Juli 1886	20+	Leg: Prof. Robert Collett & stud. Hoyer
Rygge	Larkollen	Juli 1886	2	Leg: Prof. Robert Collett & stud. Hoyer
Rygge	Sildebogen	1.8.1995	1	Leg: Leif Aarvik
Råde	Grimstad	31.7.1996	1	Leg: Eivind Sørnes
Råde	Missingmyr	17.7.1997	1	Leg: Roar Frølandshagen
Sarpsborg	Skjeberg-Grimløya	10.7.1993	1	Leg: Thor Jan Olsen

Kommentar:

Båndringsspinneren ble funnet for første gang i Norge og Østfold fylke ved Larkollen og på Eldøya sommeren 1886, da Prof. Collett og Stud. med. Hoyer fant et par "indspundne" pupper og ei larve like før siste hudskifte. Spinneren ble da oppgitt å skulle ha vært sett i stort antall på Eldøya. Av den ene puppen ble det klekket et hanneksemlar 7.7.1886. Larven, som ble matet med "birkeblade", spant seg inn rundt midten av juli og "levede" et nytt hanneksemlar 26.8.1886 (Schøyen 1887, ZMO). Emil Barca fant senere arten på Rauer i Onsøy (Barca 1922), da ikke så langt unna lokalitetene til Collett og Hoyer. Dette eksemplaret finner vi dog ikke på Zoologisk Museum i Oslo, men her står derimot både eksemplarene til Collett og også to individer som er funnet

på Jeløya av Martin Grude-Nielsen og Magne Opheim.

Båndringsspinneren er i vår tid funnet fåtallig mange steder langs kysten av fylket. Den sees av og til også i antall på larvestadiet, så som på Akerøya i Hvaler kommune. Her ble gjennom forsommeren 1993 sett flere hundre larver, og disse ble observert både enkeltvis og i store spinn (Pettersen & Tangen, pers. obs.). Fra denne lokaliteten blir det også opplyst at spinneren er sett i lignende antall tidligere år, og da av forskjellige ornitologer som frekventerer denne plassen hyppig. Vi kjenner forøvrig også til gode bestander ved noen av de andre Hvalerøyene. Båndringsspinneren er videre funnet i litt avstand fra den ytre kystlinje, så som ved Missingmyr i Råde kommune, men på slike lokaliteter virker den alltid fåtallig eller enkeltvis. Kanskje dreier dette seg stort sett om eksemplarer som vandrer innover fra de mer tallrike bestandene ved kysten.

Trusler:

Tråkk, slitasje, camping, bebyggelse og annen ødeleggelse av kystnære områder (Hansen & Aarvik, i trykk).

Landskapet på Akerøya i Hvaler kommune, som forøvrig kunne ha vært en god og stabil lokalitet for mange sjeldne kystarter, har tydeligvis vært under et sterkt press fra ytre og kunstige påvirkninger de siste åra. Dette ble klart synliggjort høsten 1998, da jeg fant mange døde sommerfugllarver her ute. Larvene lå åpent på bakken og så ut til å ha dødd av regelrett matmangel i det friserte og totalt nedslitte landskapet.

Årsakene til disse skadene er todelte. Den ene forklaringen finner vi knyttet til det faktum at mange solhungrige fritidsbåteiere regelrett bosetter seg ute på øya om sommeren, og da med permanente og tydelig avmerkede losjeringer. Dette skaper store og varige sår i vegetasjonen, og videre også en begrenset urte- og gressvekst på de få eng- og strandområdene som finnes her ute. Den andre faktoren er like så ødeleggende, nemlig det faktum at presset fra de sommerbeitende sauene nå er altfor hardt. Dette fører da til at øyas tilgjengelige gress- og blomstermarker regelrett blir snauspist for alt som måtte være til overs etter sommerturistenes tråkk.

Forvaltningsoppgave:

For å kunne bedre forholdene på Akerøya bør forvaltningen gå inn og redusere antall beitende dyr, eventuelt alternere bruken av beitedyr mellom sau og kyr. Videre kunne også øya deles i to med et gjerde, slik at bare den ene delen av øya blir nedbeitet annenhvert år. Dessuten bør det legges restriksjoner på den permanente campingten som finner sted her ute om sommeren, da dette skaper store og åpne sårflater i denne sårbare kystvegetasjonen.

RØDLISTESTATUS: Sårbar (V) **ØSTFOLDSTATUS:** Ansvarsart (A)

NAGLESPINNER

AGLIA TAU Linnaeus, 1758

Utbredelse globalt:

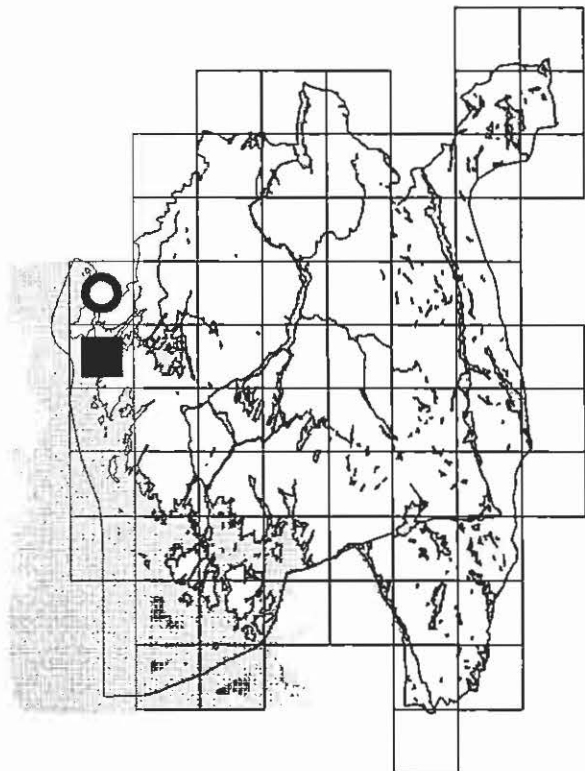
Naglespinneren er funnet fra den østlige delen av det europeiske kontinentet og det nordlige Iran og videre vestover til Vest-Europa. Her i Europa kjennes den fra det sørlige Fennoskandia til de nordlige delene av den Iberiske halvøy og fra østre Frankrike til Svartehavet. Arten er funnet lokalt gjennom det meste av Danmark og også de sørlige delene av Sverige, og den er også tatt i Finland (Hoffmeyer 1974, Rougeot & Viette 1980).

Utbredelse i Norge:

Arten er funnet på mange kystnære lokaliteter her i landet, og den kjennes så langt fra fylkene Aust-Agder, Telemark, Vestfold, Buskerud, Akershus og Østfold (Hansen & Aarvik, i trykk, Leparb's database).

Biotop:

Naglespinneren finner vi vanligvis i edelløvsskoger bestående av bok eller eik, men også i løvskoger med alm og lind (Hansen & Aarvik, i trykk).

Næringsplante:

Larven lever på forskjellige løvtrær, så som bok, eik, bjørk eller lind (Rougeot & Viette 1980).

Lokaliteter:

Kommune	Lokalitet	Tidspunkt	Antall	Observatør
Moss	Jeløya-Alby	2.6.1997	5+	Leg: Claus Christiansen, O. Sørlibråten
Moss	Jeløya-Grønli	1.6.1997	3	Leg: Eivind Sørnes, Per Tangen o. a.
Moss	Jeløya-Refsneskrona	16.5.1956	1	Leg: Martin A. Grude-Nielsen (ZMO)
Moss	Jeløya-Stalsberget	2.6.1997	5+	Obs: Eivind Sørnes, Bjørn R. Eriksen
Moss	Moss	Juni 1910	5+	Obs: Emil Barca (Barca 1923)

Kommentar:

Naglespinneren er ikke angitt for Smaalenene i W. M. Schøyens fortegnelse over Norges Lepidoptera (Schøyen 1893). Arten ser ut til å ha blitt funnet for første gang i Østfold sommeren 1910, da Emil Barca i en av sine publikasjoner oppgir å ha registrert larver ved Moss (Barca 1923). Spinneren ble så oppdaget på Jeløya mange år seinere, da av Martin A. Grude-Nielsen (Hansen & Aarvik, i trykk).

I dag ser det ut til at naglespinneren kun finnes ute på Jeløya, hvor den da har sin eneste reproduserende bestand i fylket. Her har den i nyere tid blitt sett og fanget på et fåtall begrensede lokaliteter, og spinneren ser forøvrig ut til å ha en sammenhengende bestand over hele Søndre Jeløy. Den flyr blant annet i bøkeparksen ved Alby gård, hvor det ble sett og fanget noen få eksemplarer gjennom ei natt i juni 1997 (Claus Christiansen, pers. med.). Dagen før denne registreringen ble arten også funnet i Grønliparken, ei gjenværende lita lomme med gammel edelløvsog som ligger like nord for Alby gård. Videre er naglespinneren observert i begrenset antall på dagtid litt vest for Alby, og da helt bort til brattsidene ut mot fjorden ved Stalsberget (Eivind Sørnes, pers. med.).

Spinneren burde også ettersøkes ved andre parklignende lokaliteter med mye gammel bok og eik, så som f. eks. ved Remmenskogen i Halden kommune eller ved Kajalunden og Telemarklunden i Rygge kommune. Disse lokalitetene har forøvrig hatt en begrenset entomologisk registreringsaktivitet gjennom artens aktive flyvetid i mai og juni, så her ligger det fremdeles et potensiale i forhold til oppdagelse av naglespinneren og andre sjeldenheter.

Trusler:

Avvirkning av kystnær løvskog (Hansen & Aarvik, i trykk).

Forvaltningsoppgave:

Sikre bøke- og eikeskogene på Søndre Jeløy mot omfattende hogst, og også mot andre typer av skader som forringer de kystnære løvskogene her ute.

RØDLISTESTATUS: Sjelden (R) **ØSTFOLDSTATUS:** Sårbar (V)

SVARTFLEKKSMYGER

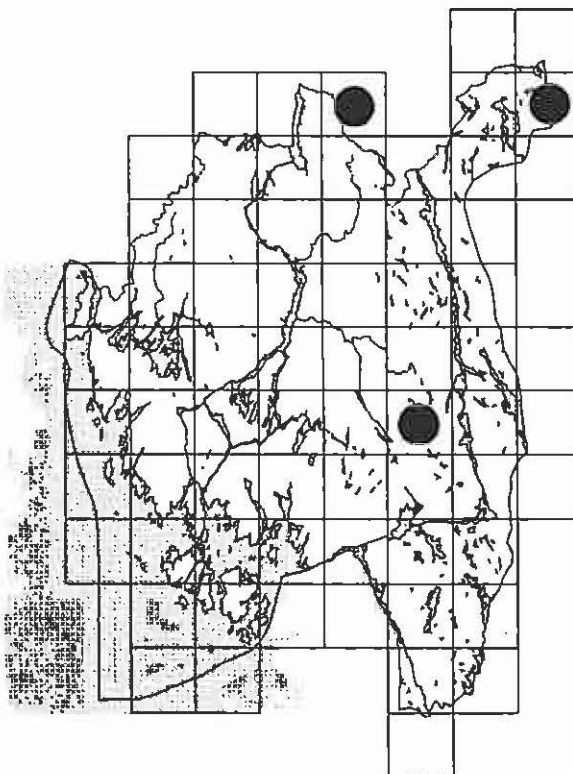
CARTEROCEPHALUS SILVICOLUS Meigen, 1829

Utbredelse globalt:

Svartflekk Smygeren er funnet fra Japan, Kamtsjatka, Amur og Sibir via europeisk Russland til Vest-Europa, og fra vår verdensdel kjennes den utenom Russland fra Baltikum, Polen, de nordlige delene av Tyskland og Fennoskandia. Arten er kun funnet ved et svært begrenset område i Danmark. Den er relativt utbredt i Sverige, hvor den spesielt kjennes fra gode bestander i traktene nordøst for Stockholm, og den er også utbredt gjennom store deler av Finland (Dal 1980, Higgins & Riley 1980, Henriksen & Kreutzer 1982).

Utbredelse i Norge:

Arten har en solid forekomst i Junkerdalen, mens den videre også kjennes fra små og lokale bestander i den sørøstlige delen av landet. Smygeren skal dessuten være funnet ved Sognefjorden på Vestlandet (Henriksen & Kreutzer 1982, Hansen & Aarvik, i trykk).

Biotop:

Svartflekkssmygeren trives best ved skogkanter og i skoglysninger, på enger med løvtrær eller ved myrmarker (Henriksen & Kreutzer 1982). Biotopen kan gjerne ha løvkraut og bjørkeskog på fuktig jordbunn, og da med undervegetasjon av blant annet mjødukt og langt gress.

Næringsplante:

Larven lever sannsynligvis på forskjellige gressarter, f.eks. faks, myskegras og kamgras (Henriksen & Kreutzer 1982).

Lokaliteter:

Kommune	Lokalitet	Tidspunkt	Antall	Observatør
Rakkestad	Kolbjørnviksjøen-Tangen	9.6.1993	1	Leg: Per Tangen
Rømskog	Østtukan	21.6.1998	1	Leg: Sidsel Iversby
Trøgstad	Båstad-Stiklejern	30.5.1992	7+	Leg: Finn Johansen

Kommentar:

Svartflekkssmygeren ble feilaktig publisert som ny for Østfold fylke i 1984, da det ble tatt en lignende smyger i Rakkestad kommune (Tangen 1991). Dette eksemplaret viste seg å være "tvillingarten" *Carterocephalus palaemon*, som forøvrig også er beskrevet i denne rapporten og som heller ikke da var funnet tidligere i Østfold (Iversby & Tangen 1995). Utfra dette ser det nå ut til at den første registreringen av svartflekkssmygeren ble gjort ved Stiklejern i Trøgstad kommune, og her ble den funnet våren 1992. I dette tidsrommet ble det forøvrig sett flere eksemplarer på denne lokaliteten, og disse ble observert ved noen fuktige engområder langs den nordøstlige delen av tjernet. Smygeren ble også sett her tre år seinere, hvor et noe avflyet eksemplar ble innsamlet i første delen av juli måned (Finn Johansen, pers. med.).

Den sjeldne svartflekkssmygerens bortgjemte levesett fører til at den ikke så lett oppdages på nye lokaliteter og for ytterligere kunnskaper om dette forholdet bør en se en nylig utgitt artikkel i *Natur i Østfold* (Iversby & Tangen 1995). Jeg antar at arten vil kunne bli funnet på noen titalls nye lokaliteter i fremtiden, da fortrinnsvis spredt rundt i de indre delene av fylket. Søket etter nye leveområder bør konsentreres om landskaper bestående av åpne bekker ved skogsnære biotoper, og da ved lokaliteter hvor vegetasjonen langs bekkene har fått være i fred.

Trusler:

Skogdrift, flatehogst, drenering og beplantning av blant annet bekker og myrer, omlegginger i landbruket, redusert beite, forbusing og torvuttak av myrer (Hansen & Aarvik, i trykk).

Forvaltningsoppgave:

Sikre de allerede kjente bestandene her i fylket mot de trusler som er nevnt ovenfor.

RØDLISTESTATUS: Hensynskrevende (V+) **ØSTFOLDSTATUS:** Sårbar (V)

APOLLOSOMMERFUGL

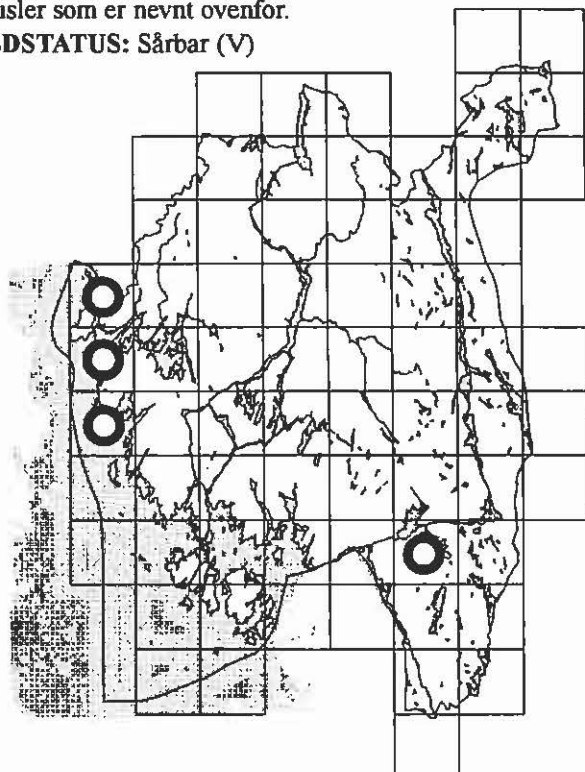
PARNASSIUS APOLLO Linnaeus, 1758

Utbredelse globalt:

Apollosommerfuglen er funnet fra Sentral-Asia til det europeiske kontinent. I Europa flyr den på alle større fjell fra Spania og videre nordover til den sørlige og midtre delen av Fennoskandia, og i de nordlige delene av dette utbredelsesområdet er den også kjent for å kunne ha lavlandsbestander. Det er noe usikkert om arten noen gang har blitt funnet i Danmark, mens den nå kun ser ut til å ha kystnære bestander i de sørlige og østlige delene av Sverige og Finland (Higgins & Riley 1970, Henriksen & Kreutzer 1982).

Utbredelse i Norge:

Arten er i dag lokalt vanlig i dalfører som Gudbrandsdalen, Hallingdal, Numedal, og den finnes også ved mange dalstrøk i de indre delene av Telemark fylke. Apollosommerfuglen har også bestander i Jotunheimen (Hansen & Aarvik, i trykk).

Biotop:

De mest karakteristiske leveområdene for apollosommerfuglen her i landet finner vi nå ved bratte og sørvendte skråninger (Hansen 1993).

Næringsplante:

Larven lever på forskjellige arter innefor bergknappfamilien, og da spesielt smørbukk. I fjellet foretrekker den rosenrot, siden smørbukk ofte er fraværende i disse områdene (Hansen 1993).

Lokaliteter:

Kommune	Lokalitet	Tidspunkt	Antall	Observatør
Halden	Tistedal	13.6.1889	1	Leg: Wilhelm Maribo Schøyen (ZMO)
Moss	Jeløya nord	14.7.1908	1	Leg: Emil Barca (ZMB)
Moss	Moss	9.7.1915	4	Leg: Emil Barca (ZMO)
Rygge	Larkollen	Juli 1908	5+	Obs: Emil Barca (Barca 1910)

Kommentar:

Apollosommerfuglen ser ut til å ha blitt funnet for første gang i Østfold fylke sommeren 1889, da Wilhelm Maribo Schøyen tok den ved Tistedal i Halden kommune (ZMO). Arten er derfor også angitt for Smaalenene i Schøyens fortegnelse over Norges Lepidoptera (Schøyen 1893). I en publikasjon fra 1910 forteller Emil Barca at denne store og vakre dagsommerfuglen opptrådte sjeldent på den nordlige delen av Jeløya og ved Larkollen i juli måned 1908, og på museene i Norge finner vi fem eksemplarer som er tatt av Barca i Østfold. Et av disse står i Bergen og er funnet på den nordlige delen av Jeløya i 1908, mens resten står i Oslo og er tatt ved Moss i 1915 (Hansen 1993). Vi finner ikke noe belegg fra Barcas litterære beskrivelse om registreringer ved Larkollen.

Apollosommerfuglen har de siste 30 åra, og antagelig enda tidligere for Østfold fylke, forvunnet fullstendig fra kystområdene i Norge. Tilbakegangen her faller sammen med økningen av sur nedbør, men ingen har ennå fullt ut klart å bevise at dette er den direkte årsaken til at arten nå er borte fra disse områdene. Av andre nærliggende og mulige årsaker til denne totale forsvinningen nevnes forhold som f. eks. urbanisering, omlegginger innen landbruket og redusert beiting (Hansen 1993, Hansen & Aarvik, i trykk).

Siden det i dag er langt til de nærmeste reproduserende bestandene som vi for tiden finner i østlige del av Syd-Sverige og i de indre delene av Østlandet, er det liten sannsynlighet for at arten vil vende tilbake til Østfold i noen nær fremtid. Et potensielt område for en eventuell nyetablering vil kunne være den indre delen av Iddefjorden, og da i et område som strekker seg fra Halden sentrum og videre sydøstover til Berby, siden dette er et landskap som av utseende ligner noe på områdene i Indre Telemark. Dette spesielle området ved Iddefjorden er forøvrig også kjent for å huse andre sjeldne og varmekjære arter, og apollosommerfuglens aktuelle næringsplanter finnes det foreløpig nok av her inne.

RØDLISTESTATUS: Hensynskrevende (V+)

ØSTFOLDSTATUS: Utryddet (Ex)

SLÅPETORNSTJERTVINGE

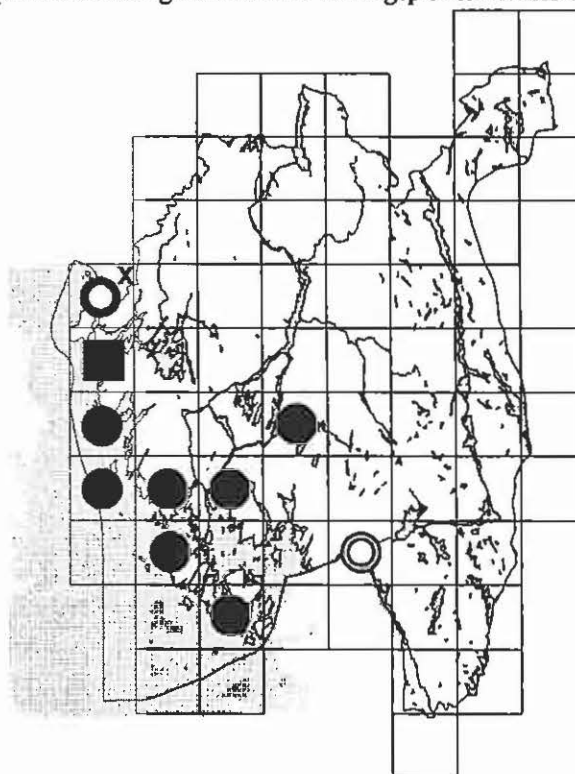
THECLA BETULAE Linnaeus, 1758

Utbredelse globalt:

Slåpetornstjertvingen er funnet fra Korea og Amur gjennom Asia til europeisk Russland og Vest-Europa. Her i Europa kjennes arten fra de sørlige delene av Fennoskandia til Middelhavet. Arten er relativt vanlig i den sørøstlige delen av Danmark og i den er også jevnt utbredt i de sørlige delene av Sverige og Finland (Higgins & Riley 1980, Henriksen & Kreutzer 1982).

Utbredelse i Norge:

Denne stjertvingen er relativt sjelden og lokal i kyst-distriktene fra Aust-Agder til svenskegrensen, og utover dette kjennes det også et par gamle eksemplarer fra den sørlige delen av Hedmark fylke (Dal 1978, Leparb's database).

Biotop:

Slåpetornstjertvingen kan vi ofte finne ved åpne skogsområder og i parker, videre kjennes den også fra hager med mange gamle fruktrær (Henriksen & Kreutzer 1982). Her i Østfold ser den forøvrig også ut til å trives på åpne og kystnære lokaliteter med gode bestander av slåpetorn.

Næringsplante:

Larven lever på slåpetorn, plomme og bjørk (Henriksen & Kreutzer 1982).

Lokaliteter:

Kommune	Lokalitet	Tidspunkt	Antall	Observatør
Fredrikstad	Kjæråsen	17.8.1989	5+	Leg: Karoline Ringstad Klausen
Fredrikstad	Kråkerøy-Langøya	20.8.1996	1	Leg: Sidsel Iversby
Fredrikstad	Onsøy-Mærrapanna	19.8.1992	2	Leg: Per Tangen, Harald Hjelde
Fredrikstad	Onsøy-Rauer	9.9.1998	1	Leg: Ola Wergeland Krog
Fredrikstad	Onsøy-Ørebekk	30.8.1980	1	Leg: Sven Mo Johansen
Halden	Fredrikshald	Før 1875	1	Leg: Johan H. Spalckhauer Siebke
Hvaler	Asmaløya-Brattestø	28.8.1993	4	Leg: Claus Christiansen o. a.
Hvaler	Asmaløya-Huser	18.8.1996	2	Leg: Harald Hjelde o. a.
Hvaler	Vesterøy-Guttormsvågen	25.8.1984	1	Leg: Rune Christensen
Moss	Jeløya	9.9.1877	1	Leg: Wilhelm Maribo Schøyen (ZMO)
Moss	Jeløya-Reierbukta	23.8.1990	3	Leg: Ellen Zakariassen, Eivind Sørnes
Moss	Moss	Sommeren 1900	4	Leg: Andreas Schneider (ZMO)
Moss	Moss	13.8.1910	3	Leg: Emil Barca (ZMO)
Rygge	Sildebogen	25.8.1996	1	Leg: Leif Aarvik
Sarpsborg	Borregård	21.8.1984	1	Leg: Stine Maria Thorsdatter O. Aase
Sarpsborg	Kurland	14.8.1997	3	Leg: Petter Michaelsen, Egil Michaelsen
Sarpsborg	Sentrum (St. Mariagate)	3.9.1998	2	Obs: Eivind Sørnes

Kommentar:

På Zoologisk Museum i Oslo står det to gamle eksemplarer som begge er innsamlet i forrige århundre, og slåpetornstjertvingen er derfor angitt for Smaalenene i Wilhelm Maribo Schøyens fortegnelse over Norges Lepidoptera (Schøyen 1893). Siden Johan Heinrich Spalckhauer Siebke døde i 1875, må hans udaterte eksemplar fra gamle "Fredrikshald" nødvendigvis være det tidligste funnet fra vårt fylke. Slåpetornstjertvingen ble sannsynligvis også funnet ved Moss sommeren 1900, og på museet i Oslo finner vi fire eksemplarer som alle er tatt dette året. Siden disse eksemplarene har etikett påført Fredrikstad 1900 og forøvrig ikke har noen navngitt innsamler, har jeg valgt å tro at de er tatt av Andreas Schneider som gjennomførte entomologiske kartlegginger ved Moss dette året (se innledning). Videre forteller også Emil Barca om funn av slåpetornstjertvingen ved Moss i august måned 1910 (Barca 1923), og på Zoologisk Museum i Oslo finner vi tre eksemplarer som er tatt av Barca ved Moss i dette tidsrommet.

Slåpetornstjertvingen blir fremdeles sett på som en sjelden art her i Østfold, og som voksen lever den for det meste et anonymt liv på seinsommeren. Med unntak av en solid og relativt synlig bestand i områdene rundt Sarpsborg sentrum, er denne stjertvingen kun funnet i svært kystnære områder. Jeg henviser også til nylig utkommet artikkel i tidsskriftet Natur i Østfold, hvor da utbredelse og andre forhold rundt denne artens forekomster i Østfold er nøyere beskrevet (Tangen & Iversby 1996).

Trusler:

Tråkk, fritidsslitasje, golfbaner, bebyggelse og camping i kystnære områder, dessuten ødeleggelse av eldre frukthager og parker (Hansen & Aarvik, i trykk).

Forvaltningsoppgave:

Verne oppgitte bestander i kystnær natur mot de trusler som er beskrevet ovenfor.

RØDLISTESTATUS: Sjelden (R) **ØSTFOLDSTATUS:** Sjelden (R)

ALMESTJERTVINGE

SATYRIUM W-ALBUM Knoch, 1782

Utbredelse globalt:

Almestjertvingen er funnet fra Japan og videre vestover til det europeiske kontinent. Her i Europa kjennes den først og fremst fra de nordlige og sentrale delene. Arten er utbredt og relativt vanlig i Danmark og i den sørlige delen av Sverige, mens den kun er funnet svært begrenset i den sørvestlige delen av Finland (Dal 1980, Higgins & Riley 1980, Henriksen & Kreutzer 1982).

Utbredelse i Norge:

Denne stjertvingen er forholdsvis vanlig i de sørøstligste delene av landet. Her finnes den først og fremst ved kystnære lokaliteter, og er så langt kjent fra Vest-Agder til svenskegrensen (Dal 1980, Henriksen & Kreutzer 1982, Hansen & Aarvik, i trykk, Leparb's database).

Biotop:

Almestjertvingen kan finnes i almeskog eller områder med alm (Henriksen & Kreutzer 1982). Her hos oss finnes den gjerne i nærheten av enger eller veikanter, og da med en rik blomstervegetasjon på lokalitetene. Det er viktig med bestander av åkertistel og andre høyvokste nektarplanter på biotopen, siden de voksne sommerfuglene henter sin næring fra disse.

Næringsplante:

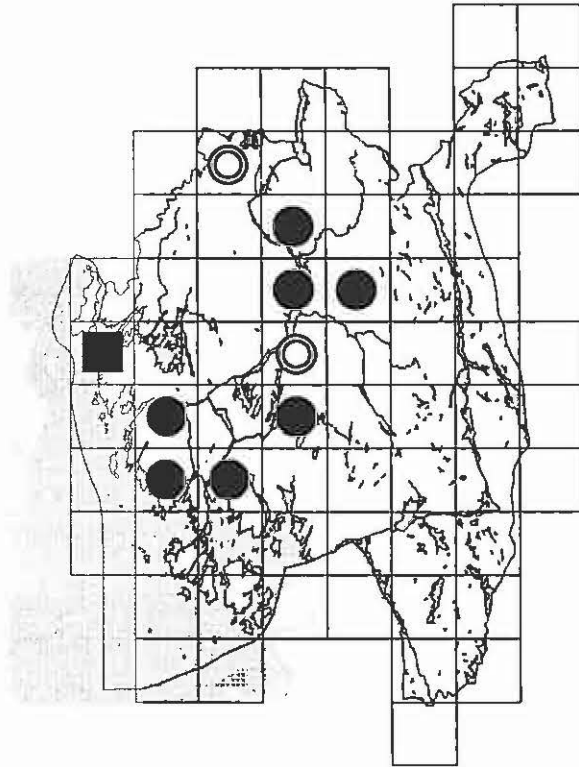
Larven lever i hovedsak på alm, men kan også gå på ask (Henriksen & Kreutzer 1982).

Lokaliteter:

Kommune	Lokalitet	Tidspunkt	Antall	Observatør
Askim	Halstvet	4.8.1996	1	Leg: Steinar Pedersen
Eidsberg	Berg skog	4.8.1996	2	Leg: Steinar Pedersen
Eidsberg	Lekum	5.8.1996	1	Obs: Steinar Pedersen
Fredrikstad	Borge-Nes	Juli 1983	1	Leg: Hans Olsvik
Fredrikstad	Huseby	30.7.1997	2	Obs: Sidsel Iversby
Fredrikstad	Kjæråsen	18.6.1992	1	Leg: Karoline Ringstad Klausen
Fredrikstad	Onsøy stasjon	10.7.1986	1	Leg: Harald Frantzen
Fredrikstad	Trosvik	24.6.1992	1	Leg: Sidsel Iversby
Moss	Jeløya-Reierbukta	23.7.1994	1	Leg: Claus Christiansen
Moss	Jeløya-Tronvika	Juli 1966	1	Obs: Eivind Sørnes
Moss	Moss	Sommeren 1900	1	Obs: Andreas Schneider
Rakkestad	Buer	9.7.1989	50+	Leg: Per Tangen, Eivind Sørnes
Rakkestad	Sentrum	25.7.1986	1	Leg: Per Tangen
Sarpsborg	Borregård	23.7.1983	1	Leg: Thor Jan Olsen
Sarpsborg	Varteig	Juli 1917	1	Leg: Emil Barca (ZMO)
Spydeberg	Lyseren	30.7.1979	1	Leg: Sindre Ligaard

Kommentar:

Almestjertvingen ble funnet for første gang i Østfold fylke allerede ved forrige århundreskifte, da Andreas Schneider tok den ved Moss (Sparre-Schneider 1902). Videre forteller også Emil Barca at han har funnet arten i 1917, da ved Varteig i Sarpsborg kommune (Barca 1923), og dette eksemplaret finner vi på Zoologisk Museum i Oslo.

Siden det via ettersøk av gamle Østfold-funn kun har vært mulig å oppspore *Barcas* ene eksemplar på ved mange museene her i landet (Leparb's database), er det således rimelig å anta at almentjertvingen tidligere var meget sjelden her i Østfold.

Almentjertvingen er noe vanligere nå i vår tid, men nyere forskning har vist at artens larver står i fare for å miste matfået. Dette skjer fordi den nylige oppblomstringen av almesyke truer disse næringsplantene på kort sikt. Fortsetter denne negative utviklingen vil alm nærmest bli helt borte innen noen få tiår, og sommerfuglen vil stå i fare for å kunne forsvinne helt fra store områder (Hansen & Aarvik, i trykk).

Almentjertvingen opptrer forøvrig ofte fåtallig på de kjente lokalitetene, og kun ved Buer i Rakkestad kommune har arten blitt sett nogenlunde regelmessig og i visst antall. Stjertvingen har nå en utbredelse som strekker seg over det meste av de kystnære områdene i Østfold. Arten har også bestander nordover langs Glomma, hvor den forøvrig er funnet sporadisk helt opp til innsjøen Lyseren i Spydeberg. Stjertvingen finnes også ved flere av de små sidevassdragene til Glomma, slik som f. eks. ved Buer i Rakkestad, men arten er relativt vanskelig å kartlegge i disse områdene fordi den alltid ser ut til å opptre lokalt og dessuten sjeldent sees i større mengder. Sannsynligvis finnes almentjertvingen også i tilknytning til det som kalles Halden-vassdraget, et system bestående av sjøer og elver som strekker seg fra Halden i sør til Rødnessjøen i nord.

For videre omtale av arten vises også til nylig utkommet artikkel som er publisert i tidsskriftet *Natur* i Østfold (Tangen & Iversby 1996).

Trusler:

Almesyke, avvirkning av eldre almeskog (Hansen & Aarvik, i trykk) til fordel for barskogsplanting, oppdyrking og annen forstyrrende landbruksaktivitet langs vassdragene i fylket.

Forvaltningsoppgave:

Forhindre omfattende hogst av almeskoger, og dessuten sikre lokaliteten ved Buer i Rakkestad mot slike hogster.

RØDLISTESTATUS: Sårbar (V) **ØSTFOLDSTATUS:** Sårbar (V)

ORIONBLÅVINGE

SCOLITANTIDES ORION Pallas, 1771

Utbredelse globalt:

Orionblåvingen er funnet fra Japan og Sentral-Asia og videre vestover til det europeiske kontinent. Her i Europa kjennes den fra en isolert bestand i den midtre delen av Fennoskandia og videre også med bestander i et område fra Spania og den sørlige delen av Frankrike og derfra østover langs Middelhavet. Arten er sjelden og lokal langs et smalt belte på tvers av Sverige, som da strekker seg fra Stockholms skjærgård i øst til Bohuslän i vest. Blåvingen er også sjelden i de sørvestlige kystområdene i Finland, mens den aldri har blitt funnet i Danmark (Dal 1980, Higgins & Riley 1980, Henriksen & Kreutzer 1982).

Utbredelse i Norge:

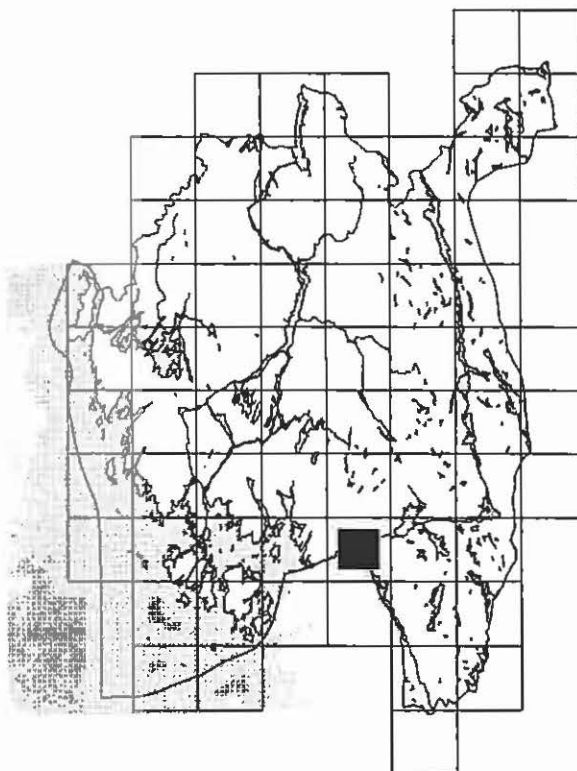
I nyere tid er denne blåvingen kun kjent fra to forskjellige lokaliteter her i landet, hvorav den ene ligger i Aust-Agder og den andre ligger i Østfold. Arten har tidligere hatt en noe større utbredelse her i landet, da med funn både fra Indre Oslofjord og også videre nedover Sørlandskysten (Hansen & Aarvik, i trykk).

Biotop:

Orionblåvingen kan finnes lokalt i landskaper som er preget av høye sommertemperaturer, så som ved klipper, knauser og svaberg langs kysten, og arten finnes gjerne i områder med litt åpen og spredt vegetasjon og med rikelig mengde av næringsplanter (Henriksen & Kreutzer 1982).

Næringsplante:

Larven lever av forskjellige arter innen bergknappfamilien, da fortrinnsvis smørbukk og hvitbergknapp (Henriksen & Kreutzer 1982).

Lokaliteter:

Kommune	Lokalitet	Tidspunkt	Antall	Observatør
Halden	Fredrikshald	27.6.1888	1	Leg: Wilhelm Maribo Schøyen (ZMO)
Halden	Ystehede-Kjellvik	17.6.1984	50+	Leg: Øistein Berg o. a.

Kommentar:

Orionblåvingen ser ut til å ha blitt funnet for første gang i Østfold fylke ved gamle "Fredrikshald", altså i det nåværende Halden sentrum, allerede så tidlig som i 1888 (ZMO). På Zoologisk Museum i Oslo finner vi et eksemplar som Wilhelm Maribo Schøyen har tatt ved denne lokaliteten, og blåvingen er derfor også angitt for Smaalenene i Schøyens fortegnelse over Norges Lepidoptera (Schøyen 1893). Orionblåvingen har tydeligvis aldri hatt noen vid utbredelse i fylket, siden den f. eks. aldri ble funnet av Emil Barca i områdene ved Moss, Rygge og Sarpsborg gjennom hans godt dokumenterte registreringsperiode fra 1908 til 1922 (Barca 1910-1923).

Blåvingen kan allikevel ha hatt en større utbredelse i Halden-området i tidligere tider, siden W. M. Schøyen bare har skrevet Halden på sitt etiketterte eksemplar. Den kan muligens ha fløyet i områdene rundt Fredriksten festning og videre sydover inn i Iddefjorden til dagens kjente lokaliteter, og i tillegg kan også Brattøya og kystlinjen fra Halden sentrum ut til Sponvika ha huset bestander. Det også mulig at blåvingen kan ha hatt en bestand fra festningsområdet og videre østover mot Tistedal, men alt dette blir forsåvidt bare antagelser.

I dag kjennes orionblåvingen kun fra to små og avgrensede lokaliteter ved Ystehede, og disse er splittet opp av et lite hytteområde. Lokalitetene, som i utstrekning dekker ca. 2-300 meter i omkrets, ligger omtrent 100 meter fra hverandre. Det er således ikke noe hinder for at blåvingen kan pendle imellom disse, slik at dette må sees på som en sammenhengende bestand.

Våren 1993 ble flere eksemplarer av orionblåvingen sett på direkte trekk ut over Iddefjorden, da i forbindelse med en entomologisk befarings på lokaliteten. Disse individene ble fulgt med kikkert til de nærmet seg den svenske siden av fjorden, og det er vel sannsynlig at orionblåvingen også kan ha et fotfeste på denne siden av Iddefjorden. Dersom dette er tilfelle bør forekomstene ved Iddefjorden forvaltes i samarbeid med svenske myndigheter.

Trusler:

Alle typer aktiviteter som fører til forandringer på artens to små lokaliteter, slik som f. eks. næringsvirksomhet eller videre hytteutbygging, vil være det samme som å fjerne denne sjeldne arten fra Østfold. Siden artens forekomster i Norge, Sverige og Syd-Finland må betraktes som et relikv fra den postglasiale varmetiden fra ca. 6500-500 f. kr. (Dal 1980), er det av stor viktighet å bevare det som er igjen av denne bestanden for fremtiden.

Arten er forøvrig fredet mot innsamling i Finland, uten at dette tiltaket vanligvis hjelper noe særlig for sikring av bestander. Det er vanligvis ikke innsamling som utrydder sommerfuglarter her i verden, dette skjer vanligvis pga. omfattende ødeleggelser av leveområder knyttet til forskjellige typer av menneskelig aktivitet.

Forvaltningsoppgave:

Sikre bestander ved Kjellvik i Halden kommune mot de trusler som er nevnt ovenfor.

RØDLISTESTATUS: Sårbar (V) **ØSTFOLDSTATUS:** Ansvarsart (A)

KIRSEBÆRSOMMERFUGL

NYMPHALIS POLYCHLOROS Linnaeus, 1758

Utbredelse globalt:

Kirsebærsommerfuglen er funnet fra Himalaya og Sentral-Asia gjennom europeisk Russland til Nord-Afrika og Vest-Europa. Her i Europa kjennes den fra det sørlige Fennoskandia til Middelhavet. Arten kan trekke, og er derfor funnet tilfeldig mange steder i Finland, Sverige og Danmark. Den ser nå kun ut til å ha reproduserende bestander ved lokaliteter i Skåne og på Öland i Sverige, og også på øya Bornholm i Danmark (Higgins & Riley, 1980, Henriksen & Kreutzer 1982).

Utbredelse i Norge:

Her hos oss er denne treksommerfuglen funnet tilfeldig en rekke ganger i kystnære områder fra Vest-Agder til svenskegrensen, og de fleste av disse registreringene stammer fra Agderfylkene. Arten er dessuten funnet ved Dagali i Buskerud fylke. Dersom kirsebærsommerfuglen skulle ha reproduserende bestander her i landet måtte dette være på Sørlandet, hvor den tidligere har blitt omtalt med faste populasjoner (Nordström 1955, Dal 1980, Hansen & Aarvik, i trykk).

Biotop:

Kirsebærsommerfuglen trives best ved varme og kystnære biotoper i åpen skog, eller også i gamle og usprøytede frukthager ved skogbryn (Henriksen & Kreutzer 1982).

Næringsplanter:

Larven lever på forskjellige treslag, så som f. eks alm, osp, kirsebær og eple (Henriksen & Kreutzer 1982).

Lokaliteter:

Kommune	Lokalitet	Tidspunkt	Antall	Observatør
Halden	Iddefjorden	Sommeren 1977	2	Leg: Bjørn Hofstad
Hvaler	Asmaløya-Huser	Sommeren 1997	1	Obs: H. O. Pøyhønen & B. M. Fjellstad

Kommentar:

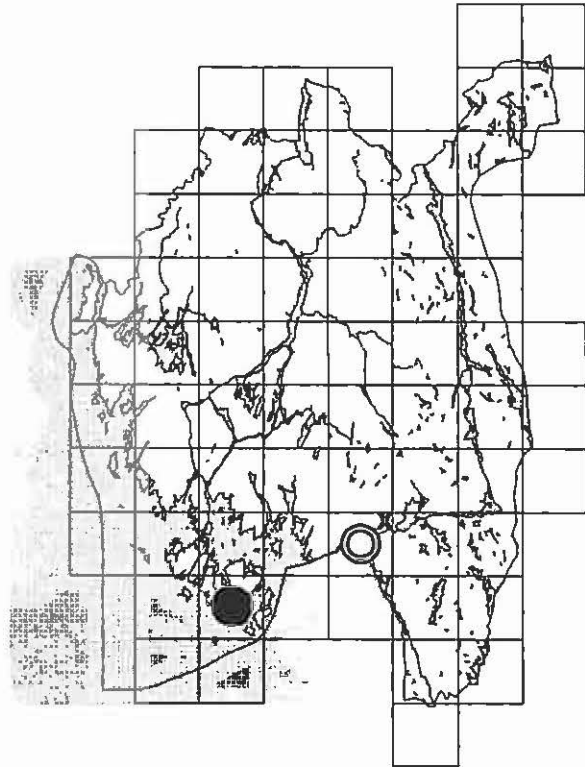
Kirsebærsommerfuglen er ikke oppgitt fra Østfold fylke i Magne Opheims katalog over norske sommerfuglers utbredelse (Opheim 1958). Arten ser ut til å ha blitt funnet for første gang i fylket sommeren 1977, da Bjørn Hofstad tok to eksemplarer ved Iddefjorden i Halden kommune. Dette er også så langt de eneste kjente eksemplarene som har blitt fanget her hos oss.

Det finnes forøvrig ikke noen sikre bevis på at kirsebærsommerfuglen har hatt reproduserende bestander i Norge, og alle funn utenfor Agderfylkene representerer med stor sannsynlighet tilfeldige streifere siden arten også er kjent for å kunne trekke over lengre avstander (Hansen & Aarvik, i trykk). De to eksemplarene som kjennes fra Iddefjorden må antas å være tilflyvere, selv om den indre delen av denne utilgjengelige fjorden er relativt dårlig kartlagt i forhold til entomologiske verdier.

Det rapporteres forøvrig også om en svært sannsynlig observasjon av kirsebærsommerfuglen sommeren 1998, da fra Huser i Hvaler kommune. Sommerfuglen ble da sett og forsøkt fanget av entomologer som har god erfaring med arten fra Öland i Sverige. Observatørene kunne ved selvsyn fastslå individet enten måtte være kirsebærsommerfuglen eller alternativt en av de to andre store østlige slektningene, men disse er aldri tidligere funnet i Norge. Sannsynligheten tilsier da at denne observasjonen dreide seg om et eksemplar av kirsebærsommerfuglen (Heimo O. Pøyhønen, pers. med.), og dette er i så fall en god bekreftelse på at vi fremdeles kan finne trekkende individer av slike sjeldenheter her hos oss.

Trusler:

Sprøyting av frukthager (Hansen & Aarvik, i trykk).

Forvaltningsoppgave:

Ytterligere kartlegginger av det entomologiske mangfoldet langs Iddefjorden i Halden kommune.

RØDLISTESTATUS: Utilstrekkelig kjent (K) **ØSTFOLDSTATUS:** Utilstrekkelig kjent (K)

NIOPERLEMORVINGE

FABRICIANA NIOBE Linnaeus, 1758

Utbredelse globalt:

Nioperlemorvingen er funnet fra Iran og Lille-Asia gjennom Russland til Vest-Europa. Her i Europa kjennes den fra de sørlige delene av Fennoskandia til områdene ved Middelhavet. I Danmark er den en utpreget kystart, mens den er kjent fra lokale bestander i de sørlige delene av Sverige og Finland (Dal 1980, Higgins & Riley 1980, Henriksen & Kreutzer 1982).

Utbredelse i Norge:

Arten var tidligere utbredt både i kystnære områder og ved innlandslokaliteter på Østlandet nord til Lesja, og også i de indre delene av Vestlandet, men de siste 40 år er arten kun kjent fra svært kystnære lokaliteter i fylkene Østfold og Vestfold (Dal 1980, Hansen & Aarvik, i trykk).

Biotop:

Nioperlemorvingen ser ut til å foretrekke kystnære blomsterenger og gjerne da i åpen løvskog, men den er også funnet på lyngheier og ved veikanter (Henriksen & Kreutzer 1982).

Næringsplanter:

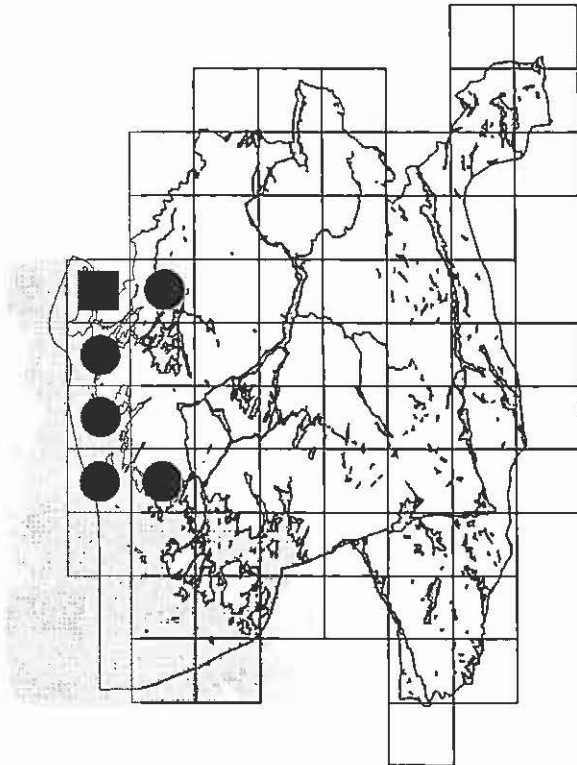
Larven lever på forskjellige fiolarter (Henriksen & Kreutzer 1982).

Lokaliteter:

Kommune	Lokalitet	Tidspunkt	Antall	Observatør
Fredrikstad	Onsøy-Engalsvik	28.7.1993	5+	Leg: Per Tangen
Fredrikstad	Onsøy-Levvel	29.7.1993	3	Leg: Torill Stubberud Tangen o. a.
Fredrikstad	Onsøy-Mærrapanna	22.8.1993	1	Leg: Per Tangen
Moss	Jeløya	13.7.1994	1	Leg: Ove Lønnve
Moss	Jeløya-Fuglevik	16.7.1996	2	Leg: Lars Ove Hansen
Moss	Jeløya nord	8.7.1908	2	Leg: Emil Barca (ZMO)
Moss	Jeløya-Tronvika	21.7.1996	1	Leg: Bjørn Richard Eriksen
Rygge	Eløya	13.8.1995	2	Leg: Lars Ove Hansen
Rygge	Kure	10.7.1988	2	Leg: Harald Frantzen
Rygge	Larkollen	23.7.1995	7	Leg: Leif Aarvik, C. Christiansen o. a.
Rygge	Larkollen-Danmarksøya	4.8.1996	1	Leg: Eivind Sørnes
Rygge	Larkollen-Engholmen	18.8.1996	1	Leg: Rune Christensen
Rygge	Rossnesbukta	5.7.1992	50+	Leg: Per Tangen o. a.
Rygge	Sildebogen	7.7.1977	6	Leg: Leif Aarvik
Råde	Åven	Sommeren 1996	2	Leg: Lars Ove Hansen
Våler	Kjesebotn	28.7.1996	1	Leg: Magne Pettersen

Kommentar:

Nioperlemorvingen er angitt for Smaalenene allerede i Wilhelm Maribo Schøyens fortegnelse over Norges Lepidoptera (Schøyen 1893). I samlingene på Zoologisk Museum i Oslo finnes det allikevel kun to eldre eksemplarer av denne arten fra Østfold, og begge disse er tatt av Emil Barca på Jeløya sommeren 1908. Videre omtaler Barca selv denne dagsommerfuglen som vanlig gjennom juli måned dette året, da kun litterært i en av sine publikasjoner fra dette tidsrommet (Barca 1910).

Med ett unntak kjennes denne arten kun fra svært kystnære områder her i fylket, og niobeperlemorvingen ser ut til å ha en nogenlunde sammenhengende bestand i kystområdene fra Mærrapanna i sør til Jeløya i nord. Unntaket er et nylig innsamlet eksemplar som ble tatt i et noe mer innlandspreget landskap, da ved den delen av Vannsjø som ligger i Våler kommune. Dette er en lokalitet som av plassering befinner seg noen kilometer nordøst for Moss sentrum, og således ligger litt borte fra de øvrige bestandene som kjennes i Østfold.

Niobeperlemorvingen er etablert på små og kystnære engområder, ofte da på blomsterrike biotoper mellom åkrer og sjøkant. Tilstedeværelsen av næringsplanter for de voksne insektene, så som f. eks. tistler, knoppurt og rød-kløver, ser ut til å være av stor viktighet for arten. Den er nesten alltid fåtallig på lokalitene, og flyr i tillegg ofte sammen med to andre store perlemorvinger, *Mesoacidalia aglaja* og *Fabriciana adippe*. Kun inne i enden av Kurefjorden og ved Larkollen er niobeperlemorvingen sett i relativt stort antall, og her kan den i perioder være den mest tallrike av disse tre store dagsommerfuglene. Arten er forholdsvis hurtig, og den er omtrent umulig å hente inn med håv dersom den blir skremt opp av samlere.

Jeg har videre også observert slitte og ensomme hunnindivider under næringsøk og egglegging på lokaliteter hvor arten ikke tidligere har sett ut til å ha permanente bestander, så som f. eks. ved Mærrapanna i Onsøy. Denne vakre og litt spesielle kystbiotopen har vært relativt godt besøkt av entomologer de to siste tiåra, men uten at niobeperlemorvingen så langt var funnet her. Dette kan jo bety at arten mot slutten av årets aktive flyvetid vandrer noe utenfor sitt egentlige utbredelsesområde, og således også gir opphav til endel av de enkeltregistreringene som har blitt gjort i fylket de siste åra.

Trusler:

Artens små engområdene er under et stadig press fra landbruk, gjengroing, urbanisering, hyttebygging, golfbaner og øvrig menneskelig aktivitet. Enhver forandring ved disse engene vil således være negativt for denne arten som tidligere hadde en videre utbredelse her i fylket. Den pågående fritidsslitasje av kystområdene har sannsynligvis allerede fjernet niobeperlemorvingen fra flere av øyene langs Østfold-kysten.

Forvaltningsoppgave:

Sikre fylkets gode bestander inne i enden av Kurefjorden, ved Larkollen og på Søndre Jeløy, da mot de trusler som er nevnt ovenfor.

RØDLISTESTATUS: Usikker (I) **ØSTFOLDSTATUS:** Sårbar (V) **Ansvarsart (A)**

SØLVKÅPE

ISSORIA LATHONIA Linnaeus, 1758

Utbredelse globalt:

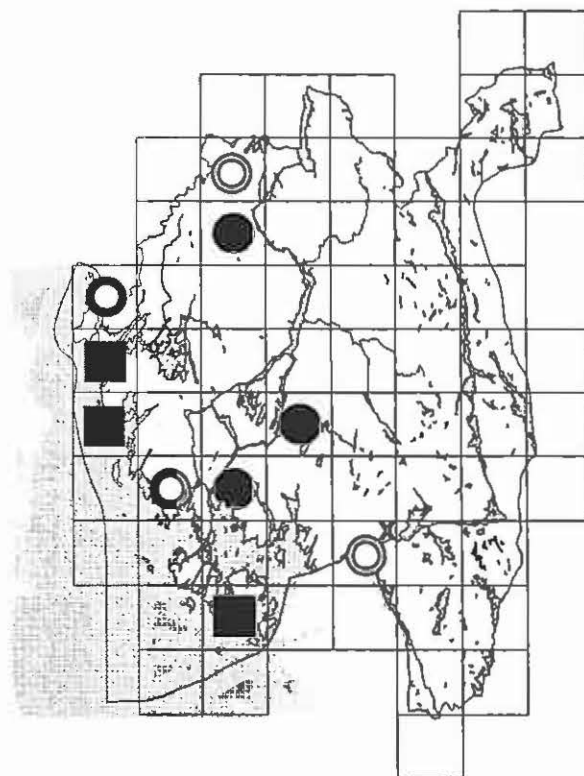
Sølvkåpe er utbredt fra de vestlige delene av Kina og videre vestover til Himalaya og Sentral-Asia til Nord-Afrika, Kanariøyene og Vest-Europa. Her i Europa kjennes den fra de midtre delene av Fennoskandia og videre sørover til områdene ved Middelhavet. Arten er kun funnet i deler av Danmark, mens den er mer jevnt utbredt i den sørlige delen av Sverige og Finland. Som en utpreget vandre sommerfugl er den dessuten funnet sporadisk mange steder i våre områder (Dal 1980, Higgins & Riley 1980, Henriksen & Kreutzer 1982).

Utbredelse i Norge:

Arten er sjelden og lokal her i landet, og den opptrer med veksende hyppighet fra år til år. De fleste av våre funn stammer fra tiden før 1970. Sølvkåpe er fortsatt lokalt vanlig i de indre delene av Østlandet, slik som f. eks. i Gudbrandsdalen og i Hallingdal (Hansen & Aarvik, i trykk). I nyere tid har den dessuten reetablert seg i Østfold.

Biotop:

Denne vakre dagsommerfuglen foretrekker som regel flate, åpne og tørre områder. I Norge er den også funnet ved steile og sparsomt bevokste klippeskrenter som da

oftest er kalkrike (Henriksen & Kreutzer 1982, Hansen & Aarvik, i trykk). I vårt fylke har sølvkåpa nå etablert seg i svært kystnære områder, da på biotoper bestående av rullestein- og sandstrender.

Næringsplante:

Larven lever på forskjellige fioler, spesielt dag og natt og åkerstemorsblomst (Henriksen & Kreutzer 1982).

Lokaliteter:

Kommune	Lokalitet	Tidspunkt	Antall	Observatør
Fredrikstad	Borge-Torsnes	14.8.1997	1	Leg: Eivind Sørnes
Fredrikstad	Gansrød	29.8.1997	1	Leg: Magne Pettersen
Fredrikstad	Kråkerøy-Enhus	Juni 1934	1	Leg: Johan Mordt
Fredrikstad	Rolvøy-Enga	15.7.1981	1	Leg: Jan Ingar Iversen Båtvik
Fredrikstad	Pernestangen	8.8.1995	2	Leg: Thor Jan Olsen
Halden	Iddefjorden	Sommeren 1976	1	Leg: Bjørn Hofstad
Hvaler	Asmaløya-Huser	Juni 1997	1	Obs: Heimo O. Pøyhønen
Hvaler	Asmaløya-Skipstadsand	31.5-7.6.1902	1	Obs: Embrik Strand
Hvaler	Kjerkøy-Storesand	7.9.1997	2	Leg: Sidsel Iversby
Hvaler	Kjerkøy-Ørekroken	20.7.1996	1	Leg: Harald Hjelde
Moss	Jeløya-Alby	24.6.1997	2	Leg: Eivind Sørnes
Moss	Jeløya-Rossnes	19.8.1908	1	Leg: Emil Barca (ZMO)
Moss	Jeløya-Stalsberget	11.7.1997	5+	Leg: Per Tangen
Moss	Moss	Sommeren 1900	1	Leg: Andreas Schneider (ZMO)
Rygge	Larkollen	Sommeren 1976	5+	Leg: Gunnar J. Wiig, Rune Christensen
Rygge	Rossnesbukta	4.8.1996	2	Leg: Harald Hjelde
Rygge	Sildebogen	18.5.1977	2	Leg: Leif Aarvik
Sarpsborg	Skjeberg-Fjell	2.10.1996	1	Leg: Thor Jan Olsen
Spydeberg	Doggetorp	5.8.1992	1	Leg: Per Tangen
Spydeberg	Sentrum-Høgda	3.6.1977	1	Leg: Tommy Stubberud

Kommentar:

Sølvkåpa er angitt for Smaalenene allerede i Wilhelm Maribo Schøyens fortegnelse over Norges Lepidoptera (Schøyen 1893), men det ser ikke ut til å eksistere belegg av Østfold-funn fra denne perioden noe sted i Norge (Leparb's database). På Zoologisk Museum i Oslo finner vi allikevel et gammelt eksemplar etikettert Fredrikstad 1900. Dette har jeg da valgt å plassere inn under Moss og videre knyttet til de litterære registreringer som finnes i Hans Jacob Sparre-Schneiders publikasjon fra 1902 (se innledning). Denne vakre dagsommerfuglen ble også funnet på Asmaløya i Hvaler kommune, da Embrik Strand tok den der sommeren 1902 (Strand 1904). Emil Barca nevner også denne arten i en av sine publikasjoner, hvor han da beskriver den som temmelig sjelden i august 1908 (Barca 1910), og på museet i Oslo finner vi et eksemplar som er tatt av Barca på Jeløya dette året.

Etter å ha vært fåtallig eller fraværende ved de kystnære områdene her i landet de siste 30 åra, har sølvkåpa nå gledelig nok vandret inn og reetablert seg langs kysten av Østfold i løpet av de fire siste åra. Denne vakre dagsommerfuglen, som forøvrig også er kjent for å ha to generasjoner gjennom en sommer, er nå forholdsvis vanlig og relativt tallrik på enkelte begrensede lokaliteter langs den ytre kystlinje.

De nyinnvandrede dyra ser foreløpig ut til å foretrekke de steinete og tørre strandengene ute ved kysten, og vi har ennå ikke funnet eksemplarer som tilsier at arten også er i ferd med å finne veien tilbake til de indre delene av fylket. Innvandringen og reetableringen i våre områder kan forøvrig sees i sammenheng med lignende forhold i Danmark, siden også danskene opplevde en tallrik og omfattende migrasjon gjennom sommeren 1996 (Niels Rasmussen, pers. med.).

Sølvkåpa har forøvrig alltid vært kjent for å kunne foreta omfattende vandringer, og også for å danne nye bestander i egnede områder for kortere eller lengre perioder. I England er den også kjent fra slike vandringer, og her regnes den kun som en sørlig gjest uten reproduserende bestander (Dal 1980). Det vil være spennende å se om vi får beholde sølvkåpa her hos oss i fremtiden, da med relativt stabile og reproduserende bestander innenfor fylket grenser.

Trusler:

Landbruksaktiviteter (Hansen & Aarvik, i trykk), hyttebygging, fritidsslitasje på kystnære strand- og engområder.

Forvaltningsoppgave:

Forhindre for stor slitasje og annen ødeleggende aktivitet ved artens nåværende biotoper.

RØDLISTESTATUS: Hensynskrevende (V+) **ØSTFOLDSTATUS:** Ansvarsart (A)

PRIKKRUTEVINGE

MELITAEA CINXIA Linnaeus, 1758

Utbredelse globalt:

Prikkrutevingen er funnet Amur og den vestlige delene av Asia gjennom Russland til Marokko og Vest-Europa. Her i Europa kjennes den fra de sørlige delene av Fennoskandia til områdene ved Middelhavet. Arten er relativt vanlig i Danmark og i den sørøstlige delen av Sverige, mens den er sjelden langs kysten i den sørøstlige delen av Finland (Dal 1980, Higgins & Riley 1980, Henriksen & Kreutzer 1982).

Utbredelse i Norge:

Denne dagsommerfuglen var tidligere utbredt i kystnære områder på Sørlandet og på Østlandet, og hvor da den ble funnet fra Aust-Agder til svenskegrensen. Etter en kraftig tilbakegang de siste tiåra, kjennes prikkrutevingen nå kun med bærekraftige bestander i områdene rundt Oslofjorden, da først og fremst i fylkene Østfold, Vestfold og Telemark (Dal 1980, Henriksen & Kreutzer 1980, Hansen & Aarvik, i trykk, Leparb's database).

Biotop:

Prikkrutevingen foretrekker tørre og sandete områder, og disse bør helst være varme og solåpne. I følge litteraturen kan denne dagsommerfuglen fort spre seg til ustabile biotoper, slik som f. eks. forlatte grustak og tørre hogstflater, for så å forsvinne igjen når disse eventuelt groer til (Henriksen & Kreutzer 1982).

Næringsplante:

I Norge lever larven vanligvis på smalkjempe (Hansen & Aarvik, i trykk).

Lokaliteter:

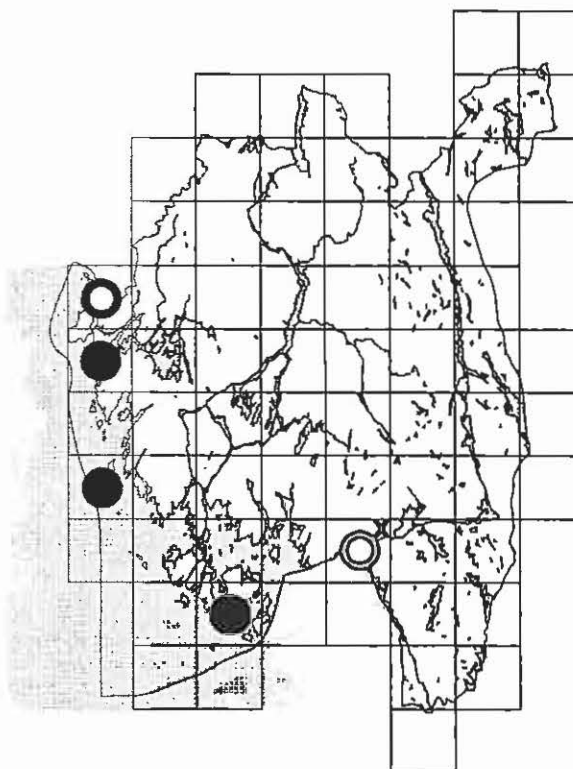
Kommune	Lokalitet	Tidspunkt	Antall	Observatør
Fredrikstad	Onsøy-Rauer	22.6.1986	10+	Leg: Leif Aarvik o. a.
Halden	Fredrikshald	27.6.1888	1	Leg: Wilhelm Maribo Schøyen (ZMO)
Hvaler	Asmaløya-Huser	21.6.1981	1	Leg: Per Richart Viker
Moss	Jeløya-Reierbukta	4.6.1990	1	Leg: Ellen Zakariassen
Moss	Jeløya-Rossnes	17.6.1908	1	Leg: Emil Barca (ZMO)

Kommentar:

Prikkrutevingen er funnet i Østfold allerede så tidlig som i 1888, da den ble tatt ved gamle "Fredrikshald" av Wilhelm Maribo Schøyen (ZMO). Den er således også angitt fra Smaalenene i hans fortegnelse over Norges Lepidoptera (Schøyen 1893). Emil Barca forteller at arten ikke var sjelden i de områdene hvor han gjennomførte entomologiske registreringer i juli måned 1908, men han angir ikke noen eksakte lokaliteter for disse litterære beskrivelsene (Barca 1910). På Zoologisk Museum i Oslo står det kun et eksemplar som Barca har samlet denne omtalte sommeren, og dette er tatt på Jeløya. Vi må vel da regne denne lokaliteten som et av utgangspunktene for hans beskrivelser om artens tallrikhet på den tiden.

I nyere tid har prikkrutevingen gått sterkt tilbake eller forsvunnet fra en rekke steder, både i Østfold og ved mange av de andre lokalitetene her i landet. Dette henger nok kanskje sammen med økt utbygging og stor generell slitasje på dagsommerfuglens tidligere kjente leveområder (Hansen & Aarvik, i trykk).

For Østfolds vedkommende har prikkrutevingen vært ettersøkt i Halden, på Hvalerøya og på Jeløya gjennom de ti siste åra, og alle disse områdene er tidligere kjente levesteder. Da det kun har blitt funnet et eksemplar tidlig på

1990-tallet, og det på en lokalitet hvor den forøvrig ikke har blitt sett i ettertid, må vi anta at den nå er utryddet innenfor disse områdene. Det nevnes forøvrig at lokaliteten på Asmaløya hadde en besetning av husdyr som beitet på de kystnære engene i den perioden hvor prikk rutevingen ble funnet her, et beite som opphørte omtrent samtidig med at arten forsvant fra lokaliteten (Morten Viker, pers. med.).

Alt dette betyr at prikk rutevingen i dag kun kjennes fra en reproduserende og levedyktig bestand her i Østfold, og dette er den relativt tallrike forekomsten på øya Rauer i Onsøy. Her har den militære aktiviteten, med et lovfestet ilandsstigningsforbud for sommerturister, forhindrede mye av den vegetasjonsslitasjen som den øvrige delen av Østfold-kysten har blitt utsatt for. Foreløpig har dette klart å berge denne arten her ute, og Rauer kan forøvrig raskt vise seg å være et av de få sikre leveområdene for fremtiden, da også sett på landsbasis.

Trusler:

Larven, som her i landet vanligvis lever selskaperlig sammen i et spinn på bladrosetten av smalkjempe, er således svært utsatt for all slags ferdsl og tråkk. Når dagsommerfuglen i tillegg kun finnes i områder som oftest er under sterkt press av menneskelig aktivitet sommerstid, slik som f. eks. ved enger og på strandområder tett opptil sjøen, ser det således ut til at det er liten sjans for å kunne beholde denne arten her i Østfold i fremtiden. Kanskje må en i så fall regelrett gjerde inn et strandområde og forby annen ferdsl enn lett beite ved disse aktuelle biotopene. Dessuten knytter det seg stor usikkerhet til hva som kan komme til å skje med bestanden på øya Rauer i fremtiden, der den militære aktiviteten nå har opphørt. En gjenåpning av denne øya for allmennheten ville antagelig være direkte ødeleggende for flere sjeldne kystarter her i Norge, og deriblant da også prikk rutevingen. Det har forøvrig blitt meg fortalt at flere private sommerturister med tilgjengelig småbåt allerede har tatt seg i land på øya uten tillatelse, slik at presset mot denne gjenstående naturperlen ved Østfold-kysten således er økende.

Forvaltningsoppgave:

Sikre bestanden på Rauer i Onsøy mot de trusler som er nevnt ovenfor.

RØDLISTESTATUS: Sårbar (V) ØSTFOLDSTATUS: Direkte truet (E) Ansvarsart (A)

PERLERINGVINGE

COENONYMPHA ARCANIA Linnaeus, 1761

Utbredelse globalt:

Perleringvingen er funnet fra de sørlige delene av Ural og den sørlige delen av europeisk Russland gjennom Lille-Asia til Vest-Europa. Her i Europa kjennes den fra de sørlige delene av Fennoskandia til områdene ved Middelhavet. Arten kjennes ikke fra Finland, i Danmark er den kun funnet lokalt på Jylland, mens den er middels vanlig i den sørlige delen av Sverige (Higgins & Riley 1980, Henriksen & Kreutzer 1982).

Utbredelse i Norge:

Arten er sjelden her i landet, og så langt kjennes den kun fra fylkene Østfold og Akershus (Tangen 1991, Hansen & Aarvik, i trykk).

Biotop:

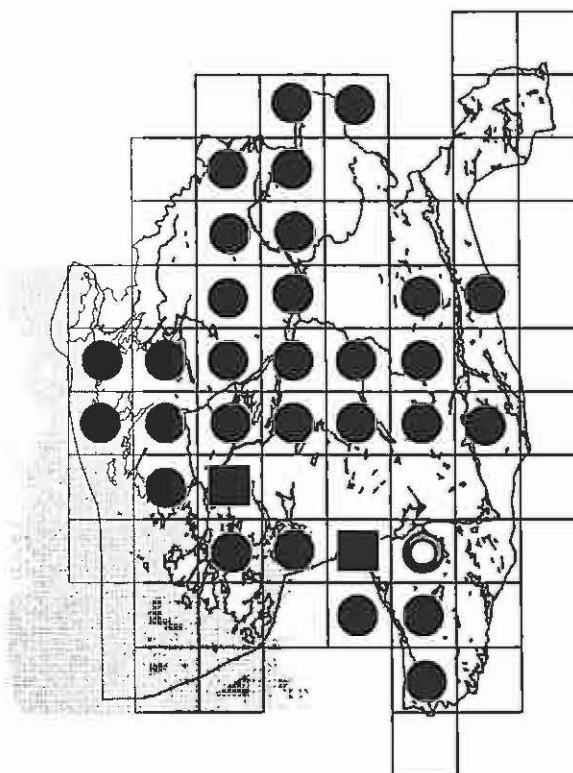
I Østfold er perleringvingen kjent fra mange forskjellige typer av biotoper, men den ser ut til foretrekke blomsterrike gressenger i tilknytning til kulturlandskap. Arten er forøvrig også funnet langs veikanter, i skogslysninger med både løv- og barskog, på tørrbakker, langs skogsbilveier og på litt tørre myrområder.

Næringsplante:

Larven lever på forskjellige gressarter (Henriksen & Kreutzer 1982).

Lokaliteter:

Kommune	Lokalitet	Tidspunkt	Antall	Observatør
Aremark	Bøensættet	11.8.1991	1	Leg: Thor Jan Olsen

Askim	Kykkelsrud	11.6.1997	50+	Leg: Per Tangen
Askim	Onstad	11.6.1990	5+	Leg: Per Tangen
Askim	Skanshytta	22.7.1997	1	Leg: Per Tangen
Askim	Stubberud	23.6.1997	1	Leg: Steinar Pedersen
Eidsberg	Berg skog	13.7.1997	1	Leg: Steinar Pedersen
Eidsberg	Lekum	8.7.1996	5+	Leg: Steinar Pedersen
Eidsberg	Slitu	22.6.1990	1	Leg: Reidar Voith
Fredrikstad	Borge-Fosserdammen	3.7.1994	1	Leg: Sidsel Iversby
Fredrikstad	Borge-Hoff	4.7.1979	2	Leg: Leif Aarvik
Fredrikstad	Borge-Langvik	3.7.1994	1	Leg: Sidsel Iversby
Fredrikstad	Borge-Langvikbukta	6.7.1994	2	Leg: Lars Ove Hansen (ZMO)
Fredrikstad	Borge-Munken	9.7.1995	1	Leg: Sidsel Iversby
Fredrikstad	Borge-Vetatoppen	4.7.1983	1	Leg: Thor Jan Olsen
Fredrikstad	Fredrikstad	Før 1868	1	Obs: Hans Christian Printz
Fredrikstad	Gansrød	3.7.1994	1	Leg: Sidsel Iversby
Fredrikstad	Rolvøy-Leiret	15.6.1993	10+	Leg: Per Tangen
Fredrikstad	Onsøy-Kjære	7.6.1993	1	Leg: Per Tangen
Fredrikstad	Veumneset	19.6.1994	1	Leg: Magne Pettersen
Halden	Berby	16.6.1990	1	Leg: Tony Nagypal
Halden	Berg	22.6.1986	1	Leg: Reidar Voith
Halden	Enningdalen kirke	23.6.1995	1	Leg: Sidsel Iversby
Halden	Enningdalen-Saga	10.7.1995	1	Leg: Sidsel Iversby
Halden	Fredrikshald	27.6.1888	4	Leg: Wilhelm Maribo Schøyen (ZMO)
Halden	Fredrikshald-Knardal	2.7.1868	1	Obs: Jens Peter Børhildus Grimsgaard
Halden	Fredriksten	18.7.1910	30+	Leg: Emil Barca (ZMO) o.a.
Halden	Remmen	13.6.1989	50+	Leg: Per Tangen
Halden	Rød	1.7.1987	1	Leg: Atle Engmo
Halden	Tistedal	12.6.1889	14	Leg: W. M. Schøyen (ZMO), H. Kiær
Halden	Torgalsbøen	15.7.1996	1	Leg: Magne Pettersen
Halden	Ystedekilen	6.6.1992	1	Leg: Tony Nagypal (ZMO)
Halden	Ystedekilen-Kjellvik	17.6.1984	1	Leg: Øistein Berg
Hobøl	Brekka	8.7.1998	10+	Leg: Morten Pedersen
Hobøl	Knappstad-Ton	21.6.1998	50+	Leg: Morten Pedersen
Marker	Bernhus	9.6.1993	10+	Leg: Per Tangen
Marker	Gjølsjøen-Rud	27.6.1993	1	Leg: Sidsel Iversby
Marker	Kolstad	8.6.1990	5+	Leg: Per Tangen
Rakkestad	Buer	11.6.1989	50+	Leg: Per Tangen
Rakkestad	Dammyra	18.7.1995	10+	Leg: Per Tangen
Rakkestad	Finnskot	21.6.1993	5+	Leg: Per Tangen
Rakkestad	Frøne	21.6.1993	10+	Leg: Per Tangen
Rakkestad	Kolbjørnviksjøen-Tangen	9.6.1993	20+	Leg: Per Tangen
Rakkestad	Labråten	20.6.1993	5+	Leg: Per Tangen
Rakkestad	Skjølja-Steketangen	20.6.1993	10+	Leg: Per Tangen
Rakkestad	Skrabberud	19.6.1994	2	Leg: Thor Jan Olsen
Rygge	Rossnesbukta	23.7.1995	5+	Leg: Per Tangen
Råde	Råde kirke	10.6.1992	1	Leg: Karoline Ringstad Klausen
Råde	Tomb	27.6.1996	1	Leg: Eivind Sørnes
Råde	Åven	5.7.1997	1	Leg: Eivind Sørnes
Sarpsborg	Borregård	3.7.1984	1	Leg: Thor Jan Olsen
Sarpsborg	Kurland	12.7.1998	1	Leg: Egil Michaelsen
Sarpsborg	Skjeberg-Ingerøy	7.6.1992	1	Leg: Sidsel Iversby

Sarpsborg	Skjeberg-Tangen	21.6.1993	2	Leg: Magne Pettersen, T. J. Olsen
Sarpsborg	Skjebergdal	30.6.1986	10+	Leg: Thor Jan Olsen, Hans Olsvik
Sarpsborg	Tune-Børstadbråten	20.6.1993	5+	Leg: Per Tangen & Harald Hjelde
Sarpsborg	Tune-Kalnes	15.6.1997	4	Leg: Egil Michaelsen
Sarpsborg	Tune-Kjerringåsen	12.6.1993	10+	Leg: Per Tangen o. a.
Sarpsborg	Tune-Råkil	14.7.1987	1	Leg: Thor Jan Olsen
Sarpsborg	Tune-Solli	3.7.1984	1	Leg: Anne Lene Thorsdatter O. Aase
Skiptvet	Espeneset	11.6.1990	10+	Leg: Per Tangen
Spydeberg	Glåmvik	4.7.1993	5+	Leg: Per Tangen
Spydeberg	Solbergfoss	4.7.1993	5+	Leg: Per Tangen
Trøgstad	Båstad-Fjell	13.6.1990	2	Leg: Per Tangen
Trøgstad	Båstad-Stikletjern	9.7.1995	30+	Leg: Finn Johansen
Trøgstad	Mønsterвика øst	5.6.1990	50+	Leg: Per Tangen, Leif Aarvik o. a.
Våler	Demme	12.7.1995	1	Leg: Magne Pettersen
Våler	Flesjøvatnet	19.7.1995	1	Leg: Magne Pettersen

Kommentar:

Hans Jacob Sparre-Schneider forteller at perleringvingen ble funnet for første gang i Norge og Østfold fylke ved Fredrikstad, da Dr. Hans Christian Printz tok den der før 1868. I juli måned 1868 ble funnet så et eksemplar ved Knardal i Halden kommune, da av overretssagfører Jens Peter Grimsgaard. I følge litterære meddelelser fra Wilhelm Maribo Schøyen fløy arten i betydelig antall ved Tistedal i juni 1888, mens den derimot var ganske fåtallig på samme sted i 1889. Videre oppgis også at konservator H. Kiær har samlet fire eksemplarer på denne lokaliteten i 1889 (Schøyen 1889, Sparre-Schneider 1902, ZMO). Emil Barca forteller om tallrike funn av denne arten fra sommeren 1910, da på Fredriksten festning i Halden kommune (Barca 1923, ZMO). Barca nevner derimot ikke noe om funn av perleringvingen fra andre områder i Østfold, og dette til tross for at han gjennomførte hyppige og regelmessige registreringer i Moss, Rygge og Sarpsborg fra 1908 til 1922. Dette betyr således at de tallrike bestandene som nå kjennes fra Sarpsborg-distriktet nødvendigvis da må ha etablert seg her etter at Emil Barca forlot fylket i 1922.

Perleringvingen er i dag vanlig over store deler av fylket, og arten kjennes nå både fra kystnære områder og ved mange lokaliteter i Indre Østfold. Dagsommerfuglen har antagelig ekspandert noe nordover de siste ti åra, og den er nylig funnet flere steder i Akershus fylke (Tangen 1991, Finn Johansen, pers. med.). Den lille ringsommerfuglen ser ut til å ha vært spesielt tallrik på 1990-tallet, men den har allikevel også vært kjent fra mange steder i Rakkestad kommune allerede så tidlig som på midten av 1970-tallet. Den omtalte ekspansjonen har nok derfor foregått over et visst tidsrom. Arten er foreløpig ikke funnet på Hvalerøyene eller i Moss kommune, så det ser ut til at dagsommerfuglen foreløpig unngår den ytre kystlinje og i tillegg har problemer med å ekspandere mot vest. Her kan forøvrig også nevnes at "tvillingarten" *Coenonympha pamphilus* har blitt noe sjeldnere de seinere åra, og muligens har den nå forsvunnet fra mange av de områdene som perleringvingen har inntatt. Dette kan forsvåvidt skyldes tilfeldigheter, slik som f. eks. den stadige reduksjonen av tilgjengelige biotoper, noe som ofte da knyttet til omlegginger innen landbruket. I mange tilfeller har engområdene i fylket måttet vike plass for dyrket mark eller plantegranskog, men det kan også være forhold ved dette som tilsier at den ene arten utkonkurrerer den andre på felles lokalitet.

Trusler:

Menneskelig styrte forandringer som redusert beite, barskogsplanting, bebyggelse, veiprosjekter, golfbaner og oppdyrking av engområder vil på sikt kunne virke negativt på våre bestander.

Forvaltningsoppave:

Sikre et tilstrekkelig antall av engområder hvor arten er kjent for å ha gode forekomster.

RØDLISTESTATUS: Sjelden (R) **ØSTFOLDSTATUS:** Ansvarsart (A)

HERORINGVINGE

COENONYMPHA HERO Linnaeus, 1761

Utbredelse globalt:

Heroringvingen kjennes fra Japan, Korea og videre gjennom Asia til europeisk Russland og Vest-Europa. Her i Europa er den funnet lokalt og avgrenset fra de midtre delene av Fennoskandia og også i deler av Mellom-Europa. I Skandinavia er heroringvingen antagelig utryddet i Danmark, mens den er meget sjelden i den sørlige delen av Finland og den mindre vanlig i Sverige. Her kjennes den dog fra to adskilte områder, hvorav hoveddelen av bestandene finnes i et belte på tvers av landets midtre deler fra Dalsland til Uppland, og det finnes også en mer fåtallig bestand i den sydlige delen av det svenske landområdet (Dal 1980, Higgins & Riley 1980, Henriksen & Kreutzer 1982, Stoltze & Johansen 1990, Svensson & al. 1994).

Utbredelse i Norge:

Denne dagsommerfuglen har aldri hatt noen vid utbredelse her i vårt land, og etter 1970 er den kun funnet i fylkene Akershus, Hedmark og Østfold (Hansen 1993).

Biotop:

I Norge finnes heroringvingen gjerne på fuktige gressenger i skog eller i overgangen mellom kulturlandskap og våtmark, og den kjennes også fra drenerte myrer. Innerst i Oslofjorden er den funnet på relativt tørre enger i åpen skog (Hansen 1993). Arten ser forøvrig ut til å ha en forkjærlighet for sumpaktige engområder med mye mjødupurt.

Næringsplante:

Larven lever på forskjellige gressarter, da i sær på skogskorn (Langer 1970).

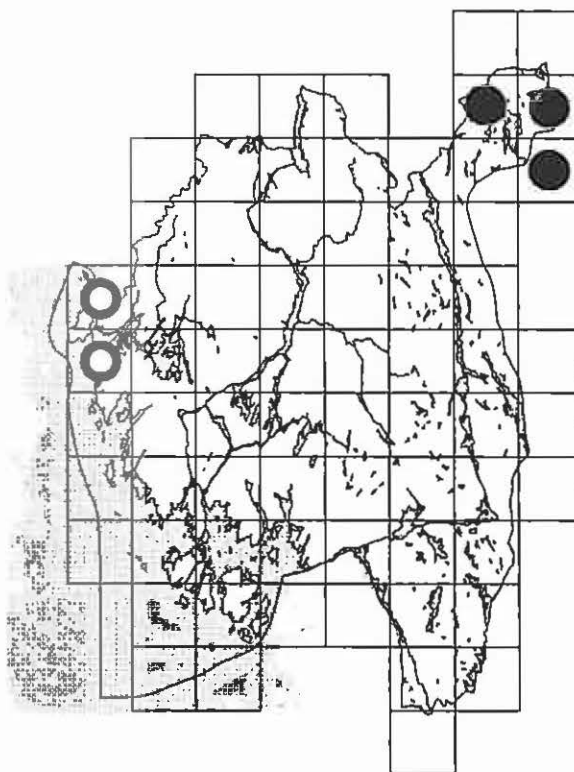
Lokaliteter:

Kommune	Lokalitet	Tidspunkt	Antall	Observatør
Moss	Jeløya-Ramberg	20.6.1908	1	Leg: Emil Barca (ZMB)
Moss	Jeløya-Skovly	25.6.1908	1	Leg: Emil Barca (ZMO)
Moss	Jeløya nord	8.7.1908	1	Leg: Emil Barca (ZMO)
Moss (?)	Vannsjø	26.6.1926	1	Leg: Fritz Jensen (ZMO)
Rømskog	Enger	21.6.1998	1	Leg: Magne Pettersen & Sidsel Iversby
Rømskog	Kuræen	25.7.1995	1	Leg: Ola Wergeland Krog
Rømskog	Teigen	21.6.1998	15	Leg: Magne Pettersen & Sidsel Iversby
Rømskog	Østtukun	10.7.1997	22	Leg: Magne Pettersen & Sidsel Iversby

Kommentar:

Heroringvingen er ikke angitt fra Smaalenene i W. M. Schøyens fortegnelse over Norges Lepidoptera (Schøyen 1893). Arten ser ut til å ha blitt funnet for første gang i vårt fylke sommeren 1908, da Emil Barca tok noen eksemplarer på Jeløya i Moss kommune. Barca oppgir da også dette i en av sine publikasjoner (Barca 1910) og to av disse eksemplarene finner vi nå på Zoologisk Museum i Oslo, mens ytterligere ett befinner seg på museet i Bergen. Gamle funn og observasjoner fra Jeløya og Vannsjø-området viser at heroringvingen tidligere hadde reproduserende bestander i kystnære områder her i Østfold, men arten har desverre ikke blitt funnet ved noen av disse lokalitetene i nyere tid (Hansen 1993).

Denne mørke ringvingen ble for noen år siden nyoppdaget i de nordøstlige delene av Rømskog kommune (Løfall & Wergeland Krog 1995), og her har den etterhvert blitt funnet ved flere små og bortgjemte lokaliteter. Heroringvingen ble sett i mengder fra Østtukun og videre nordover til Teigen i 1998. Videre fløy den også fra Østtukun og sydover inn i Sverige, da fra Hvitsjøen og Bottnertjärn via Ivarsbyälven til sjøen Östen på svensk side av grensen. Her gikk den igjen inn på norsk side langs Oselva til lokaliteten ved Enger (Magne Pettersen, pers. med.).

Heroringvingen bør absolutt ettersøkes i områder som ligger lengre sør i fylket, da sett i forhold til de kjente lokalitetene i Rømskog. En bør da lete i de mer utilgjengelige delene, så som f. eks. langs svenskegrensen fra Rømskog og videre ned til Halden kommune. Lokalitetene ser forøvrig ut til å være knyttet til elver, vassdrag og sjøer, så potensielle biotoper kan en da finne rundt sjøene Store Le i kommunene Marker og Aremark eller også ved Søndre Boksjø i kommunene Aremark og Halden.

Trusler:

Omlegginger i landbruket, forbusking, gjengroing og granplanting på tidligere beitemark (Hansen 1993). Arten er meget sårbar, og de små og avgrensede områdene som har bestander bør i alle fall holdes forholdsvis åpne ved beiting eller annen skjøtsel.

Forvaltningsoppgave:

Sikre de lokale bestandene i de østre delene av Rømskog kommune fra gjengroing og annen ødeleggelse.

RØDLISTESTATUS: Sårbar (V) **ØSTFOLDSTATUS:** Ansvarsart (A)

SYDLIG RINGVINGE

LASIOMMATA MEGERA Linnaeus, 1767

Utbredelse globalt:

Den sydlige ringvingen er funnet fra Nord-Afrika, Iran, Libanon, Syria, Lille-Asia og europeisk Russland til Vest-Europa. Her i Europa kjennes arten fra den sørlige delen av Fennoskandia til områdene ved Middelhavet. Ringvingen funnet lokalt i de sørøstlige delene av Danmark og den kan være lokalt vanlig innenfor biotopene langs kysten av Sverige, da i et område som strekker seg fra Bohuslän til Uppland, mens den relativt nylig er funnet i den sørlige delen av Finland og således er meget sjelden her (Dal 1980, Higgins & Riley 1980, Henriksen & Kreutzer 1982, Svensson & al. 1994).

Utbredelse i Norge:

Arten er relativt sjelden i vårt land, og så langt er den funnet i kystnære områder fra Vest-Agder til svenskegrensen (Dal 1980, Hansen & Aarvik, i trykk, Leparb's database).

Biotop:

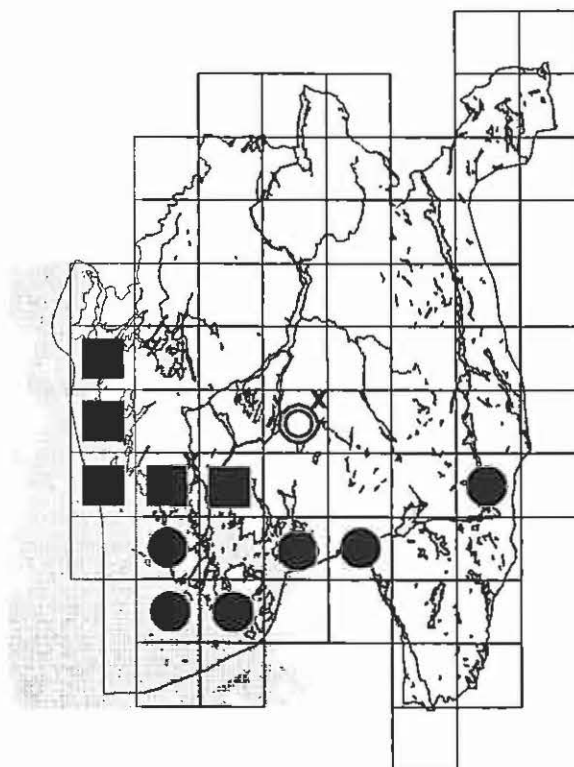
I Østfold finner vi vanligvis denne dagsommerfuglen ved varme og kystnære lokaliteter, da gjerne på gressenger, ved veikanter eller på svaberg ute ved sjøen.

Næringsplante:

Larven lever på forskjellige gressarter, så som f. eks. rapp og hundegress (Henriksen & Kreutzer 1982).

Lokaliteter:

Kommune	Lokalitet	Tidspunkt	Antall	Observatør
Aremark	Berger	30.7.1984	1	Leg: Per Tangen
Fredrikstad	Ambjørnrød skole	18.8.1993	5+	Leg: Per Tangen
Fredrikstad	Borge-Storenga	23.7.1992	1	Leg: Sidsel Iversby
Fredrikstad	Gansrød	30.8.1991	10+	Leg: Thor Jan Olsen, Sidsel Iversby
Fredrikstad	Kråkerøy-Bjørnevågkilen	20.5.1993	1	Leg: Karoline Ringstad Klausen
Fredrikstad	Onsøy	19.8.1921	1	Leg: Emil Barca (ZMO)
Fredrikstad	Onsøy-Engalsvik	15.8.1992	10+	Leg: Per Tangen
Fredrikstad	Onsøy-Foten	17.8.1997	1	Leg: Egil Michaelsen
Fredrikstad	Onsøy-Lervik	21.5.1993	10+	Leg: Per Tangen
Fredrikstad	Onsøy-Mærrapanna	18.5.1990	10+	Leg: Thor Jan Olsen, Per Tangen o. a.
Fredrikstad	Onsøy-Ramseklovene	18.8.1992	10+	Obs: Per Tangen
Fredrikstad	Onsøy-Rauer	15.6.1922	1	Leg: Emil Barca (ZMO)

Kommune	Lokalitet	Tidspunkt	Antall	Observatør
Fredrikstad	Onsøy-Skjeløya	24.5.1993	10+	Leg: Per Tangen
Fredrikstad	Onsøy-Ørebekk	16.8.1982	1	Leg: Sven Mo Johansen
Fredrikstad	Rolvøy-Enga	5.8.1975	1	Leg: Jan Ingar Iversen Båtvik
Halden	Ystehede-Kjellvik	17.6.1984	1	Leg: Øistein Berg
Hvaler	Akerøya	6.6.1992	1	Leg: Anne Lene Thorsdatter O. Aase
Hvaler	Akerøya-Speidersletta	15.5.1993	2	Leg: Magne Pettersen
Hvaler	Asmaløya-Brattestø	11.8.1990	50+	Leg: Claus Christiansen o. a.
Hvaler	Asmaløya-Huser	26.5.1990	10+	Leg: Øistein Berg, R. Christensen o.a.
Hvaler	Asmaløya-Skipstadkilen	2.6.1993	1	Leg: Sidsel Iversby
Hvaler	Vesterøy-Guttormsvågen	25.8.1984	1	Leg: Rune Christensen
Hvaler	Vesterøy-Nordenga	13.8.1993	1	Leg: Sidsel Iversby
Moss	Jeløya-Alby	Juni 1997	1	Leg: Bjørn Richard Eriksen
Moss	Jeløya-Stalsberget	25.5.1967	1	Leg: Per Bingh
Moss	Moss	Sommeren 1900	7	Leg: Andreas Schneider (ZMO)
Rygge	Rossnesbukta	19.5.1993	5+	Leg: Per Tangen
Rygge	Rygge	12.8.1978	1	Leg: Alf Bakke
Rygge	Sildebogen	26.8.1995	1	Leg: Sigurd Andreas Bakke
Råde	Åven	17.8.1997	1	Leg: Claus Christiansen
Sarpsborg	Sarpsborg	Ca. 1920	1	Obs: Emil Barca
Sarpsborg	Skjeberg-Grimløya	1.8.1991	5+	Leg: Thor Jan Olsen

Kommentar:

Den sydlige ringvingen skal ha blitt registrert for første gang i Østfold fylke sommeren 1900, og på Zoologisk Museum i Oslo står det syv eksemplarer som er tatt dette året. Disse skal da angivelig være funnet i Fredrikstad og eksemplarenes etikett forteller ikke noe om hvem som samlet disse. Ut fra litteraturen kan en lese seg til at Andreas Schneider tok arten ved Moss dette året (Sparre-Schneider 1902), og jeg har derfor antatt at det er hans eksemplarer som vi nå finner på museet (se også innledning). Emil Barca oppgir at arten var sjelden her i fylket gjennom hans registreringsperiode fra 1908 til 1922, men han fant allikevel noen eksemplarer ved Sarpsborg, på Rauer og i Onsøy (Barca 1923). På museet i Oslo finner vi eksemplarer som Barcas har tatt på Rauer og i Onsøy, mens det ikke finnes noe belegg fra Sarpsborg.

Den sydlige ringvingen er i vår tid funnet mange steder langs kysten av fylket, og her kan den enkelte år være ganske vanlig ved mange av disse lokalitetene. Videre er dagsommerfuglen også funnet noen ganger innenfor kystlinjen, så som ved Berger i Aremark og Enga i Fredrikstad. Spesielt interessant er funnet fra Berger i Aremark, da dette kan være en indikasjon på at arten i oppgangstider trekker bort fra de ytre kystområdene i søken etter å etablere nye kolonier.

Etter at den sydlige ringvingen har hatt en god og tallrik periode gjennom den første halvdel av 1990-tallet og således har blitt funnet mange steder, ser det nå ut til at den er noe på retur. Dette betyr kanskje at vi igjen går mot det som vanligvis blir sett på som mer normale bestandstilstander, hvor arten da er relativt sjelden og bare blir funnet ute på sine mest kystnære lokaliteter i Østfold.

Her hos oss har den sydlige ringvingen to voksgenerasjoner i løpet av en sommer, og dagsommerfuglen flyr da vanligvis i mai og juni og så igjen i august og september.

Trusler:

Urbanisering, tråkk, slitasje, camping, bebyggelse og annen ødeleggelse av kystnære områder (Hansen & Aarvik, i trykk). Den sydlige ringvingens kystnære utbredelse fører til at den er eksponert for de samme trusler som mange andre arter med hovedutbredelse langs kysten.

Forvaltningsoppgave:

Sikre bestandene i de kystnære områdene mot de trusler som er nevnt ovenfor.

RØDLISTESTATUS: Hensynskrevende (V+) **ØSTFOLDSTATUS:** Sjelden (R)

PRAKTHALVSPINNER

HABROSYNE PYRITOIDES Hufnagel, 1760

Utbredelse globalt:

Prakthalvspinneren er funnet fra Japan, Korea, Amur- og Ussuriområdene gjennom Armenia til Vest-Europa og Middelhavslandene. Arten er relativt godt utbredt i Danmark og langs kystene i den sørligste delen av Sverige, mens den er sjelden i de kystnære delene av det sørøstlige Finland (Skou 1984).

Utbredelse i Norge:

Arten ble nylig påvist for første gang her i landet og er siden dette funnet fåtallig i fylkene Telemark, Akershus og Østfold (Tangen & Hansen 1992, Hansen & Aarvik, i trykk, Leparb's database).

Biotop:

Prakthalvspinneren ser ut til å foretrekke områder preget av løvskog og kratt, men den er også funnet i hager (Skou 1984). Her i Østfold er den også funnet ved åpne og varme fjellskrenter med lav urtevegetasjon og mye bringebær.

Næringsplante:

Larven lever på bringebær og bjørnebær (Skou 1984).

Lokaliteter:

Kommune	Lokalitet	Tidspunkt	Antall	Observatør
Halden	Fredriksten	20.7.1991	3	Leg: Per Tangen, Sidsel Iversby
Hvaler	Asmaløya-Huser	2.8.1995	1	Leg: Bjørn Magne Fjellstad
Moss	Jeløya-Alby	23.7.1996	2	Leg: Bjørn R. Eriksen, Eivind Sørnes
Rygge	Sildebogen	3.8.1996	1	Leg: Leif Aarvik
Råde	Grimstad	10.8.1996	1	Leg: Eivind Sørnes
Råde	Åven	20.7.1997	1	Leg: Rune Christensen

Kommentar:

Prakthalvspinneren ble funnet for første gang i Norge og Østfold fylke sommeren 1991, da det ble tatt et eksemplar under de sterke lampene på Fredriksten festning i Halden kommune (Tangen & Hansen 1992).

Etter denne første noteringen ble det også ved et tilfeldig besøk tatt to nye eksemplarer på den samme lokaliteten i juli 1993, noe da som kan tyde på at prakthalvspinneren har en fåtallig og stabil bestand i dette området. Siden alle de norske registreringene har blitt gjort på 1990-tallet, er det mye som tyder på at denne arten har nådd oss i forbindelse med en pågående ekspansjon. Dette betyr kanskje også at mange av de enkeltregistreringene som kjennes fra vårt fylke sannsynligvis da dreier seg om tilfeldige funn av trekkende individer. På grunn av sin nærhet til de svenske bestandene i Bohuslän (Skou 1991) kan lokaliteten i Halden allikevel ha hatt en forekomst over et noe lengre tidsrom, siden det også har vært liten entomologisk aktivitet i dette området før arten ble funnet her i 1991.

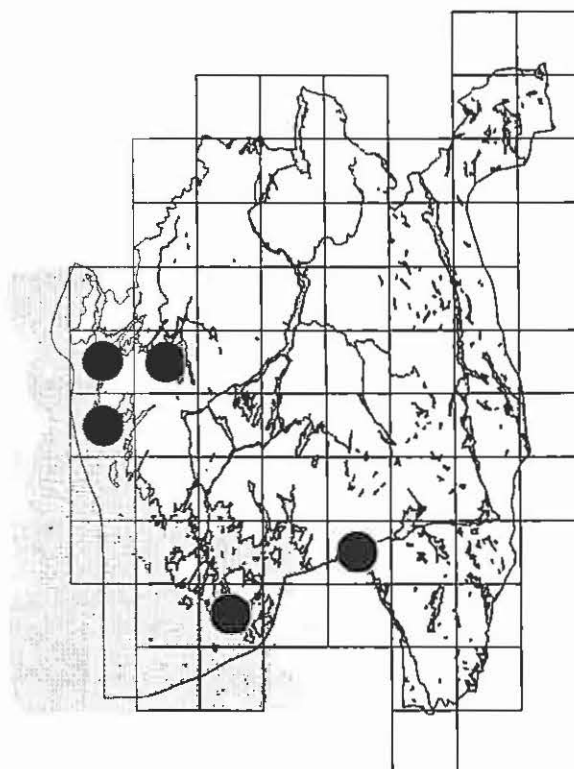
Trusler:

Ingen kjente, men det nevnes allmenn slitasje og ødeleggelse av kystnære løvskoger (Hansen & Aarvik, i trykk).

Forvaltningsopp-gave:

Oppfordre til videre kartlegging og eventuelle sikringer av stabile bestander.

RØDLISTESTATUS: Sjelden (R) **ØSTFOLDSTATUS:** Ansvarsart (A)

ØYEHALVSPINNER

TETHEA OCULARIS Linnaeus, 1767

Utbredelse globalt:

Øyehalvspinneren kjennes fra Korea, Amur- og Ussuriområdene og videre gjennom det nordøstlige Sibir og europeisk Russland til Vest-Europa og Middelhavslandene. Arten er sjelden både i Sverige og Finland, og den er foreløpig kun funnet en gang i Danmark (Skou 1984, Svensson & al. 1994).

Utbredelse i Norge:

Her i landet kjenner vi denne halvspinneren gjennom sporadiske bestander langs kysten, og den er så langt funnet fra Vest-Agder til svenskegrensen (Hansen & Aarvik, i trykk).

Biotop:

Øyehalvspinneren foretrekker kystnære biotoper preget av kratt og skogbryn, da gjerne også blandings-skogskanter eller alleer (Gullander 1963, Skou 1984).

Næringsplante:

Larven lever på osp (Skou 1984).

Lokaliteter:

Kommune	Lokalitet	Tidspunkt	Antall	Observatør
Fredrikstad	Onsøy stasjon	1.6.1992	1	Leg: Harald Frantzen
Fredrikstad	Onsøy-Kjære	3.7.1993	1	Leg: Per Tangen
Halden	Fredriksten	20.7.1991	1	Leg: Per Tangen
Hvaler	Asmaløya-Huser	25.6.1995	2	Leg: Claus Christiansen o. a.
Moss	Jeløya-Alby	5.7.1996	5+	Leg: Bjørn R. Eriksen, Per Tangen o. a.
Moss	Jeløya-Refsneskrona	Juni 1952	1	Leg: Martin A. Grude-Nielsen (ZMO)
Råde	Grimstad	26.7.1996	1	Leg: Eivind Sørnes

Kommentar:

Øyehalvspinneren ble funnet for første gang i Østfold fylke sommeren 1952, da Martin Grude-Nielsen tok et eksemplar på Jeløya i Moss kommune (Opheim 1958, ZMO).

Etter dette har det gått lang tid før øyehalvspinneren igjen ble funnet her i Østfold, og det er først på 1990-tallet at vi kan vise til et titalls nye registreringer. Foreløpig har vi kun registrert arten ved svært kystnære biotoper, og dette på tross av at næringsplanten er vidt utbredt i hele Østfold og således også burde kunne gi rom for en større spredning av bestander.

Øyehalvspinneren ser ut til å være relativt lett å lokke med våre kjente fangstmetoder, i det den kommer villig til både sukker og lys. Arten blir allikevel ofte funnet enkeltvis på lokalitene, noe som da kan tyde på at bestandene fremdeles er små og lokale og at halvspinneren i perioder beveger seg litt bort fra kjerneområdene. Det stadig økende antallet av registreringer på nye lokaliteter her i Østfold kan nok også tyde på at øyehalvspinneren er inne i en liten ekspansjonsperiode, og således vil komme til å befeste nye skanser i fremtiden.

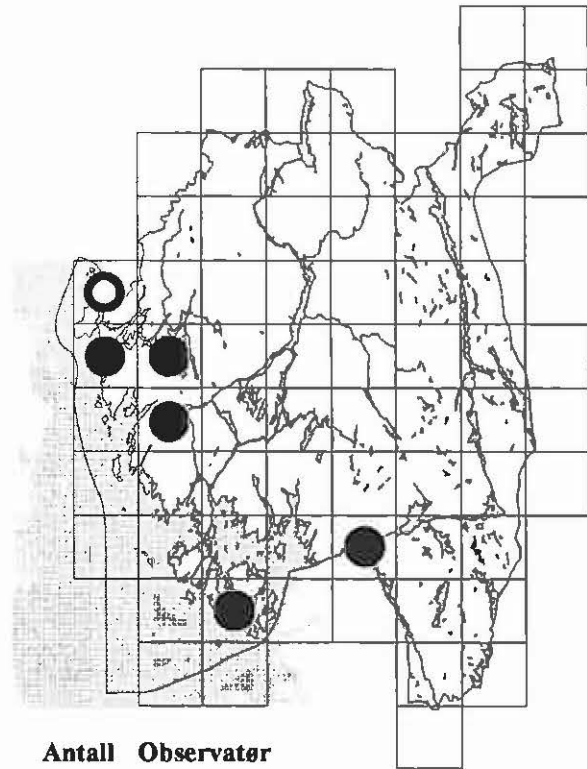
Trusler:

Hogst av ospeskog (Hansen & Aarvik, i trykk).

Forvaltningsoppgave:

Holde bestanden under oppsikt ved videre kartlegging, og dessuten også sikre den tilsynelatende stabile bestanden på Søndre Jeløy mot hogst av ospeskog i området.

RØDLISTESTATUS: Sjelden (R) ØSTFOLDSTATUS: Sjelden (R)

HØSTHALVSPINNER

CYMATOPHORIMA DILUTA D&S, 1775

Utbredelse globalt:

Høsthalvspinneren kjennes fra Lille-Asia til Middelhavslandene, og videre også fra Vest- og Nord-Europa. Arten er ikke funnet i Finland. Høsthalvspinneren er relativt utbredt i Danmark og den kjennes også fra spredte forekomster i de sørligste delene av Sverige (Skou 1984, Svensson & al. 1994).

Utbredelse i Norge:

Arten er kun kjent fra et eneste eksemplar her i landet og dette er tatt på Jeløya i Moss kommune (Skou 1984, Hansen & Aarvik, i trykk, Leparb's database).

Biotop:

Høsthalvspinneren finnes vanligvis i løvskogsområder, da helst i reine eikeskoger (Skou 1984).

Næringsplante:

Larven lever på eik (Skou 1984).

Lokaliteter:

Kommune	Lokalitet	Tidspunkt	Antall	Observatør
Moss	Jeløya-Refsneskrona	5.9.1956	1	Leg: Martin A. Grude-Nielsen (ZMO)

Kommentar:

Høsthalvspinneren ble funnet for første gang i Norge og Østfold fylke høsten 1956, da Martin Grude-Nielsen tok et eksemplar på Jeløya i Moss kommune (Opheim 1958, ZMO). Som tidligere nevnt er dette foreløpig den eneste kjente registreringen fra vårt land.

Den litt spesielle eikeskogen hvor arten ble funnet av Grude-Nielsen på 1950-tallet, har i ettertid blitt hogd ned og omgjort til boligområde (Eivind Sørnes, pers. med.). Høsthalvspinneren har i begrenset grad vært ettersøkt i nærliggende områder med spredt eikebestand, men uten at dette så langt har gitt oss resultater i form av gjenfunn. Vi kan vel fremdeles ikke avskrive arten helt her hos oss, da hverken på Jeløya eller i andre nærliggende eikeskogsområder, men det er allikevel mye som tyder på at den nå ikke lenger finnes her i Østfold. Hyppig og regelmessig innsamling i andre eikeskogsområder langs kysten på 1990-tallet har heller ikke gitt noen positive resultater.

En annen forklaring på dette enkeltstående funnet vil være å knytte dette opp mot de andre tilfeldige registreringene som har blitt gjort her i fylket opp gjennom åra, og således indikere at Grude-Nielsens eksemplar kan ha dreid seg om en tilfeldig tilflyver. Grunnen til at dette virker logisk ligger i det faktum at det kun ble funnet et eksemplar på Jeløya gjennom hele 1950-tallet, og dette til tross for at Grude-Nielsen gjennomførte regelmessige lysfangster på lokaliteten i hele denne perioden. Dessuten var eikeskogene på Jeløya mye mer intakte på den tiden, og det er således underlig at det ikke da ble funnet flere eksemplarer hvis det var en reproduserende bestand der ute. Sannsynligheten vil da tale for at høsthalvspinneren har kommet fra de nærliggende bestandene i Bohuslän, et område hvor den i følge litteraturen skal ha lokale og tallrike bestander (Skou 1984). Dette forklarer i så fall også hvorfor vi ikke har greid å finne nye eksemplarer her hos oss i ettertid.

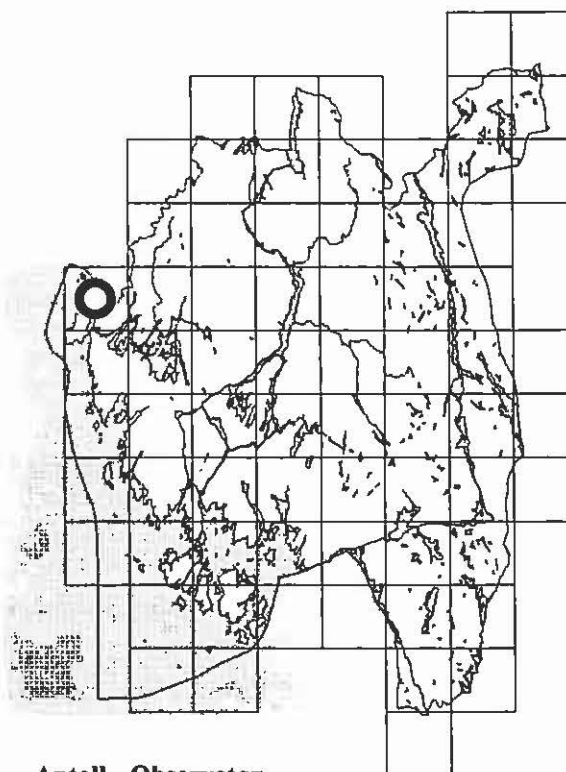
Trusler:

Hogst og ødeleggelse av kystnære eikeskoger (Hansen & Aarvik, i trykk).

Forvaltningsoppgave:

Oppfordre til videre kartleggingaktivitet i kystnære eikeskoger.

RØDLISTESTATUS: Usikker (I) ØSTFOLDSTATUS: Usikker (I)

BØKESIGDVINGE

WATSONALLA CULTRARIA F,1775

Utbredelse globalt:

Bøkesigdvingen kjennes kun fra Europa, og her er den utbredt fra de sørlige delene av Fennoskandia til områdene ved Middelhavet i det sydligste Europa. Arten er utbredt og relativt vanlig i Danmark og i den sørligste delen av Sverige. I Sverige er sigdvingen forøvrig også kjent fra våre nabofylker Dalsland og Bohuslän, mens arten foreløpig ikke har blitt funnet i Finland (Skou 1984, Svensson & al. 1994)

Utbredelse i Norge:

Sigdvingen er meget sjelden her i landet, og så langt er den kun kjent fra fylkene Østfold og Vestfold (Hansen & Aarvik, i trykk).

Biotop:

Bøkesigdvingen foretrekker eldre løvskogsområder med gammel bok (Skou 1984)

Næringsplante:

Larven lever på bok (Skou 1984)

Lokaliteter:

Kommune	Lokalitet	Tidspunkt	Antall	Observatør
Moss	Jeløya-Alby	9.8.1996	3	Leg: Rune Christensen o. a.
Rygge	Ekeby	18.8.1996	2	Leg: Per Tangen o. a.
Rygge	Larkollen	6.8.1995	1	Leg: Leif Aarvik

Kommentar:

Bøkesigdvingen ble funnet for første gang i Østfold fylke sommeren 1995, da Leif Aarvik tok et eksemplar ved Larkollen i Rygge kommune (Hansen & Aarvik, i trykk).

Etter denne registreringen har arten blitt funnet fåtallig i begrenset område, og alle disse nye lokalitetene befinner seg i svært kystnære omgivelser. Bøkesigdvingen kjennes nå fra Larkollen i sør til Jeløya i nord, og her er arten kun funnet ved biotoper som består av gammel og parklignende bøkeskog. Denne lille sigdvingen finnes nok også ved Kaialunden i Rygge kommune og eventuelt også i noen av Haldens små bøkelunder, så videre kartlegging av potensielle biotoper vil muligens kunne gi oss nye positive bestandsopplevelser.

Sett på bakgrunn av de svært få eksemplarene som har blitt tatt ved våre kjente lokaliteter, kan det virke som om bøkesigdvingen opptrer relativt fåtallig ved lyslokking. Dette inntrykket forsterkes også ved at det har blitt gjennomført regelmessige fangster gjennom flere år ved to av de kjente lokalitetene. Siden det er rimelig å anta at arten har faste og forholdsvis tallrike bestander ved disse, burde det således vært funnet flere eksemplarer her. Av de få funn som kjennes fra vårt fylke, har de aller fleste blitt tatt ved fangstinnretningene før det i det hele tatt har blitt skikkelig mørkt. Siden arten også er kjent for å være dagaktiv, kan dette bety at den vanligvis har det meste av sin aktive flyvetid på dagen, og således kun tilfeldig kommer til lys på natten (Skou 1984).

Bøkesigdvingen har muligens ekspandert nordover fra sine sørlige forekomster de siste åra, og den kan derfor være en relativt ny art i vår fauna. Mye tyder på at så er tilfelle, siden det ikke eksisterer gamle belegg som tilsier at den har hatt bestander i Norge tidligere.

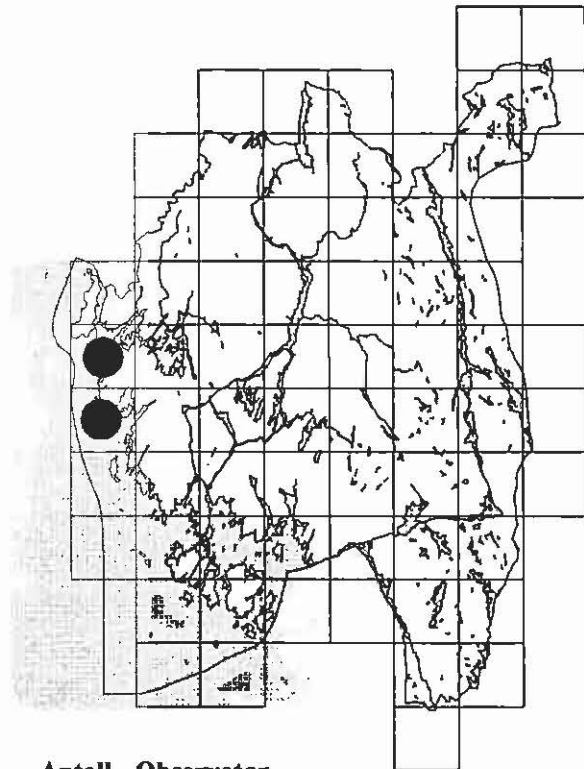
Trusler:

All hogst eller annen virksomhet som fører til avvirkning av bøkeskog og bøkelunder (Hansen & Aarvik, i trykk).

Forvaltningsoppgave:

Sikre de parklignende bøkeskogene ved Larkollen, i Ekeby og på Søndre Jeløy mot hogst og annen ødeleggelse.

RØDLISTESTATUS: Usikker (I) **ØSTFOLDSTATUS:** Sårbar (V) Ansvarsart (A)

LINDESIGDVINGE

SABRA HARPAGULA Esper, 1786

Utbredelse globalt:

Lindesigdvingen kjennes fra Amurområdet og videre vestover til Vest-Europa. Her i Europa er den funnet fra de sørlige delene av Fennoskandia til områdene like syd for Alpene. Arten er kun kjent via to registreringer i Danmark og disse regnes som tilflyvere fra de svenske bestandene, og i Sverige finnes den da kun i den aller sørligste delen av landet. Sigdvingen er foreløpig ikke funnet i Finland (Skou 1984, Svensson & al. 1994).

Utbredelse i Norge:

Arten kan være lokalt vanlig ved enkelte kystnære lokaliteter her i landet, og den er så langt funnet langs kysten fra Vest-Agder til Moss i Østfold (Skou 1984, Hansen & Aarvik, i trykk).

Biotop:

Lindesigdvingen ser ut til å foretrekke lyse og varme løvskoger (Skou 1984). I Østfold kjennes den også fra gamle lindealleer og i parklignende edelløvskoger.

Næringsplante:

Larven lever først og fremst på vanlig lind, men også sjeldent på eik (Skou 1984).

Lokaliteter:

Kommune	Lokalitet	Tidspunkt	Antall	Observatør
Moss	Jeløya-Alby	17.7.1985	4	Leg: Thor Jan Olsen, Per Tangen o. a.
Moss	Jeløya-Breidbukta	4.7.1998	1	Leg: Eivind Sørnes
Moss	Jeløya-Refsneskrona	24.6.1952	5	Leg: Martin A. Grude-Nielsen (ZMO)

Kommentar:

Lindesigdvingen ble funnet for første gang i Østfold fylke sommeren 1952, da Martin Grude-Nielsen tok arten på Jeløya i Moss kommune. Gjennom en registreringsperiode som strakk seg over ti år tok han tilsammen fem eksemplarer av denne sjeldne arten ved sin bopel på Jeløya (Opheim 1958, ZMO).

Etter disse registreringene på 1950-tallet har nyere kartlegging vist oss at lindesigdvingen fortsatt har en stabil og fåtallig bestand ute på Søndre Jeløy, men utover dette er den merkelig nok ikke blitt funnet andre steder i fylket. Arten har dog en tendens til å opptre svært fåtallig på sine lokaliteter (Skou 1984), noe som da muligens kan skyldes en viss reservasjon ovenfor lyslokkingen. Dette kan gi oss håp om å finne sigdvingen ved andre kystnære lokaliteter i Østfold, siden den lett kan utebli ved tilfeldige lysfangster. Nå har det allikevel vært forholdsvis høy aktivitet på innsamling i flere potensielle leveområder på 1990-tallet, men uten at dette foreløpig har gitt positive resultater.

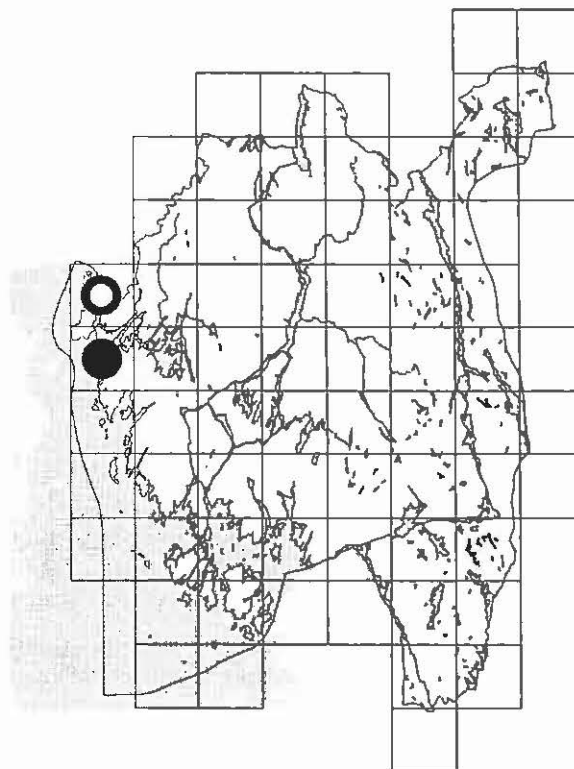
Trusler:

Hogst, bebyggelse og annen ødeleggelse av kystnære løvskoger (Hansen & Aarvik, i trykk).

Forvaltningsoppgave:

Forhindre hogst av lindealleen ved Alby gård og også av annen lindeskog i dette området, for således å sikre artens eneste kjente bestand i Østfold.

RØDLISTESTATUS: Sjelden (R) ØSTFOLDSTATUS: Hensynskrevende (V+)

SLÅPETORNSIGDVINGE

CILIX GLAUCATA Scopoli, 1763

Utbredelse globalt:

Slåpetornsigdvingen kjennes fra områder i Nord-Amerika, og den er videre funnet fra Amur, Ussuriområdene og Kina til Armenia, Lille-Asia, Nord-Afrika og Vest-Europa. Her i Europa kjennes den fra de sørlige delene av Fennoskandia til områdene ved Middelhavet. Arten er utbredt og relativt vanlig i Danmark, mens den kjennes fra store deler av det sørlige Sverige og her kan den lokalt være vanlig i kystområdene. I Finland er denne sigdvingen foreløpig kun kjent fra et enkelt funn (Skou 1984, Svensson & al. 1994).

Utbredelse i Norge:

Arten er meget sjelden her i landet, og så langt kun funnet på svært kystnære lokaliteter fra Aust-Agder til Østfold (Hansen & Aarvik, i trykk, Leparb's database).

Biotop:

Slåpetornsigdvingen kan finnes på biotoper preget av skogbryn og kratt, og den er videre også tatt i hager og langs hekker (Skou 1984). I Norge kjenner vi den foreløpig kun fra svært varme og litt åpne kystlokaliteter (Hansen & Aarvik, i trykk).

Næringsplante:

Larven lever på slåpetorn og hagtorn (Skou 1984).

Lokaliteter:

Kommune	Lokalitet	Tidspunkt	Antall	Observatør
Hvaler	Akerøya	6.6.1992	1	Leg: Thor Jan Olsen
Hvaler	Akerøya-Speidersletta	20.5.1993	3	Leg: Magne Pettersen
Hvaler	Asmaløya-Huser	12.7.1993	10+	Leg: Claus Christiansen o. a.
Hvaler	Asmaløya-Skipstadkilen	12.5.1994	2	Leg: Sidsel Iversby, Per Tangen
Hvaler	Kjerkøy-Storesand	29.8.1998	1	Leg: Per Tangen

Kommentar:

Slåpetornsigdvingen ser ut til å ha blitt funnet for første gang i Østfold fylke sommeren 1992, da Thor Jan Olsen tok et eksemplar ute på Akerøya i Hvaler kommune (Hansen & Aarvik, i trykk).

Siden denne første registreringen har slåpetornsigdvingen blitt funnet fåtallig ved flere strandlike lokaliteter, og felles for disse er at de har gode bestander av slåpetorn i umiddelbar nærhet. Foreløpig er slåpetornsigdvingen kun funnet i Hvaler kommune, men arten har sannsynligvis også bestander ved andre kystnære lokaliteter i fylket. Siden disse nye registreringene sannsynligvis forteller oss at sigdvingen innenfor en viss ekspansjonsperiode, kan den komme til å dukke opp flere steder i fremtiden. Forutsetningen for oppdagelser av nye lokaliteter i Østfold vil da være avhengig av at det finnes rikelige mengder med næringsplanter på de nye biotopene.

Slåpetornsigdvingen ser forøvrig ut til å være noe forsiktig i forbindelse med fangster basert på lys, siden den på tross av regelmessig og årviss registrering ved de tilsynelatende stabile forekomstene allikevel bare blir tatt enkeltvis eller fåtallig.

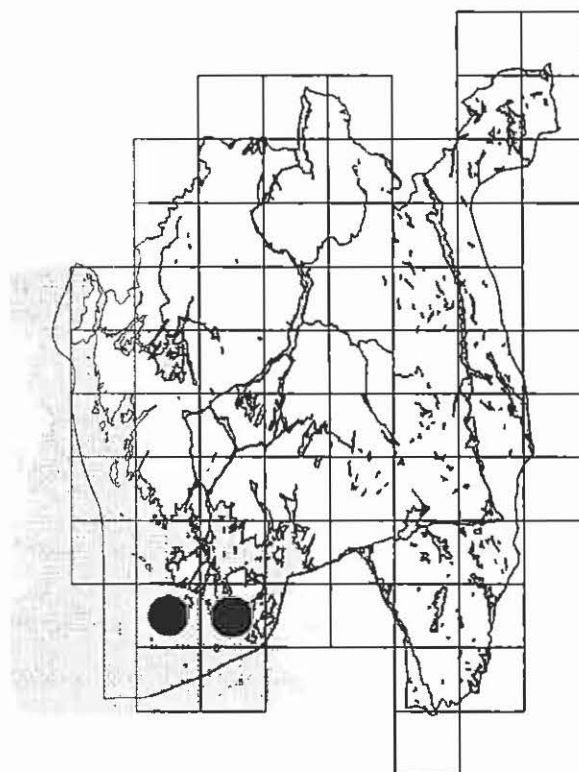
Trusler:

Tråkk, slitasje, bebyggelse, camping og annen ødeleggelse av kystnære områder (Hansen & Aarvik, i trykk).

Forvaltningsoppgave:

Beskytte slåpetornbestandene på Hvalerøyene mot de trusler som er nevnt ovenfor.

RØDLISTESTATUS: Hensynskrevende (V+) **ØSTFOLDSTATUS:** Ansvarsart (A)

FAGERMÅLER

APEIRA SYRINGARIA Linnaeus, 1758

Utbredelse globalt:

Fagermåleren er utbredt fra Japan og Sakhalin, videre gjennom Amur- og Ussuriområdene, det sørlige Sibir, Kaukasus, Ural og europeisk Russland til Vest-Europa. Her i Europa kjennes den fra de sørlige delene av Fennoskandia til Middelhavsområdet. Måleren er midtels vanlig i Danmark, lokalt vanlig i den sørlige del av Sverige, mens den så langt er sjelden i Finland (Skou 1984).

Utbredelse i Norge:

Måleren har en begrenset utbredelse her i landet, og den er så langt funnet i fylkene Aust-Agder, Telemark, Vestfold, Buskerud, Akershus og Østfold (Hansen & Aarvik, i trykk, Leparb's database).

Biotop:

Fagermåleren trives best i kystnære områder, og kan finnes ved biotoper som skogsbryn, kratt og i hager (Skou 1984). Utover dette ser det nå ut til at den er i ferd med å etablere bestander i Indre Østfold, og da i befolknings-tette områder som befinner seg et godt stykke vekk fra kysten.

Næringsplante:

Larven lever på forskjellige busker og trær, så som blant annet syrin og liguster (Skou 1984).

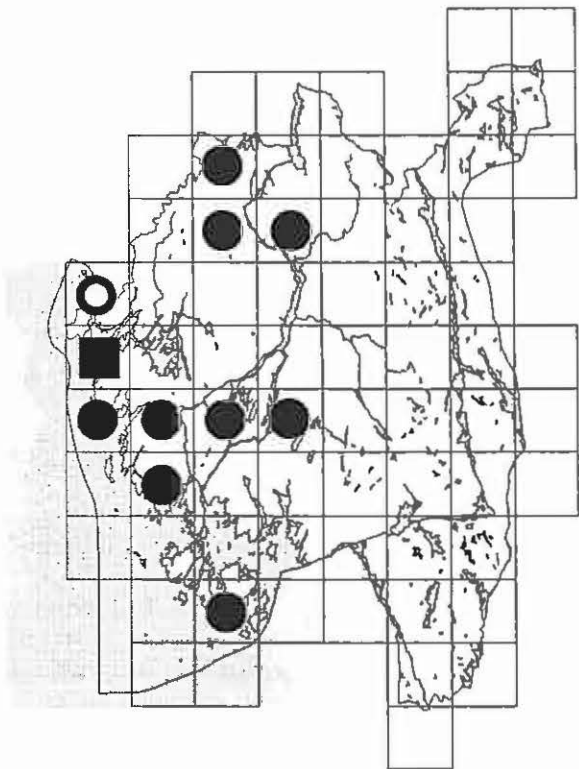
Lokaliteter:

Kommune	Lokalitet	Tidspunkt	Antall	Observatør
Askim	Kykkelsrud	8.7.1997	3	Leg: Steinar Pedersen, Per Tangen
Askim	Løken	7.8.1996	1	Leg: Per Tangen
Fredrikstad	Onsøy-Kjære	2.7.1993	3	Leg: Per Tangen
Fredrikstad	Kråkerøy-Glombu	26.7.1996	1	Leg: Roar Olsen
Hobøl	Knappstad-Ton	21.7.1998	1	Leg: Morten Pedersen
Hvaler	Asmaløya-Huser	21.7.1996	1	Leg: Claus Christiansen
Moss	Jeløya-Alby	9.7.1997	50+	Leg: Per Tangen o. a.
Moss	Jeløya-Kase	20.7.1996	2	Leg: Bjørn R. Eriksen & Eivind Sørnes
Moss	Jeløya-Refsneskrona	7.8.1952	2	Leg: Martin A. Grude-Nielsen (ZMO)
Moss	Jeløya-Tronvika	Juli 1997	1	Leg: Bjørn Richard Eriksen
Moss	Moss	Sommeren 1900	1	Obs: Andreas Schneider
Rygge	Sildebogen	30.7.1985	1	Leg: Leif Aarvik
Råde	Missingmyr	17.7.1997	1	Leg: Roar Frølandshagen
Sarpsborg	Kurland	10.7.1997	1	Leg: Egil Michaelsen
Sarpsborg	Tune-Råkil	4.10.1988	50+	Leg: Thor Jan Olsen

Kommentar:

Fagermåleren ser ut til å ha blitt funnet for første gang i Østfold fylke sommeren 1900, da Andreas Schneider skal ha tatt arten ved Moss (Sparre-Schneider 1902). Denne litterære registreringen finner vi desverre ikke lenger noe belegg som kan bekrefte (Leparb's database). Emil Barca, som forøvrig valfartet mye rundt i det samme området og også andre steder her i fylket, fant allikevel aldri denne arten gjennom sin lange registreringsperiode fra 1908 til 1922 (Barca 1923).

Fagermåleren ser ut til å ha blitt mye vanligere her i Østfold gjennom de siste ti åra, og de mange nye lokalitetene som har blitt oppdaget på 1990-tallet er ganske sikkert et signal om at arten nå er inne i en mer omfattende ekspansjonsperiode. Spesielt tallrik har arten vært på Søndre Jeløy og ved Råkil i Sarpsborg gjennom de siste åra, og regelmessig lysfangst ved disse lokalitetene har gitt svært mange observasjoner og belegg. Ved Råkil har

måleren forøvrig vært funnet regelmessig og årlig siden 1988 (Thor Jan Olsen, pers. med.).

Fagermåleren har som tidligere nevnt nå også etablert fåtallige, men stabile forekomster flere steder i de indre delene av fylket. Her kan vi f. eks. vise til regelmessige registreringer ved flere biotoper i Askim kommune, og dette har skjedd etter av arten ble oppdaget her i 1996. Her inne ser den forøvrig ut til å være knyttet til områder med forholdsvis tett bebyggelse, og muligens er det de gamle og etablerte hageområdene som ved sitt biologiske mangfold gir arten rom for relativt stabile bestander.

Trusler:

Ingen kjente (Hansen & Aarvik, i trykk).

Forvaltningsoppgave:

Stimulere til videre kartlegginger for å holde bestandsutviklingen under oppsikt.

RØDLISTESTATUS: Sjelden (R) **ØSTFOLDSTATUS:** Sjelden (R)

STOR FLIKMÅLER

ENNOMOS AUTUMNARIA Werneburg, 1859

Utbredelse globalt:

Den store flikmåleren er utbredt fra Japan og Sakhalin, Korea og Ussuriorudene, gjennom Sibir og Ural til europeisk Russland og Vest-Europa. Her i Europa kjennes den fra de midtre delene av Fennoskandia og videre sør-øst over til Alpene. Arten er forholdsvis vanlig i Danmark, den er lokalt vanlig i deler av det sørlige Sverige og også i deler av Finland, hvor den forøvrig var i ekspansjon gjennom den første delen av 1980-tallet (Skou 1984).

Utbredelse i Norge:

Måleren er sjelden her i landet, og foreløpig kun kjent fra sørlige Hedmark, Akershus og Østfold (Hansen & Aarvik, i trykk). Den ser forøvrig ut til å være i tilbakegang mange steder her hos oss.

Biotop:

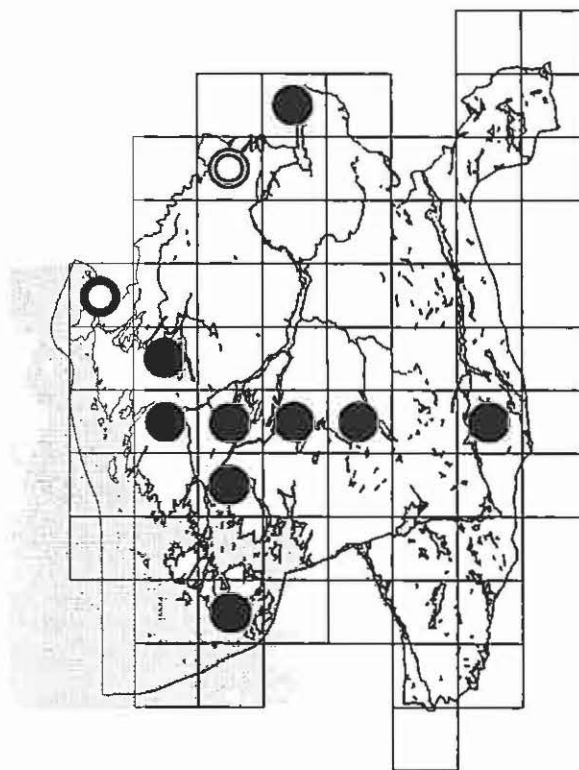
Den store flikmåleren foretrekker biotoper som skogbryn i løvskog, kratt og hagemark (Skou 1984).

Næringsplante:

Larven er funnet på en lang rekke trær, slik som f. eks. svartor, hengebjerk, slåpetorn, hagtorn og eik (Skou 1984, Carter & Hargreaves 1986).

Lokaliteter:

Kommune	Lokalitet	Tidspunkt	Antall	Observatør
Aremark	Bøensættet	4.8.1997	2	Leg: Bakke, Kvamme & Aarvik (NISK)
Aremark	Tjøstøl-Metartjenn	27.8.1996	3	Leg: Bakke, Kvamme & Aarvik (NISK)
Fredrikstad	Onsøy stasjon	4.9.1991	1	Leg: Harald Frantzen
Fredrikstad	Rolvøy-Enga	30.8.1985	1	Leg: Jan Ingar Iversen Båtvik
Hvaler	Asmaløya-Huser	August 1995	1	Leg: Bjørn Magne Fjellstad
Moss	Jeløya-Refsneskrona	30.8.1954	3	Leg: Martin A. Grude-Nielsen (ZMO)
Råde	Grimstad	23.8.1997	1	Leg: Eivind Søernes
Sarpsborg	Borregård	10.8.1984	1	Leg: Thor Jan Olsen
Sarpsborg	Skjebergdøl	25.8.1984	3	Leg: Thor Jan Olsen
Sarpsborg	Tune-Råkil	21.8.1995	1	Leg: Thor Jan Olsen
Spydeberg	Sentrum-Høgda	August 1972	10+	Leg: Tommy Stubberud
Trøgstad	Båstad-Fjell	15.8.1989	30+	Leg: Per Tangen

Kommentar:

Den store flikmåleren er ikke nevnt fra Østfold fylke i Emil Barcas publikasjoner (1910-1923). Den første kjente registreringen ser da ut til å være gjort på Jeløya i Moss kommune, hvor Martin Grude-Nielsen tok noen eksemplarer etter å ha funnet arten i 1954 (ZMO).

Denne store og vakre måleren, som for bare et titalls år siden var kjent gjennom en tallrik og vid utbredelse her i Østfold, ser nå ut til å være forsvunnet totalt fra mange av disse tidligere kjente lokalitetene. Det er særlig områdene i Indre Østfold som har fått merke denne tilbakegangen, siden det her er dokumentert at den tidligere hadde lokalt tallrike bestander som nå ikke lenger ser ut til å eksistere. Flikmåleren ser forøvrig ennå ut til å holde en slags spinkel skanse ute ved kysten, hvor den fremdeles blir funnet enkeltvis eller fåtallig. Dessuten er det nylig blitt tatt noen eksemplarer i et område ved Bøensættet i Aremark kommune, og her er flikmåleren funnet fåtallig ved to forskjellige lokaliteter som ligger relativt tett opp til hverandre, slik at det foreløpig virker som om arten har en stabil og reproduserende bestand i dette området.

Den store flikmåleren har vært inne i en kraftig ekspansjonsperiode her hos oss gjennom de siste femti åra, og det samme har også vært tilfelle i flere av våre naboland (Skou 1984), så det er derfor sannsynlig at denne ekspansjonen nå stagnert og ført til en moderat tilbakegang ved mange av de biotopene som den tidligere inntok. Dette er forøvrig ikke noe unormalt fenomen, og vi kjenner flere andre sommerfuglarter som har kommet til våre områder og deretter forsvunnet igjen på egen hånd, og hvor vår menneskelige påvirkningskraft da har hatt ubetydelig effekt ovenfor disse naturlige bestandssvingningene.

Dette betyr at tilbakegangen sannsynligvis kan knyttes til at vi befinner oss i geografisk ytterkant av artens utbredelse, og derfor også er mer sårbare for lokale og ubetydelige klimatiske variasjoner. Dette inntrykket forsterkes når det rapporteres at måleren er like tallrik som tidligere ved lokaliteter som ligger noe lenger nord, slik som ved Sørumsand i Akershus (Ove Sørlibråten, pers. med.). Derimot har en tidligere god lokaliteten ved Bjørkelangen i Akershus, som da ligger noe nærmere vår fylkesgrense, også forsvunnet i løpet av det siste tiåret (Heimo Pøyhönen, pers. med.)

Trusler:

Ingen kjente (Hansen & Aarvik, i trykk).

Forvaltningsoppgave:

Videre kartlegging og overvåkning av artens fremtidige bestandsutvikling, og dessuten forsøke å sikre de gjenværende bestandene ved å forhindre omfattende hogst av f. eks. bjørk på de aktuelle lokalitetene.

RØDLISTESTATUS: Sjelden (R) **ØSTFOLDSTATUS:** Direkte truet (E) Ansvarsart (A)

BØKEFLIKMÅLER

ENNOMOS QUERCINARIA Hufnagel, 1767

Utbredelse globalt:

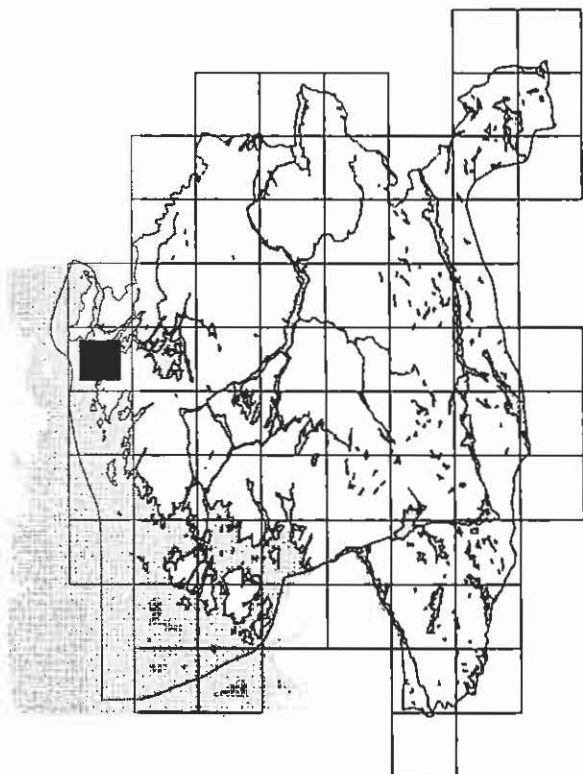
Bøkeflikmåleren er utbredt fra de vestlige deler av Sentral-Asia, gjennom Kaukasus og europeisk Russland til Vest-Europa. Her i Europa kjennes den fra de sørlige delene av Fennoskandia ned til områdene ved Middelhavet. Arten er lokalt vanlig i Danmark og også i den sørlige delen av Sverige, hvor den forøvrig finnes helt opp til Bohuslän i nord, mens den foreløpig ikke har blitt funnet i Finland (Skou 1984, Svensson & al. 1994).

Utbredelse i Norge:

Måleren er meget sjelden her i landet, og den er så langt kun funnet ved et fåtall kystnære lokaliteter i fylkene Vestfold, Akershus og Østfold (Hansen & Aarvik, i trykk, Leparb's database).

Biotop:

Bøkeflikmåleren skal kunne finnes i løvskog og kratt (Skou 1984). I Østfold har vi kun funnet måleren ved noen parklignende løvskoger ute ved kysten, og disse består hovedsaklig av gammel, innplantet bok og grovvekst eik.

Næringsplante:

Larven foretrekker først og fremst bøk, men den kan også leve på eik og bjørk (Skou 1984).

Lokaliteter:

Kommune	Lokalitet	Tidspunkt	Antall	Observatør
Moss	Jeløya	Sommeren 1969	1	Leg: Viggo Ree
Moss	Jeløya-Alby	10.8.1996	50+	Leg: Per Tangen, Eivind Sørnes o. a.
Rygge	Ekeby	19.8.1993	30+	Leg: Lars Ove Hansen o. a.

Kommentar:

Bøkeflikmåleren ble funnet for første gang i Norge på Tjøme i Vestfold sommeren 1969 (Opheim 1972). Det har vist seg i ettertid at den også ble funnet her i Østfold dette året, da i forbindelse med sporadiske fangster utført av Viggo Ree på Jeløya i Moss kommune (Hansen & Aarvik, i trykk). Magne Opheim har allikevel ikke angitt denne registreringen fra vårt fylke i sin publikasjonen fra 1972, så foreløpig har det ikke vært mulig å finne ut hvilken av disse to registreringer som var den første i landet.

Bøkeflikmåleren har fremdeles en god og tallrik bestand ved Alby på Søndre Jeløy, og måleren har i senere tid også blitt funnet i mengder ved Ekeby i Rygge (Hansen 1995, pers. obs.). Dette er så langt de eneste lokalitetene hvor vi kjenner reproduserende bestander her i Østfold. For kuriositetens skyld kan nevnes at det sist sommer og høst fremdeles ble konstatert relativt tallrike bestander ved disse to lokalitetene (pers. obs.).

Siden både Telemarkslunden og området ved Alby på Søndre Jeløy innehar statlig vernestatus, burde en tro at bøkeflikmålerens forekomster skulle kunne være sikret ved disse lokalitetene. For biotopen på Søndre Jeløy er dette tydeligvis ikke tilfelle, siden det nå foreligger konkrete og langt fremskredne planer om bygging av noe så unyttig og sterilt som en golfbane, da også med plassering innenfor landskapsvernområdet (Eriksen 1998).

Bøkeflikmåleren finnes nok sannsynligvis også ved den parklignende Kaialunden i Rygge kommune, og kanskje kan det også være bestander enkelte steder i Halden kommune, slik som for eks. i den nedre delen av Remmen-dalen. Disse lokalitetene bør da kartlegges videre, siden det trolig også finnes andre sjeldne sommerfuglarter her.

Trusler:

Hogst av kystnære løvskoger (Hansen & Aarvik, i trykk), fortrinnsvis gammel og innplantet bøkeskog.

Forvaltningsoppgave:

Sikre de to kjente levestedene i Østfold mot omfattende hogst, og da også ved å forhindre omfattende forandringer av biotopen på Søndre Jeløy.

RØDLISTESTATUS: Sjelden (R) **ØSTFOLDSTATUS:** Hensynskrevende (V+) **Ansvarsart (A)**

ALMEPRAKTMÅLER

CALOSPILOS SYLVATA Scopoli, 1763

Utbredelse globalt:

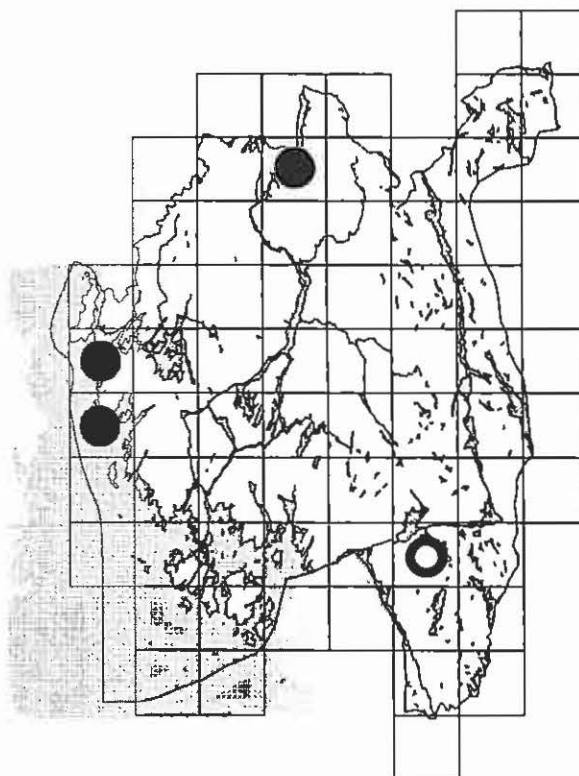
Almepraktmåleren er funnet fra Japan og Kina, gjennom Altai, Vest-Sibir, Kaukasus og europeisk Russland og Vest-Europa. Her i Europa kjennes den fra det sørlige Fennoskandia og videre sørover til Alpene. Arten er vanlig i Danmark, og også i den aller sørligste delen av Sverige, hvor den forøvrig er funnet lokalt opp til Bohuslän og Värmland, mens måleren tilslutt også blir oppgitt å skulle være lokalt tallrik i den sørlige delen av Finland (Skou 1984; Svensson & al. 1994).

Utbredelse i Norge:

Måleren er meget sjelden her i landet, og så langt kjen-nes den kun via et tyvetall innsamlede individer. Disse registreringene er fordelt på fylkene Vest-Agder, Vest-fold og Østfold, og i tillegg kjennes arten også fra indre Hordaland (Hansen & Aarvik, i trykk).

Biotop:

Almepraktmåleren kan finnes skoger, skogsbryn og par-ker (Skou 1984), da fortrinnsvis med gode bestander av aktuelle næringsplanter.

Næringsplante:

Larven lever på forskjellige løvtrær, i sær alm (Skou 1984).

Lokaliteter:

Kommune	Lokalitet	Tidspunkt	Antall	Observatør
Fredrikstad	Onsøy-Saltnes	18.7.1985	1	Leg: Harald Frantzen
Halden	Tistedal	18.6.1906	1	Leg: Thor Hiorth Schøyen (ZMO)
Moss	Jeløya-Alby	Sommeren 1988	1	Leg: Bjørn Magne Fjellstad
Trogstad	Tosebygda	Sommeren 1988	1	Leg: Bjørn Magne Fjellstad

Kommentar:

Almepraktmåleren ble funnet for første gang i Norge ved Granvin i Hardanger sommeren 1892, hvor den da ble tatt av lærer Lie-Pettersen. Arten ble tatt for første gang i Østfold fylke sommeren 1906, da Thor Hiorth Schøyen tok et eksemplar ved Tistedal i Halden kommune (Barca 1910, ZMO). Emil Barca, som omtaler disse gamle registreringene via en av sine publikasjoner, fant selv aldri denne sjeldne måleren gjennom sin lange og godt dokumenterte registreringsperiode her i fylket (Barca 1923).

Almepraktmåleren må fremdeles regnes som meget sjelden her i Østfold, og så langt kjennes vi kun fire individer som med sikkerhet er tatt i vårt fylke. Arten burde muligens ettersøkes i områder med gode bestander av alm, slik som f. eks. ved Buer i Rakkestad eller ved Mønster i Trogstad, da i håp om at det til slutt kan gå an å få bekreftet en nogenlunde regelmessig og stabil bestand ett eller annet sted her i fylket. Registreringen fra Tosebygda i Trogstad dreier seg antagelig om et individ som har kommet trekkende fra almebestandene ved inngangen til Mønstervika, så dette området er da i høyeste grad en potensiell lokalitet som således inviterer til ytterligere kartlegginger av ivrige entomologer. Lokaliteten her er forøvrig spesielt verneverdig på bakgrunn av i et relativt allsidig og rikt biologisk mangfold, og vi kjenner allerede til reproduserende bestander av flere sjeldne sommerfuglarter som har tilhold i dette sumppegede landskapet.

Det går selvfølgelig an å spekulere på om almepraktmåleren ikke nødvendigvis trenger å være så lett å lokke til lys, siden den i følge Peder Skou (1984) også skal kunne skremmes ut på dagtid. Tidligere erfaringer med andre arter av målere som delvis er dagaktive, tilsier at disse ikke nødvendigvis så lett lar seg fange med lyslokking.

Trusler:

Almesyke (Hansen & Aarvik, i trykk), videre forandringer som hogst og innplanting av granskog på kjente og potensielle biotoper med mye alm.

Forvaltningsoppgave:

Tilrettelegge for ytterligere registrering og kartlegging i områder med gode bestander av alm.

RØDLISTESTATUS: Hensynskrevende (V+) **ØSTFOLDSTATUS:** Usikker (I)

RØSSLYNGMÅLER

DYSCIA FAGARIA Thunberg, 1784

Utbredelse globalt:

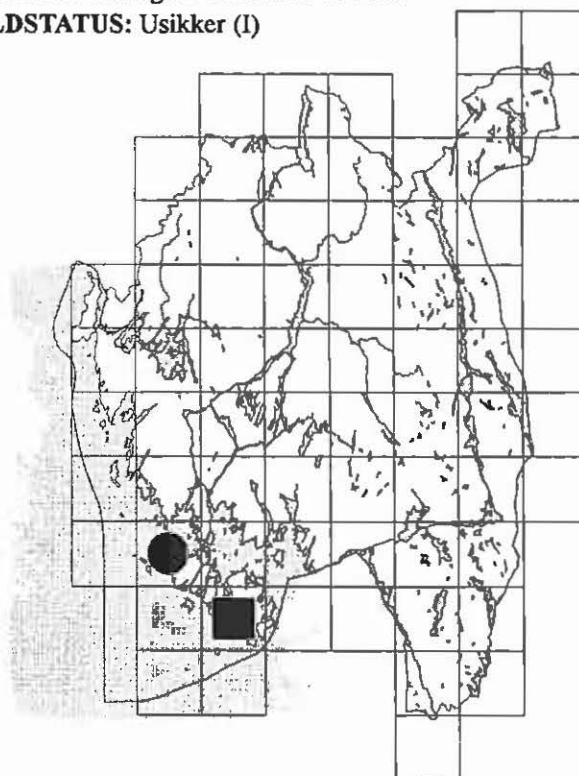
Røsslyngmåleren er funnet fra det sentrale Asia og det sørlige Ural til Vest-Europa og Middelhavet. Arten er funnet fåtallig og lokalt mange steder i Danmark og den sørlige delen av Sverige, hvor den forøvrig er kjent opp til Bohuslän. Måleren kan være stedvis vanlig på Öland ved østkysten av Sverige, mens den foreløpig aldri har blitt funnet i Finland (Skou 1984, Svensson & al. 1994).

Utbredelse i Norge:

Måleren er sjelden her i landet, og den er så langt kun kjent via et fåtall eksemplarer og lokaliteter. Disse er fordelt på fylkene Rogaland, Vest-Agder, Aust-Agder, Vestfold og Østfold (Hansen & Aarvik, i trykk, Leparb's database).

Biotop:

Røsslyngmåleren kan finnes på lyngheder og i annet tørt landskap, slik som f. eks. ved det spesielle alvaret på Öland i Sverige (Skou 1984).

Næringsplante:

Larven lever på røsslyng (Skou 1984).

Lokaliteter:

Kommune	Lokalitet	Tidspunkt	Antall	Observatør
Hvaler	Kjerkøy-Bølingshamn	17.-22.5.1902	1	Leg: Embrik Strand (ZMO)
Hvaler	Asmaløya-Huser	26.5.1995	1	Leg: Heimo O. Pøyhønen
Hvaler	Vesterøy-Botn	21.5.1989	1	Leg: Leif Aarvik

Kommentar:

Røsslyngmåleren ble funnet for første gang i Norge og Østfold fylke sommeren 1902, da Embrik Strand tok den på Kjerkøy i Hvaler kommune (Strand 1904). Dette eksemplaret står nå i samlingene på Zoologisk Museum i Oslo. Det er ikke oppgitt noe tidspunkt eller sted på eksemplarets etikett, så det har da vært nødvendig å bruke Embrik Strands publikasjoner for å finne nogenlunde riktige angivelser for denne førsteregistreringen her i landet. Forøvrig kan også nevnes at Emil Barca aldri fant denne sjeldne måleren gjennom sin godt dokumenterte registreringsperiode i vårt fylke (Barca 1910-1923).

Her i Østfold er røsslyngmåleren fremdeles bare kjent fra Hvaler kommune, og her har det kun blitt tatt to nye eksemplarer siden Strands registrering i 1902. Gledelig nok er begge disse av relativt ny dato, slik at en med stor sannsynlighet kan fastslå at arten fremdeles ser ut til å ha reproduserende bestander i området. Røsslyngmåleren vil da fortrinnsvis finnes ved biotoper som består av tørre fjellpartier, og disse bør være bekledd med glissen furuskog og mye røsslyng. Dette er et landskap som vi fremdeles finnes endel av ute på de mange øyene i Hvaler kommune.

I følge litteraturen skal røsslyngmåleren kunne komme til lys eller også være lett å jage opp om dagen (Skou 1984), slik at det går an å alternere metodene for å kunne finne nye eksemplarer.

Trusler:

Tråkk, slitasje, camping (Hansen & Aarvik, i trykk), hyttebygging, for hardt beitepress og annen aktivitet som negativt kan påvirke artens biotoper ved de glisne lynghedene.

Forvaltningsoppgave:

Sikre leveområdene på Hvaler mot de trusler som er nevnt ovenfor, og også tilrettelegge for ytterligere kartlegging av forekomstene her ute.

RØDLISTESTATUS: Sjelden (R) **ØSTFOLDSTATUS:** Sårbar (V)

STRYBARKMÅLER

ALCIS JUBATA Thunberg, 1788

Utbredelse globalt:

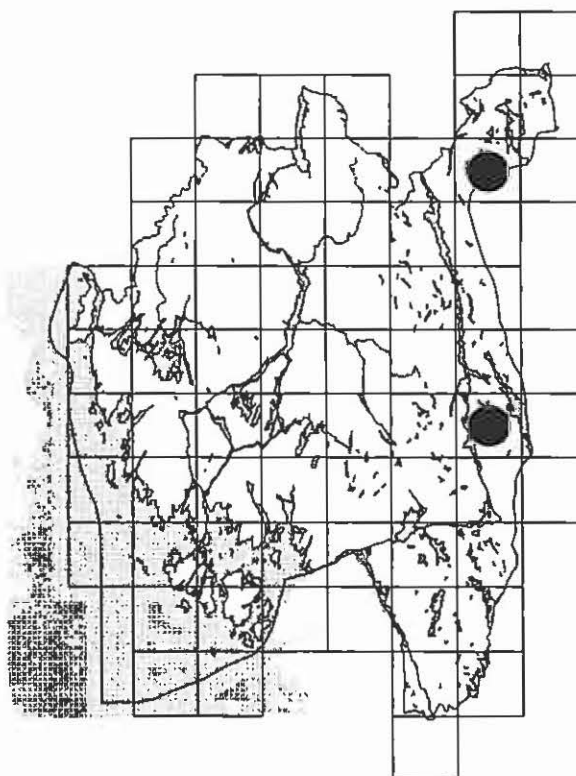
Strybarkmåleren er funnet fra Japan, Kurilene og Sakhalin, videre gjennom Amur- og Ussuriområdene, Mongolia, Sibir, Ural og europeisk Russland til Vest-Europa. Her i Europa kjenner vi arten fra den nordlige delen av Fennoskandia og videre sørover til Alpene. Måleren er utdødd i Danmark, mens den er meget lokal og ofte sjelden i Sverige. Arten er noe mer vanlig i Finlands mange skogsområder (Skou 1984).

Utbredelse i Norge:

Målen er funnet sjeldent og lokalt på innlandslokaliteter i fylkene Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag, Aust-Agder, Telemark, Buskerud, Oppland, Hedmark, Akershus og Østfold (Hansen & Aarvik, i trykk, Leparb's database).

Biotop:

Strybarkmåleren foretrekker eldre granskog med mye lav på greinene, og av og til kan arten også finnes i løvskog med mye lav (Skou 1984).

Næringsplante:

Larven lever på forskjellige arter av skjegg- og strylav (Skou 1984).

Lokaliteter:

Kommune	Lokalitet	Tidspunkt	Antall	Observatør
Aremark	Tjøstøl-Metartjenn	13.8.1996	11	Leg: Bakke, Kvamme & Aarvik (NISK)
Rømskog	Venås	15.7.1998	4	Leg: Per Tangen

Kommentar:

Strybarkmåleren ble funnet for første gang i Østfold fylke ved Tjøstøl i Aremark kommune sommeren 1996, da i forbindelse med en systematisk kartlegging av et gammelt barskogsområde. Dette arbeidet ble gjennomført av fagentomologer ved Norsk Institutt for Skogforskning ved Ås Landbrukshøgskole (Leif Aarvik, pers. med.). Det aktuelle området er forøvrig et statlig naturreservat.

To år etter dette ble strybarkmåleren så funnet ved en lokalitet i Rømskog kommune. Denne registreringen har blitt gjort i et område som er sterkt utsatt for omfattende hogst, og den lille biotopen er kun ei gjenværende lomme med gammel granskog omringet av store hogstflater. Dessuten ligger lokaliteten tett opptil en nærgående riksveg, slik at tilgjengeligheten i forhold til ytterligere hogst med maskinelt utstyr derved er svært tilrettelagt. Med henblikk på registreringsfangst i Rømskog ble det forøvrig brukt endel tid gjennom våren 1998 i forsøk på å finne en tilgjengelig biotop med gammel granskog, og den lille lomma ved Venås var en av de få gjenværende gammel-skoger som da ble funnet. De øvrige områdene som ble oppsøkt eller passert under dette søket var alle sterkt preget av en omfattende og intens hogst, og da tydeligvis gjennomført med utgangspunkt i økonomisk vinning. I den seinere tid har det på kommunalt forvaltningsplan vært populært å kalle Rømskog for en skogskommune i positiv og naturinnbydende forstand, og således sette disse verdiene opp mot den lille ulvestammen i området. Disse inntrykkene skapes under skalkesjul av at innbyggerne i kommunen angivelig ikke tør å bruke denne "fantastiske skogsnaturen", fordi de skal være redde for de skumle rovdya. Med bakgrunn i de kartlegginger vi har gjennomført her oppe ligger intelligensen bak denne argumenteringen på et svært lavt nivå, og dette blir omtrent på lik linje med å omtale en potetåker for villmark.

Strybarkmåleren kommer i begrensede mengder til lyslokking. Måleren finnes kanskje flere steder i de østlige og nordlige delene av Østfold, men da kun i granskoger gamle trær med mye lav på greinene.

Trusler:

Intensivt skogbruk, sannsynligvis også sur nedbør (Hansen & Aarvik, i trykk).

Forvaltningsoppgave:

Sikre de to kjente bestandene ved Tjøstøl og Venås, og også stimulere til ytterligere søk etter nye populasjoner ved de få gjenværende gammel-skogene her i Østfold.

RØDLISTESTATUS: Hensynskrevende (V+) **ØSTFOLDSTATUS:** Sårbar (V)

GRØNN BARKMÅLER

CLEORODES LICHENARIA Hufnagel, 1767

Utbredelse globalt:

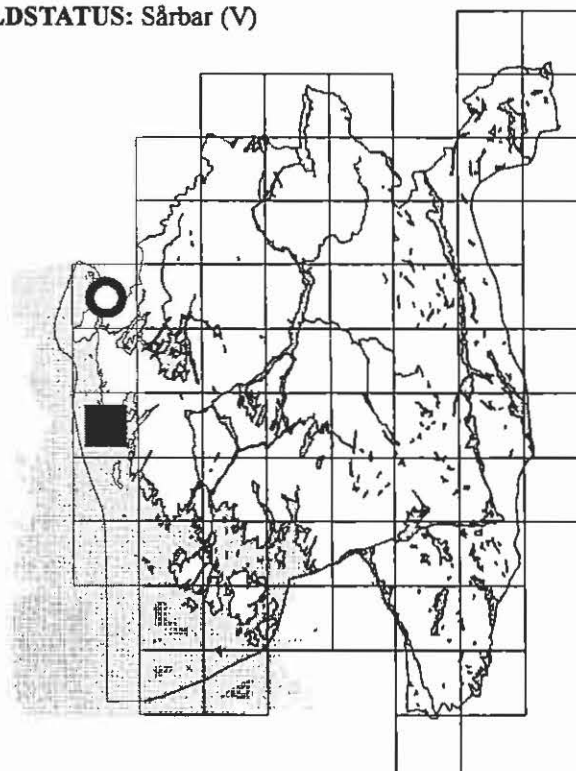
Den grønne barkmåleren er funnet fra Kaukasus og Lille-Asia, gjennom europeisk Russland til Vest-Europa. Her i Europa finnes den fra de sørlige delene av Fennoskandia sør til Middelhavet. Arten er utbredt og lokal i Danmark og i det sørlige Sverige, mens den er sjelden og begrenset i sin utbredelse gjennom Finland (Skou 1984).

Utbredelse i Norge:

Måleren er meget sjelden her i landet, og arten er foreløpig kun kjent fra et fåtall kystnære lokaliteter i fylkene Telemark, Vestfold og Østfold (Hansen & Aarvik, i trykk).

Biotop:

Den grønne barkmåleren foretrekker åpne skoger og kratt, i Sverige især i eikeskog (Skou 1984).

Næringsplante:

Arten lever på lav (Lichenes), som da fortrinnsvis vokser på trær og steiner ved kysten (Skou 1984).

Lokaliteter:

Kommune	Lokalitet	Tidspunkt	Antall	Observatør
Moss	Jeløya-Orkerød	3.7.1908	1	Leg: Emil Barca (ZMO)
Moss	Jeløya-Refsnes	3.7.1908	1	Leg: Emil Barca (ZMO)
Moss	Jeløya-Refsneskrona	10.7.1954	5	Leg: Martin A. Grude-Nielsen (ZMO)
Rygge	Sildebogen	30.6.1978	1	Leg: Leif Aarvik
Råde	Åven	4.7.1998	1	Leg: Rune Christensen

Kommentar:

Den grønne barkmåleren ble funnet for første gang i Norge og Østfold fylke sommeren 1908, da Emil Barca tok to eksemplarer på to forskjellige lokaliteter ute på Jeløya i Moss kommune (Barca 1910, ZMO).

Etter dette er måleren kun funnet fåtallig i fylket, og de fleste av våre kjente funn stammer nettopp fra Jeløya. Arten har bare blitt funnet en gang i nyere tid, men dette kan allikevel tyde på at den sjeldne måleren fremdeles finnes fåtallig ved en eller flere lokaliteter langs kysten. Videre kartlegging innenfor de områdene hvor den til nå er kjent kan forhåpentligvis gi oss ytterligere kunnskaper om eventuelle bestander i Østfold.

Som en kuriositet kan nevnes at den grønne barkmåleren hovedsaklig blir funnet på øyer her i landet, så kanskje må vi ut på noen av de utilgjengelige øyene langs Østfold-kysten for å kunne oppspore sannsynlige kjerneområder her i fylket. Aktuelle og potensielle lokaliteter ville da kunne være Eldøya i Rygge kommune, eller også den til nå avstengte øya Rauer ved Onsøykysten.

Forøvrig bør nevnes at måleren ikke skal være vanskelig å lokke med lys på kjernelokaliteter, siden det opplyses at det ble funnet et tredvetalls eksemplarer gjennom en natt med lysfangst på Jomfruland ved Kragerø (Finn Johannesen, pers. med.).

Trusler:

Sannsynligvis er næringsplantene negativt påvirket av sur nedbør (Hansen & Aarvik, i trykk).

Forvaltningsoppgave:

Gjennomføre ytterligere kartlegginger av kystnære områder, og da spesielt på Rauer i Onsøy, og eventuelt også forsøke å sikre nyoppdagede kjernelokaliteter.

RØDLISTESTATUS: Hensynskrevende (V+) **ØSTFOLDSTATUS:** Direkte truet (E)

LAVBARKMÅLER

FAGIVORINA ARENARIA Hufnagel, 1767

Utbredelse globalt:

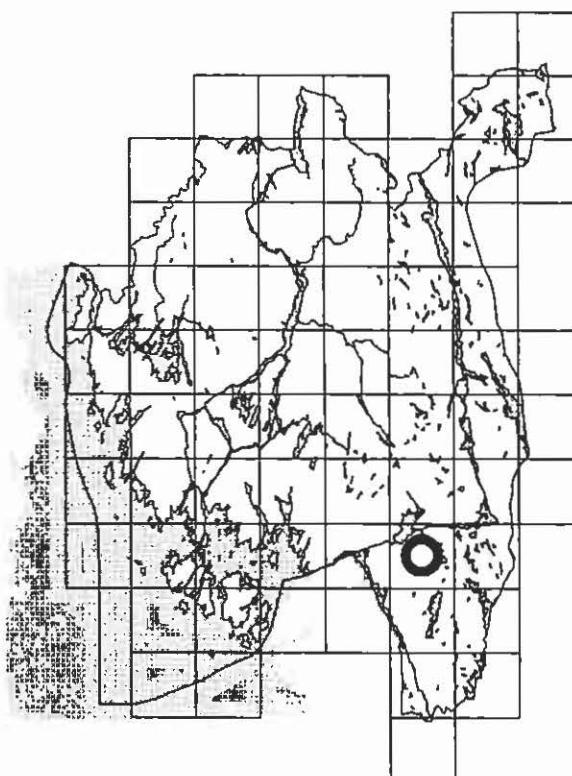
Lavbarkmåleren er funnet fra sørlige deler av europeisk Russland til Vest-Europa og Middelhavet. Måleren er sannsynligvis forsvunnet fra Danmark, hvor den ikke er funnet siden 1960-tallet. Den holder fremdeles stand i Sverige, hvor den kun er funnet stabilt ved Kalmar og på Öland den seinere tiden, mens det utover disse områdene kun foreligger enkeltfunn fra tilfeldige lokaliteter i den sørlige delen av landet. Lavbarkmåleren er forøvrig aldri funnet i Finland (Skou 1984, Svensson & al. 1994).

Utbredelse i Norge:

Det foreligger kun to eldre funn av denne arten her i landet, hvor da et stammer fra Akershus og et fra Østfold. Eksemplaret fra Akershus har det ikke vært mulig å spore opp i ettertid, så dette ser ut til å ha gått tapt (Opheim 1972, Hansen & Aarvik, i trykk).

Biotop:

Lavbarkmåleren foretrekker eikeskoger, og da gjerne ved sjøen (Skou 1984).

Næringsplante:

Larven lever på forskjellige lavarter (Lichenes), som en da finner på greinene og stammen av eik (Skou 1984).

Lokaliteter:

Kommune	Lokalitet	Tidspunkt	Antall	Observatør
Halden	Tistedal	18.6.1906	1	Leg: Thor Hiorth Schøyen (ZMO)

Kommentar:

Lavbarkmåleren ble funnet for første gang i Norge og Østfold fylke sommeren 1906, da Thor Hiorth Schøyen tok et eksemplar ved Tistedal i Halden kommune (Barca 1910, Opheim 1972). Dette eksemplaret finner vi nå i samlingene på Zoologisk Museum i Oslo. Utover denne registreringen har det ikke latt seg gjøre å finne flere individer av denne spesialiserte måleren her i vårt land, da hverken ved gjennomgang av landets mange museums-samlinger eller ved aktivt fangst gjennom de snart hundre åra som har gått siden Schøyen tok arten ved Halden (Leparb's database).

Med bakgrunn i disse opplysningene er lavbarkmåleren nå erklært forsvunnet fra Norge, og riktigheten ved denne avgjørelsen forsterkes ytterligere når vi vet at målerens bestander i hovedsak var knyttet til de forekomstene av lav som fantes på stammer og greiner av eldre eikeskog. I vårt land er disse aktuelle skogene stort sett utbredt i områder som har vært sterkt utsatt for sur nedbør gjennom de siste 50 åra, og det er derfor svært lite lav igjen her. Lavbarkmåleren har jo også gått sterkt tilbake i alle de andre nordiske landene gjennom dette århundret (Kvamme & Hågvar 1985, Hansen & Aarvik, i trykk).

Trusler:

Høyst sannsynlig sur nedbør, og eventuelt avvirking av kystnær eikeskog (Hansen & Aarvik, i trykk).

RØDLISTESTATUS: Utryddet (Ex) **ØSTFOLDSTATUS:** Utryddet (Ex)

EIKEBARKMÅLER

PARADARISA CONSONARIA Hubner, 1799

Utbredelse globalt:

Eikebarkmåleren er funnet fra Japan, Kurilene og Sakhalin, gjennom Amur- og Ussuriområdene, Sibir, Ural og europeisk Russland til Vest-Europa og Middelhavsområdet. Arten er funnet på et fåtall lokaliteter i Danmark og i Finland, mens den er noe mer vanlig i den sørligste delen av Sverige (Skou 1984).

Utbredelse i Norge:

Måleren er funnet ved mange kystnære lokaliteter i fylkene Vest-Agder, Aust-Agder, Telemark, Vestfold, Buskerud, Akershus og Østfold (Hansen & Aarvik, i trykk, Leparb's database).

Biotop:

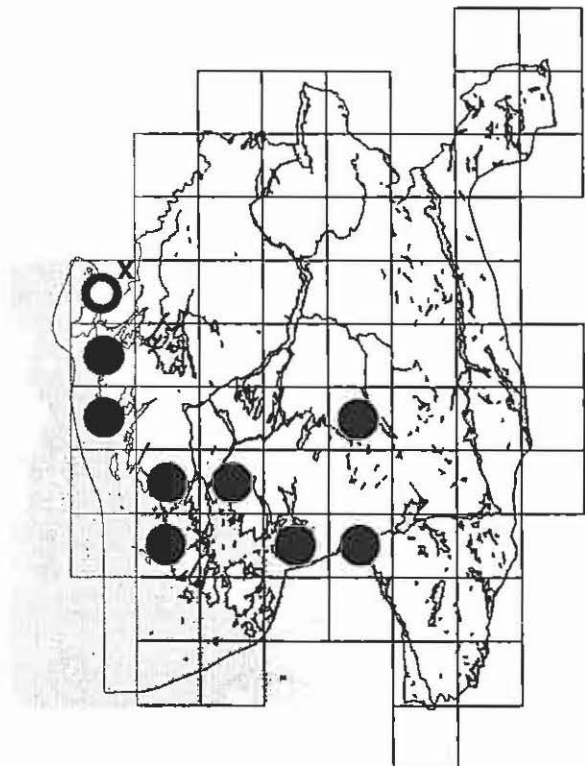
Eikebarkmåleren ser ut til å foretrekke løvskog (Skou 1984), gjerne da litt gamle og storvokste edelløvskoger.

Næringsplante:

Larven lever på forskjellige løvtrær, slik som f. eks. eik og bok (Skou 1984).

Lokaliteter:

Kommune	Lokalitet	Tidspunkt	Antall	Observatør
Fredrikstad	Borge-Torsnes	10.6.1985	1	Leg: Thor Jan Olsen
Fredrikstad	Onsøy-Mærrapanna	24.5.1986	1	Leg: Thor Jan Olsen
Halden	Remmen	13.4.1989	4	Leg: Per Tangen
Hvaler	Spjørøy kirke	Mai 1987	1	Leg: Bjørn Magne Fjellstad
Moss	Jeløya	30.5.1954	1	Leg: Nils Knaben (ZMO)
Moss	Jeløya-Alby	17.5.1997	1	Leg: Per Tangen

Kommune	Lokalitet	Tidspunkt	Antall	Observatør
Moss	Jeløya-Refsneskrona	3.5.1953	10	Leg: Martin A. Grude-Nielsen (ZMO)
Rygge	Sildebogen	15.4.1989	1	Leg: Leif Aarvik
Sarpsborg	Skjeberg-Grimstøy	15.5.1983	1	Leg: Thor Jan Olsen
Sarpsborg	Skjebergdal	30.5.1984	1	Leg: Thor Jan Olsen

Kommentar:

Eikebarkmåleren ser ut til å ha blitt funnet for første gang i Østfold fylke våren 1953, da Martin A. Grude-Nielsen tok den på Jeløya i Moss kommune. På Zoologisk Museum i Oslo står det ti eksemplarer som alle er samlet av Grude-Nielsen på Jeløya gjennom 1950-tallet, så eikebarkmåleren har da tydeligvis hatt en stabil og relativt tallrik bestand her ute på den tiden.

I vår tid er eikebarkmåleren funnet fåtallig på endel nye lokaliteter i fylket, og fellesnevneren for disse ser ut til å være en viss kystnærhet. Siden måleren nylig ble funnet ved Alby på Jeløya, kan det således se ut til at den fremdeles har bestander i dette området hvor den ble tatt for første gang i Østfold for endel tiår siden.

Via relevant litteratur blir det også opplyst at eikebarkmåleren skal ha vært i ekspansjon nordover gjennom Sverige på 1970- og 1980-tallet (Skou 1984). Kanskje er dette en av årsakene til at arten nå ser ut til å ha etablert seg i et belte langs Østfold-kysten, og da innenfor et område som strekker seg fra Halden i øst til Jeløya i nord. Utbredelsen innenfor dette området er forøvrig ennå ikke komplett, siden måleren f. eks. ikke funnet ved noen av de godt besøkte lokalitetene på Hvalerøyene.

Selv om eikebarkmåleren nå kjennes fra ganske mange lokaliteter her i Østfold, ser den alltid ut til å opptre relativt fåtallig. Eksemplarene fra Remmen ved Halden ble forøvrig fanget med håv et titalls meter unna ei lysfelle, og måleren ble aldri funnet oppe i selve fangstinnretningen selv om denne var i regelmessig bruk gjennom en hel vårsesong. Muligens kan dette bety at eikebarkmåleren ikke er spesielt tiltrukket av lyslokking og kanskje heller blir forstyrret av lyset på en måte som fører til at den sjelden kommer helt inn til selve lyskilden, noe som da også forklarer de mange enkeltfunnene her hos oss.

Trusler:

Avvirkning av kystnær løvskog (Hansen & Aarvik, i trykk).

Forvaltningsoppgave:

Sikre kjente bestander ved å forhindre for omfattende avvirkning av kystnære løvskoger.

RØDLISTESTATUS: Sjelden (R) **ØSTFOLDSTATUS:** Sjelden (R)

KRATTBLADMÅLER

HEMITHEA AESTIVARIA Hubner, 1799

Utbredelse globalt:

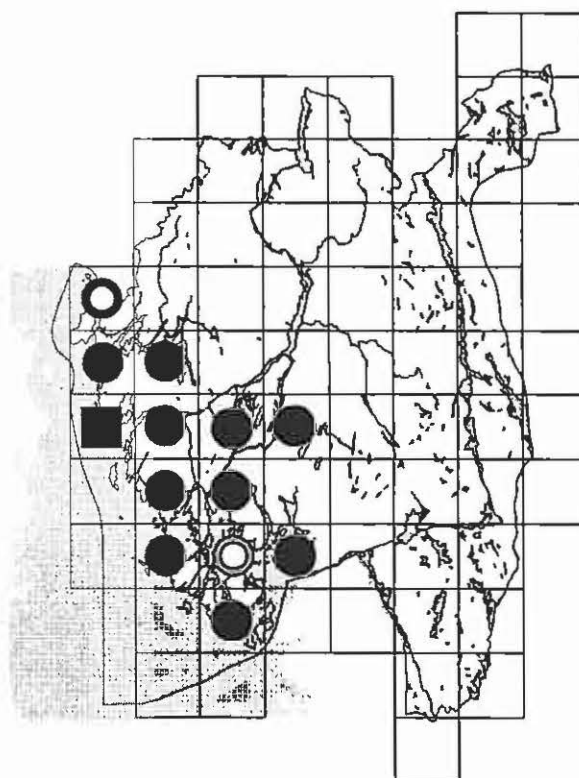
Krattbladmåleren er funnet fra Japan, Sakhalin, Kina og Korea, gjennom Sibir, Kaukasus og europeisk Russland til Vest-Europa og Middelhavet. Måleren er utbredt i Danmark og den er også relativt vanlig i de sørligste delene av Sverige og Finland, og i Finland er den også funnet sporadisk og fåtallig i de midtre deler av landet (Skou 1984).

Utbredelse i Norge:

Måleren har en begrenset utbredelse her i landet, og den er så langt kun funnet langs kysten fra Aust-Agder til Østfold (Hansen & Aarvik, i trykk, Leparb's database).

Biotop:

Krattbladmåleren foretrekker løvskog, skogbryn og hager, da helst i kystområder (Skou 1984).

Næringsplante:

Larven lever på forskjellige trær og busker, slik som f. eks. eik, slåpetorn, rose og bjørk (Skou 1984).

Lokaliteter:

Kommune	Lokalitet	Tidspunkt	Antall	Observatør
Fredrikstad	Borge-Nes	24.7.1996	2	Leg: Sidsel Iversby
Fredrikstad	Kråkerøy-Femdalsundet	28.6.1993	2	Leg: Magne Pettersen
Fredrikstad	Kråkerøy-Langøya	28.6.1993	1	Leg: Morten Vikar
Fredrikstad	Kråkerøy-Tangen	27.7.1968	1	Leg: Kai Myhr
Fredrikstad	Onsøy-Kjære	18.7.1993	5+	Leg: Per Tangen
Fredrikstad	Onsøy-Mærrapanna	11.8.1998	10+	Obs: Per Tangen
Fredrikstad	Onsøy-Ørebekk	9.7.1981	1	Leg: Sven Mo Johansen
Fredrikstad	Rolvøy-Omberg	14.7.1993	1	Leg: Geir Iversby
Hvaler	Asmaløya-Brattestø	17.7.1995	1	Leg: Per Tangen
Hvaler	Asmaløya-Huser	14.7.1992	10+	Leg: Ove Sørlibråten o. a.
Hvaler	Asmaløya-Skipstadkilen	29.7.1998	5+	Leg: Per Tangen
Hvaler	Kjerkøy-Holte	27.7.1995	2	Leg: Rune Christensen
Hvaler	Vesterøy-Guttormsvågen	25.7.1989	1	Leg: Rune Christensen
Moss	Jeløya-Alby	12.7.1997	10+	Leg: Per Tangen, R. Frølandshagen o.a.
Moss	Jeløya-Refsneskrona	Juli 1952	2	Leg: M. Grude-Nielsen, M. Opheim
Moss	Jeløya-Reier	4.7.1980	1	Leg: Leif Aarvik
Rygge	Sildebogen	6.7.1977	5	Leg: Leif Aarvik
Råde	Grimstad	17.7.1996	5	Leg: Eivind Sørnes
Råde	Tomb	5.7.1992	1	Leg: Harald Frantzen
Sarpsborg	Kurland	1.7.1997	4	Leg: Egil Michaelsen
Sarpsborg	Skjeberg-Grimløya	17.7.1993	1	Leg: Thor Jan Olsen
Sarpsborg	Tune-Råkil	20.7.1987	10+	Leg: Thor Jan Olsen

Kommentar:

Krattbladmåleren ble funnet for første gang i Norge og Østfold fylke på Jeløya i Moss kommune, da både Martin Grude-Nielsen og Magne Opheim tok den der gjennom sommeren 1952 (Opheim 1972, ZMO).

Siden dette har måleren spredd seg til stadig nye lokaliteter i Østfold, og arten kan nå betraktes som relativt vanlig i de fleste av våre kystkommuner. Krattbladmåleren kan se ut til å ha vært spesielt tallrik på 1990-tallet. De som har vært involvert i lysfangster ved våre kyster gjennom denne perioden har da ofte sett så mange eksemplarer at det ikke alltid har blitt tatt med eksemplarer for belegg. Muligens kan denne økningen i nyoppdagede lokaliteter skyldes at måleren nå er innenfor en liten ekspansjonsperiode, men enkelte av de mange nye registreringene kan nok også knyttes til den økte entomologiske registreringsaktiviteten som har funnet sted innenfor våre fylkesgrenser de siste ti åra.

De tre vakre og grønne målerne som her blir presentert fortløpende har alle en meget begrenset utbredelse her i vårt land, og for Østfolds vedkommende er krattbladmåleren nå den klart vanligste av disse tre. Arten er meget lett å lokke med lys, og på de rette biotopene det er ikke uvanlig å støte på en håndfull eksemplarer gjennom en natt med lysfangst innenfor artens flyvetid.

Trusler:

For tiden ingen kjente, da krattbladmåleren nå er funnet på mange forskjellige biotoper og forøvrig ser ut til å være innenfor en viss ekspansjonsperiode her i fylket.

Forvaltningsoppgave:

Gjennomføre videre registreringsarbeid for å holde bestandsutviklingen under oppsikt.

RØDLISTESTATUS: Hensynskrevende (V+) **ØSTFOLDSTATUS:** Sjelden (R)